

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Маріупольський державний університет

Факультет грецької філології та перекладу

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ПЕРЕКЛАД ТА РЕДАГУВАННЯ

ТЕКСТІВ РІЗНИХ ЖАНРІВ

Маріуполь – 2019

УДК 37.03

ББК 8ІЯ73 СЗО

Навчальний посібник підготовлено для організації аудиторної та самостійної роботи до курсу «Переклад та редагування текстів різних жанрів» для студентів ОС «Магістр», що вивчають новогрецьку мову. Прислужить всім, хто займається викладанням перекладознавства, мовознавства, філології. / Укладач: О.А. Новицька.– Маріуполь: МДУ, 2019. – 104 с.

Укладач: О.А. Новицька, к.філол.н., доцент кафедри грецької філології та перекладу МДУ.

Рецензенти: Нікіфорова В.Г., ст. викладач кафедри іноземної філології та перекладу КНТЕУ;
Кіор Ю.А., к.філол.н., доцент кафедри грецької філології та перекладу МДУ.

Затверджено на засіданні кафедри грецької мови та перекладу
(протокол № 6 від 17.12.2019)

Затверджено на засіданні Вченої ради факультету грецької філології та перекладу
(протокол № 6 від 24.12.2019)

© МДУ, 2019

© Новицька О.А.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Теоретичні засади редагування текстів. Об'єкт, предмет, методи та завдання теорії редагування.	
Нормативна база редагування. Модель редагування.....	5
Періодизація розвитку редагування.....	15
Нормативні аспекти перекладу.....	25
Одиниця перекладу. Проблема оцінки якості перекладу. Мовна інтерференція як проблема редагування перекладів.....	30
Особливості редагування перекладів.....	36
Практичні рекомендації щодо редагування науково-технічних перекладів з іноземної мови на українську. Лексичний рівень редагування.....	40
Граматичний аспект редагування.....	54
Особливості перекладу наукових текстів українською мовою.....	73
Особливості перекладу художнього тексту.....	87
ДОДАТОК	90
Список використаних джерел	103

ВСТУП

Навчальний посібник «Переклад та редагування текстів різних жанрів» належить до циклу фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін, передбачених програмою підготовки спеціалістів за фахом «Філологія. Переклад (новогрецька)».

У курсі викладаються засади редагування перекладів на основі комплексного підходу з урахуванням жанрово-стилістичних, граматичних, лексичних та граматичних норм мови перекладу. Питання редагування розглядаються у контексті перекладацької норми та оцінки якості перекладу. Навчальний посібник складається з двох частин: в першій представлені загальнотеоретичні засади редагування перекладів; у другій наведені деякі практичні поради стосовно редагування перекладів українською мовою науково-технічних текстів. Додаток містить тексти різних стилів та жанрів для самостійного перекладу та редагування.

Навчальний посібник «Переклад та редагування текстів різних жанрів» адресований студентам-філологам, а також буде цікавим для викладачів, перекладачів, мовознавців та всіх, хто цікавиться проблемами сучасного перекладознавства.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ ТА ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ РЕДАГУВАННЯ. НОРМАТИВНА БАЗА РЕДАГУВАННЯ. МОДЕЛЬ РЕДАГУВАННЯ

Едитологія – це прикладна суспільна інформологічна наука, яка досліджує методологічні засади готування в ЗМІ повідомлень (видавничого процесу). В едитології слід виділити такі складові, як теорія видавничої діяльності й теорія редагування.

Теорія редагування – це складова частина едитології, що досліджує методологічні засади безпосереднього готування повідомлень до публікування (редагування). Тобто це система знань про практику редагування – правила внесення змін безпосередньо в саме повідомлення.

Теорію редагування можна поділити на теорію загального нормативного редагування, теорію загального творчого редагування, теорію галузевого нормативного редагування й теорію галузевого творчого редагування.

Загальне редагування – це навчальна дисципліна, яка досліджує теорію загального нормативного редагування повідомлень. *Галузеве редагування* – це навчальна дисципліна, яка досліджує теорію галузевого нормативного редагування повідомлень. *Творче редагування* – це навчальна дисципліна, яка досліджує творчі процеси оптимізації повідомлень під час їх готування до публікування. Творче редагування полягає у вдосконаленні повідомлення і спрямоване на те, щоби підвищити його економічну й соціальну ефективність. Творче редагування виходить за межі усунення відхилень від установлених суспільством норм. *Нормативне редагування*, вочевидь, є приведенням повідомлення у відповідність до певних норм, які є чисельними і включають, зокрема, лінгвістичні, психологічні, композиційні, наукові, юридичні, політичні, поліграфічні тощо. За підрахунками, 80 % усіх виправлень, які здійснюють редактори, виконані на основі встановлених суспільством норм.

У науковій літературі нормативне і творче редагування часто розглядають як єдине ціле, але це неправильно.

Коротко схарактеризуємо особливості літературного редагування як важливого напрямку галузевого редагування (особливості науково-технічного редагування детальніше представлені в другій частині цієї збірки). В аспекті літературного редагування найчастіше виділяють такі напрямки формування редакторської теоретичної думки:

Перший напрямок – це формування наукових понять про редагування під впливом заперечення всього того, що викликало зневагу до редагування, до редакторського втручання в текст.

Другий напрямок пов'язується з ототожненням науки про редагування з лінгвістикою. Цей підхід зводиться до мовної правки. Редагування фактично підмінюється розглядом граматичних та стилістичних огріхів, які трапляються у видавничій та газетній практиці. Знання норм мови обов'язкове для редактора, без нього неможливе кваліфіковане редагування. Проте, залишаючись на ґрунті лише однієї науки важко чи взагалі неможливо пояснити природу редакторського втручання в авторський виклад.

Третій напрямок виходить із закономірностей становлення тексту та вивчення його природи. Роботи цього напрямку поділяються на дві групи. До першої відносимо роботи редакторів-практиків, які узагальнюють свій великий практичний досвід і осмислюють природу редагування. До другої групи належать роботи дослідників, які намагаються осмислити редакторський досвід майстрів слова та вчених. В цілому усі автори цього (третього) напрямку намагаються дати відповідь на питання: чому редактор буває змушений втручатися у виклад тексту?

Для того, аби правильно визначити сутність літературного редагування, треба, перш за все, усвідомити, що воно не є одноступеневим процесом і не є обов'язком лише однієї людини. Редагування літературного твору – це система професійних дій, що виконуються багатьма фахівцями, починаючи від журналіста і закінчуючи коректором. Не остання роль у процесі літературного редагування відводиться авторові й перекладачеві.

Етапи публікування повідомлень у ЗМІ

Публікуванням називають доведення повідомлень через канали передачі інформації до наперед невизначеної кількості рецепторів. Процес публікування починається з авторського етапу. На його початку людина (автор) генерує повідомлення – фіксовану кількість інформації, яку він призначає для передачі іншій людині чи групі людей. Автор вербалізує повідомлення, тобто перетворює його на ланцюжок лінгвістичних знаків. У такий спосіб у кінці авторського етапу з'являється авторський оригінал. На редакційному етапі авторський оригінал згідно з обраною множиною норм опрацьовує редактор. Відредагований авторський оригінал, що з'являється на виході редакторського етапу, називають видавничим оригіналом. Далі йдуть технічні етапи, пов'язані з друкуванням повідомлення.

Чому потрібен редакційний етап? Ми виділяємо три причини:

- 1) оптимізація видавничої діяльності, зокрема, підвищення надійності

забезпечення реципієнта достовірною інформацією сприяє конкурентоспроможності ЗМІ; 2) забезпечення зворотного зв'язку між автором та реципієнтом; 3) підвищення ефективності авторських повідомлень.

Зараз існують два принципово різних підходи до редакційного етапу. Перший полягає в тому, що його зводять лише до добору повідомлень. При другому підході послідовно здійснюють і добір, і редагування повідомлень. Перший підхід властивий переважно країнам заходу, другий підхід властивий країнам центральної та східної Європи, а також частково Азії, де є сильними традиції тоталітаризму.

Об'єктом редагування виступає авторський оригінал. Також об'єктом редагування виступає видавничий оригінал. Об'єктом редагування може виступати переклад авторського оригіналу.

Предметом редагування є приведення об'єкта редагування у відповідність до чинних норм. У цьому сенсі редагування визначають як перевірку (аналіз, контроль) і виправлення повідомлень під час їх готування до публікування.

Аксиоми теорії редагування, які визначають його доцільність:

- автор і реципієнт можуть по-різному оцінювати новизну повідомлення;
- автор і реципієнт можуть по-різному генерувати і сприймати модальність повідомлення;
- автор і реципієнт генерують і сприймають повідомлення в різний час, у різних місцях та різних ситуаціях, а також можуть по-різному сприймати час, місце та ситуацію, описані в повідомленні;
- автор і реципієнт можуть використовувати для передачі повідомлення різні мови (коди), в яких аналогічні знаки (слова) можуть позначати відмінні образи й мати відмінні значення;
- автор і реципієнт можуть мати різні тезауруси, використовувані при створенні й сприйнятті повідомлення.

Методи редагування

Метод аналізу використовується для виявлення відхилень у повідомленні; як синонім вживається термін «контроль», «пошук відхилень (помилки)». Аналіз здійснюється шляхом порівняння елемента тексту з конкретними нормами нормативної бази. Під час редагування вживається найчастіше.

Метод синтезу. Реалізується у вигляді виправлення (реконструкції) знайдених відхилень (помилки). У свою чергу поділяється на низку методів. Деякі з них мають творчий характер.

Методи соціологічних досліджень. Полягають у проведенні різноманітних опитувань. Використовуються, наприклад, для визначення ефективності редакційного етапу, в роботі з авторами тощо. Одним із них є метод експертних оцінок, який постійно використовують для виявлення відповідності елемента тексту зафіксованій нормі, при оцінці виконаного виправлення тощо.

Методи інформаційного пошуку. Полягають у пошуку інформації, потрібної редакторові на різних етапах видавничого процесу для редагування повідомлень. Наприклад, пошук потрібних бібліографічних і фактографічних довідок.

Методики редагування. Для різних видів літератури часто розробляють детальні інструкції, в яких описують, як на практиці слід застосовувати методи контролю, виправлення, пошуку, експертних оцінок, моделювання тощо. Такі інструкції, адаптовані для конкретного виду літератури, називають методиками редагування.

Метою редагування є трансляція повідомлень для отримання заданого соціального ефекту. Ця трансляція полягає в тому, що редактор повинен повідомлення: перевести з внутрішньої мови автора на зовнішню мову реципієнта; проконтролювати на основі нормативної бази; прив'язати до конкретних умов акту передачі (часу, місця, обставин тощо).

Редактор повинен досягати вказаної мети шляхом виконання низки завдань:

- верифікація повідомлень. Встановити, в якому відношенні до дійсності перебуває інформація повідомлення. Проте редактор ніколи не може перевіряти абсолютно всі подані автором твердження, інакше, контролюючи їх, він сам стане автором повідомлення. Тому завдання редактора значно вужче – перевірити істинність найважливіших тверджень;
- адаптація повідомлень. Пристосувати мову та інформацію до мови й тезаурусу тої групи реципієнтів, для якої воно призначене;
- локалізація повідомлень, тобто пристосування до місця;
- нормалізація повідомлень;

- інтерпретація повідомлень, тобто коментарі до потенційно незрозумілих реципієнтові або навмисних відхилень від норми;
- уніфікація або урізноманітнення (стандартизація) повідомлень;
- етизація та естетизація повідомлень.

Редагування складається з двох повністю рівноправних процедур: аналізу (контролю) та виправлення (реконструкції) авторського оригіналу. Стосовно цих процедур можна сказати, що аналіз (контроль) – це процедура пошуку, фіксації та локалізації помилок у повідомленні, а виправлення (реконструкція)

– це процедури видалення у повідомленні помилок, виявлених у процесі контролю.

Помилка зазвичай визначається як об’єктивне відхилення від норми, яке є різницею між неправильним компонентом повідомлення та його нормативним (правильним) поданням.

Модель редагування передбачає наявність чотирьох складових: мови, нормативної бази, методів та правил редагування.

Правила редагування, що входять до редакційної системи, мають таку форму:

Якщо (норма N1 стосовно компонента повідомлення E не дотримана)

То

(виправ помилку методом / методами M1)

Інакше

(перейди до контролю наступного компонента методом L)

Пояснення правила: Норма N передбачає, що [пояснення суті N]. Проте в цьому компоненті повідомлення E ця норма не дотримана, отже, у ньому є помилка. Тому такий елемент E слід виправити методом [методами] M.

Чи можна усунути з тексту абсолютно усі помилки? Це є неможливим ні практично (5 % похибок в тексті не знаходять ніколи), ні теоретично (внаслідок внутрішніх суперечностей у нормативній базі). Існує положення про несуперечливість нормативної бази, тобто вона не повинна включати норми, що суперечать одна одній.

Основний парадокс теорії редагування полягає у принциповій неможливості отримати абсолютно безпомилковий текст і неможливості створити модель редагування, яка усувала б із тексту абсолютно усі помилки.

Це означає, що в повідомленнях, опрацьованих на основі будь-якої системи редагування, завжди буде якась кількість помилок чи невиправлених ланцюжків знаків, правильність чи неправильність яких у рамках цієї нормативної бази довести неможливо.

Будь-яке повідомлення можна передати нескінченною кількістю способів. Проте кожне суспільство накладає на повідомлення певні конвенції, обмежуючи кількість таких варіантів. Ця мінімальна кількість є оптимальною. Такі оптимальні варіанти повідомлень вважають нормативними.

Норма – це параметр, список, шаблон, структура (модель) чи положення, які в оптимальних повідомленнях служать для вираження компонентів їх структури.

Структура норми: агент (той, хто її встановлює), адресат (виконавець – автор), зміст (дія, яку повинні або не повинні виконувати), характер (норма зобов'язує, дозволяє, забороняє тощо), умови (обставини, за яких норма має виконуватися або не виконуватися), санкції (можливі наслідки невиконання).

Види норм: лінгвістичні, психолінгвістичні, логічні, композиційні, наукові, видавничі, юридичні, політичні, поліграфічні, етичні, естетичні.

Типи норм:

– Параметри. Бувають двох видів: граничні значення (наприклад, обмеження кількості знаків) і константи – літерні та цифрові (позначення імен та дат).

– Списки. Прикладами є словники, переліки скорочень, одиниць вимірювання тощо.

– Шаблони або зразки. Наприклад, оформлення списку літератури.

– Структури чи моделі. На відміну від шаблонів, які є статичними, структури чи моделі є динамічними об'єктами. Це означає, що структур як кінцевого продукту може й не бути, але їх утворюють в кожному окремому випадку відповідно до правил. Приклад – синтаксичні структури.

– Положення. У формі положень найчастіше виступають правила, що стосуються семантики повідомлень і є складними. Прикладом є правила класифікації, логічні закони. Цей вид норм, на відміну від попередніх, не може бути повністю або частково формалізований.

– Норми бувають зафіксованими та незафіксованими. Зафіксовані норми переважно є об'єктивними.

– Це означає, що вони відтворюють факти незалежно від мови реципієнтів, їх тезаурусів, а також часу, місця й ситуації сприйняття повідомлення. Суб'єктивні норми часто базуються на індивідуальних уподобаннях редакторів, яких вони набувають в процесі роботи (приклад: хороший – добрий).

– Налаштовувані норми – це норми, попередньо узгоджені з можливостями реципієнтів. Найчастіше до них належать психолінгвістичні (приклад: довжина речення). Неналаштовувані норми – приклад: правопис.

Зазвичай *помилка* визначається як об'єктивне відхилення, яке є різницею між неправильним компонентом повідомлення та його нормативним (правильним) поданням. Іншими словами, помилка – це об'єктивне відхилення, яке доповнює правильний компонент повідомлення до неправильного (помилкового). Таким чином, будь-який компонент повідомлення можна було б назвати помилковим, якщо він не тотожний жодній із норм нормативної бази, і правильним, якщо цей елемент тотожний хоча б одній з них. Проте слід зазначити, що не кожен елемент, який не відповідає нормі, є дійсно помилковим, оскільки фіксація норм завжди відстає від динаміки функціонування самих елементів тексту. В художньому дискурсі, наприклад, поширеними є інновації (зокрема індивідуально-авторські або okazіональні), реалії, елементи нонсенсу, які не є кодифікованими в мові, отже за цим параметром можуть вважатися її порушенням. Безумовно, що такі елементи не треба вважати помилковими, і будь-який кваліфікований перекладач та редактор має про це пам'ятати.

Існують різні класифікації помилок. Розглянемо деякі з них, які є суттєвими в рамках нашого курсу.

Помилки бувають значущими та незначущими. Це визначається тим, наскільки помилка здатна вплинути на процеси сприйняття інформації. Одна й та ж сама помилка може в одній ситуації бути істотною, а в іншій – ні.

Класифікація помилок за походженням:

1. *Інформаційні помилки.* Їх визначає відсутність новизни, повторювання вже викладеної тези, неврахування фонових знань реципієнта, згадування про очевидні речі, про які з причин їх очевидності ніхто не писав, і видавання їх за нову суспільну інформацію, кількаразова публікація наукової статті, що містить одні й ті ж дані тощо.

2. *Модальні й фактичні помилки.* Модальні помилки виникають через те, що автори інколи неправильно враховують відношення матеріалу до дійсності. Визначаючи його, вони можуть помилятися, наприклад, коли видають наукову гіпотезу за фактичний стан речей. Трапляється й так, що інколи самі реципієнти помилково сприймають модальність повідомлення.

3. **Фактичні помилки** є окремим підвидом модальних. До них належать такі твердження, модальністю яких є реальність, проте ці висловлювання хибні.

4. **Темпоральні, локальні й ситуативні помилки.** Темпоральні помилки виникають внаслідок відхилення часу, зазначеного в повідомленні, від часу у світі, описуваному в тексті (реальному, псевдореальному чи ірреальному). **Локальні помилки** визначають відхилення місця, зазначеного в повідомленні, від місця у світі, описуваному в матеріалі (реальному, псевдореальному чи ірреальному). **Ситуативні помилки** характеризуються відхиленням ситуації, зазначеної в повідомленні, від ситуації у світі, описуваної в тексті (реальному, псевдореальному чи ірреальному). Вони можуть виникати також унаслідок відхилення ситуації, на яку під час сприйняття повідомлення реципієнтами розраховував автор, від ситуації, яка виникла у час його сприйняття насправді.

5. **Семіотичні помилки.** Серед семіотичних вирізняють кодувальні, відображувальні та значеннєві помилки. **Кодувальні помилки** полягають у тому, що в коді знака (слова) є відхилення від норми. Тому кодувальними помилками є, наприклад, більша частина похибок, хоча вони можуть бути і складнішими. **Відображувальні помилки** полягають у тому, що у реципієнта при сприйманні знака виникає інший образ, ніж в автора повідомлення. **Значеннєві помилки** полягають у неправильному слововживанні. Особливо часто вони трапляються при аудіовізуальній передачі інформації.

6. **Тезаурусні помилки.** Помилки стосовно тезауруса виникають у реципієнтів тоді, коли в повідомленні вживають знаки (слова), відсутні в їх тезаурусі або не мають жодних зв'язків з іншими словами тезауруса. Такі помилки можна назвати ще релятивними (вони є помилками лише стосовно якоїсь певної групи реципієнтів).

7. **Сприйняттєві помилки.** Виникають лише в момент первинного сприймання повідомлення і спричинені певною двозначністю у тексті. У процесі остаточного сприймання вони, як правило, зникають. Так, речення

«Лист матері надійшов учора» можна сприймати за двома моделями: одна передбачає, що на першому місці стоїть суб'єкт дії, а на другому – об'єкт («Лист матері надійшов [до мене] вчора»); інша, натомість, ставить на перше місце об'єкт, а на друге – суб'єкт («Лист [від мене до] матері надійшов учора»). Під час первинного сприймання близько 80 % реципієнтів використовують першу модель сприйняття, хоча автор повідомлення міг ужити другу, в результаті чого й виникне сприйняттєва помилка.

8. **Атенційні помилки.** З'являються внаслідок порушення в повідомленні контактної функції мови й переключення реципієнтами уваги на інші об'єкти. Ці помилки пов'язані з волею реципієнта щодо сприйняття: автор намагається

змусити реципієнтів сприймати повідомлення, а реципієнти або не почали його сприймати, або, розпочавши, припинили внаслідок перемикання уваги.

9. Копіювальні помилки (спотворення). Найчастіше трапляються тоді, коли повідомлення копіюють (наприклад, авторський оригінал передрукують у ЗМІ після редагування, проект видання передають каналами зв'язку із ЗМІ у друкарню тощо). Для пошуку й видалення з повідомлення спотворень у видавничій справі здійснюють коректуру.

Окремо розглянемо типологію **мовних помилок**, які бувають у матеріалах друкованих ЗМІ. Ми пропонуємо типологію мовних помилок за співвіднесеністю їх із рівнями мовної системи, що дозволило виділити такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні.

Не потребує доведення теза про те, що **орфографічна помилка** виникає в результаті порушення орфографічної норми, тобто порушення загальноприйнятих правил передачі звукової мови (слів і їх форм) на письмі. Із поняттям орфографічної норми тісно пов'язане поняття орфограми. Орфограма – це правильне написання (що відповідає правилам або традиції), яке треба вибрати з низки можливих. Орфографічними можна вважати такі відхилення: заміна букв або слів іншими буквами; пропуск букв, складів; зайві букви у слові; пропуск слів; антиципації; помилки при переносі; чужий шрифт; пропуск рядка; перестановка слів, що стоять поряд; поділ одного слова на окремі частини і написання двох слів разом.

Увагу варто зосередити і на **лексичних помилках**: семантично модифікованих лексемах; плеоназмах; помилках, зумовлених нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерферамах.

Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду тощо. Залежно від частиномовної належності ненормативної одиниці представлено кілька різновидів морфологічних помилок, які ґрунтуються на розрізненні частин мови, з якими пов'язана конкретна помилка. При цьому помилки на рівні службових частин мови не належать до групи морфологічних помилок, оскільки службовим словам не властиві граматичні категорії, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних помилок.

Словотвірні помилки – це помилки, спричинені застосуванням нетипових для даної мови (малопродуктивних, що витісняються іншими продуктивними засобами, чи зовсім не властивих мовній системі) словотворчих засобів,

порушенням закономірностей поєднання твірної основи і словотворчого засобу в похідному слові.

Доказом правомірності кваліфікації *синтаксичних помилок* як таких (а не морфологічних) є специфічність класифікаційного релятивного значення прийменників, які, беручи активну участь в оформленні компонентів речення і словосполучення, виступають одним із формальних засобів вираження синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень та виконують конотативну роль у їх структурі.

Також виділяють *синкретичні помилки*, тобто такі помилки, що відрізняються синтезом в одній ненормативній одиниці ознак порушення різних мовних норм.

Інша класифікація помилок, які потрібно виправляти при редагуванні, стосується безпосередньо рівня тексту. Це такі типи:

1. *Макроструктурні й мікроструктурні помилки.* Як мікроструктура розглядається текст, що включається до певної надсистеми – макроструктури. Наприклад, стаття – це мікроструктура, а шпальта, на якій вона розміщена поруч з іншими матеріалами, – це макроструктура. Дослідники виділяють такі підтипи макро- і мікроструктурних помилок: лексична тавтологія в рубрикації в межах сторінки чи розвороту; повторення структури речень, ритмомелодики заголовків і підзаголовків у межах сторінки чи розвороту; невідповідність одного з текстів концепції сторінки чи номера; неврахування різниці між усним і писемним мовленням. Такі помилки свідчать про рівень видання, серйозність, з якою працівники ставляться до створення і дотримання єдиної концепції, естетики і зручності сприймання.

2. *Психологічні помилки* пов'язані з вищенаведеними психологічними причинами аномативності тексту, особливостями мислення людини і декодування з «внутрішньої» мови. Це і недостатня уважність до дрібниць, що призводить до неточностей, до помилок у газеті, і помилки занадто великої активності автора (багатослівність тощо), і помилки втомленості автора (повтори та ін.), і власне помилки під час перекладу з «внутрішньої» мови на «зовнішню» тощо. Щоб уникнути подібних помилок, авторові варто постійно контролювати процес творення тексту, свідомо і уважно перечитувати його з урахуванням можливої реакції аудиторії. Хоча деякі помилки цього типу може помітити лише стороння людина, адже очевидне і логічне для автора не обов'язково збігається з уявленнями читача.

3. *Логічні помилки.* Вони можуть бути ненавмисними (як наслідок помилки автора) і навмисними, від чого вага їх значно зростає. Мають багато підтипів, що пов'язані з порушенням конкретних законів логічного мислення і висловлення.

Розглянуті класифікації типологізують помилки за різними аспектами, хоча і мають низку спільних ланок. Загальна класифікація охоплює і текстові спотворення, здійснені механічно, і відхилення від норм правопису, і неправильності у побудові тексту, що спричиняють нерозуміння між автором і реципієнтом (девіації). Статистика частотності виявлення помилок і їх широке розуміння дають змогу поглиблювати дослідження у цій сфері для створення комп'ютерних програм редагування і виправлення помилок. Також вона дає уявлення про весь спектр помилок, відкриваючи шлях для подальшої деталізації та конкретизації.

Питання до лекції:

1. Чим займається і з чого складається теорія редагування?
2. Схарактеризуйте головні аспекти галузевого літературного редагування.
3. Назвіть і коротко охарактеризуйте етапи публікування повідомлень у ЗМІ.
4. Сформулюйте головні аксіоми теорії редагування.
5. Опишіть методи й методики теорії редагування.
6. Сформулюйте мету та завдання теорії редагування.
7. Поясніть принцип дії моделі редагування.
8. В чому полягає основний парадокс теорії редагування?
9. Що таке норма редагування?
10. Коротко охарактеризуйте різні види редакційних норм.
11. Що таке помилка?
12. Які ви знаєте класифікації помилок?

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ РЕДАГУВАННЯ

Редагування як соціально необхідний процес опрацювання тексту існує в житті суспільства вже близько двох з половиною тисяч років, проте редагування як наука виникло не так давно – менше століття тому, і окремих досліджень, присвячених його розвитку, поки що мало. Отож вважаємо доцільним запропонувати таку періодизацію, яка виділяє періоди, а в їх межах – етапи розвитку редагування.

1. Період існування редагування як виду практичної діяльності (III ст. до н.е.

- середина XIX ст.), у тому числі етапи:
- виникнення редагування (III ст. до н. е. – початок н. е.);
- стагнація в редагуванні (початок н. е. – середина XV ст.);

– відродження редагування (кінець XV ст. – середина XIX ст.).

2. Період нагромадження фактів редакційної практики та теорії (друга половина XIX ст. – 30-ті роки XX ст.).

3. Період функціонування редагування як науки (30-ті роки XX ст. – початок XXI ст.), у тому числі етапи:

- становлення редагування як науки 30-ті – 60-ті роки XX ст.);
- класичне редагування 60-ті – 90-ті роки XX ст.);
- комп'ютерне редагування (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.).

Період існування редагування як практичної діяльності Виникнення редагування

Різну ефективність впливу повідомлень люди відчували здавна, ще в дописемний період. Уже тоді існували прислів'я, приказки та повчання, що встановлювали правила, як слід говорити. Наприклад, в українській мові серед осучаснених відтворень цих прислів'їв, приказок та повчань маємо таке:

«Говори не так, щоби тебе могли зрозуміти, а [говори] так, щоби тебе не могли не зрозуміти».

Із появою писемності, коли виникла можливість передавати повідомлення у часі й просторі, проблема редагування стала значно актуальнішою. Тепер автори повинні були самі дбати про те, щоб інші люди могли зрозуміти їх повідомлення за десятки, сотні чи тисячі кілометрів або через десятки, сотні чи тисячі років. Це апріорі вимагало від авторів та їх читачів користуватися одними й тими ж нормами (хоча б найпростіше – однаково позначати літери, тобто створити й однаково користуватися кодом передачі повідомлень). Тому з появою вже перших писемностей виникло завдання їх нормалізації.

На початку III ст. до н. е. була заснована Александрійська бібліотека, де в різні періоди зберігалося від 0,5 до 0,7 млн. книг. До обов'язків хранителів книгозбірні, якими були найвидатніші граматики того часу, належало, зокрема, виправлення та коментування зібраних текстів. Враховуючи таку специфіку роботи, граматиків можна вважати першими професійними редакторами.

У II ст. до н. е. в латинській мові з'явився і сам термін «редагування». Його утворили від латинського слова *redigere* (упорядковувати) і похідного дієприкметника від нього – *redactus* (упорядкований). У семантиці цього слова особливу увагу привертає те, що воно асоціювалося з поняттям порядку, який, у свою чергу, базується на понятті норми.

У I ст. до н. е. в Римі покупці вже могли в майстернях, де переписували книги, за певну плату замовити перевірку книг на відповідність оригіналу, а також мовним та іншим нормам.

Саме тоді цей процес (приведення копії тексту у відповідність із оригіналом) почали називати коректурою (від латинського *correctura* – виправлення). У латинській мові існувало, відповідно, й слово для позначення особи, яка займалася цією працею, – *corrector* (виправляч). Отже, першими професійними коректорами були саме ці античні виправлячі книг.

В античному Римі вже існували певні соціальні норми редагування. Так, видавцям було дозволено на свій розсуд робити в рукописах виправлення. Крім того, при римських бібліотеках були спеціальні посади «префектів». Префекти встановлювали, які книжки слід вилучати як соціально небезпечні, а які – дозволяти читати відвідувачам бібліотек.

У майбутньому ці норми перетворилися на закони авторського права й політичні норми редагування. Останні з часом навіть виокремилися в інститут цензури.

Певні досягнення в опрацюванні повідомлень були і в країнах Давнього Сходу. Так, у Китаї були обов'язковими спеціальні правила, що регламентували теми повідомлень (наприклад, ці правила встановлювали, про що повинен говорити під час обіду підлеглий зі своїм правителем). В Індії було розроблене спеціальне вчення «ріті», яке регламентувало художні властивості повідомлень. Проте між античною та східною цивілізаціями існувала важлива відмінність: антична встановлювала норми для композиції повідомлень, не торкаючись їх теми, а східна, навпаки, суворо регламентувала теми повідомлень, проте абстрагувалася від їх побудови.

У період античності виникли, як відомо, логіка, риторика та поетика. Незважаючи на відсутність у них фундаментальних експериментальних досліджень, завдяки геніальним інтуїтивним здогадкам учених ці науки піднеслися надзвичайно високо.

У майбутньому теорія редагування скористалася цілою низкою їх положень. Зокрема це: питання ефективності повідомлень; теорія готування повідомлень (знаходження матеріалу; його розташування, тобто компонування; словесне оформлення, тобто його правильність, зрозумілість, доречність, художність); теорія стилів повідомлень (високий, середній та низький); способи опрацювання повідомлень (видалення, вставлення та заміна частини повідомлення); логічні норми редагування повідомлень; поетичні норми прекрасного.

Стагнація в редагуванні

У часи середньовіччя редагування на довгий час поринуло в стан занепаду. Переписувачі книг перемістилися з античних майстерень у монастирські келії.

Змінилася і тематика видань – переписуванню і тиражуванню найчастіше підлягала релігійна, іншими словами, строго канонічна література. Тому з одного боку різко скоротилася необхідність редагування текстів, а, з іншого – особливу увагу почали приділяти одній з норм редагування – приведенню тексту копії у відповідність до оригіналу, тобто коректури. Зокрема надзвичайно старанно виконували коректуру релігійних текстів.

В епоху середньовіччя в опрацюванні повідомлень новим було лише те, що в цей час розглядали питання композиції релігійних проповідей і листів. Зокрема для листів навіть давали готові зразки (шаблони).

Відродження редагування

Після винайдення у XV ст. книгодрукування, в епоху Відродження, потреба у видавничих працівниках різко зросла. Спершу їх роль відігравали самі друкарі. Проте з часом у зв'язку зі збільшенням випуску книг коректори виділилися в окрему професію. Вважають, що відродив це забуте з часів античності ремесло італійський видавець XVI ст. А. Мануцій. Поступово професія коректора (редактора) набуває все більшого значення. Так, в університетах Франції для нагляду за підготовкою видань призначали спеціальних інспекторів (фактично – видавничих працівників). Згідно зі спеціальними вимогами вони повинні були відпрацювати у друкарнях не менше чотирьох років учнями, а після цього – ще три роки самостійно; мусили володіти грецькою та латинською мовами, а також знати норми моралі та правовірності. Добираючи коректорів, почали навіть враховувати психологічні особливості людей різних статей.

В епоху Відродження набуває розвитку не тільки практика видавничої справи. Паралельно вона починає розвивати теорію повідомлень. У Франції, Італії та Німеччині створюють багато підручників із риторики, де є вказівки, наприклад, щодо написання панегіриків чи полемічних послань.

Період нагромадження редакційних фактів

Редакційні факти, що нагромадилися з другої половини XIX ст. до 30-х років XX ст., можна розділити на дві групи: відкриття (закономірності) різних наук, що стосуються безпосередньо редагування, і факти видавничої практики.

Найсуттєвіше вплинули на теорію редагування відкриття у мовознавстві та психології. Надзвичайно продуктивним було відкриття того, що кожен носій мови надає слову, окрім загальноприйнятого, ще й своє, індивідуальне значення. Очевидно, що надання в повідомленнях індивідуального значення тим чи іншим словам призводить до зниження ступеня його розуміння.

Наявність таких індивідуальних значень слів вперше виявив і описав у другій половині XIX ст. український лінгвіст О. Потебня (об'єктивне та суб'єктивне значення слова), а пізніше на це ж явище звернув увагу німецький вчений Г. Пауль (узуальне та okazіональне значення слова).

Наступним важливим відкриттям було те, що, як виявилось, механізми творення мови суттєво відрізняються від механізмів її сприймання. На початку XX ст. про це писав російський мовознавець О. Пешковський. Психологічне обґрунтування цих механізмів дали всесвітньо відомі психологи Ж. Піаже (Франція) та Л. Виготський (Росія), які відкрили внутрішню мову людини й розпочали її дослідження.

Учені виявили також, що речення у повідомленнях складаються з двох частин: та, в якій є відома реципієнтові інформація (тема), і та, в якій є інформація, не відома реципієнтові (рема). Вчення про такий поділ речення (актуальне членування речення) розробив чеський лінгвіст В. Матезіус.

Поряд з тим, у першій половині XX ст. в мовознавстві виникла теорія функцій мови (Чехія), а також була суттєво вдосконалена теорія стилів мовлення, що істотно вплинуло на розвиток теорії редагування.

Ріст наукових досліджень та кількості засобів масової інформації в другій половині XIX – першій половині XX ст. сприяв різкому збільшенню кількості публікацій (книг, журналів та газет). Так, поряд із науковими відкриттями у видавництвах відбувалося нагромадження емпіричних фактів редагування.

Насамперед виникла потреба у формалізації та стандартизації як повідомлень у цілому, так і окремих їх елементів, наприклад, викликали появу на міжнародному рівні рекомендацій щодо нормалізації бібліографічних описів (англо-американська та прусська системи правил). Крім того, в багатьох країнах було створено норми інженерної графіки, які застосовують звичайно і в наукових повідомленнях. З'явилися також уніфіковані термінологічні системи цілої низки наук.

Паралельно йшло нагромадження соціальних норм редагування. Зокрема в цей час створили теорію монопартійності преси, яка відіграла вирішальну роль у житті тоталітарних країн (більшовицький СРСР, гітлерівська Німеччина, фашистська Італія, тоталітарні Китай, Куба та ін.). У рамках цієї теорії розвинулися вульгарні методи психологічного впливу на реципієнтів (наприклад, геббельсівська теорія пропаганди). Водночас відбулося також виділення аспектів редагування, тобто редагування літературного, політичного, наукового й технічного.

Суттєвий внесок у нагромадження редакційних фактів зробили видатні письменники та вчені усього світу.

Період функціонування редагування як науки Виникнення теорії редагування

На початку 20–30-х років ХХ ст. кількість ЗМІ у світі значно зросла. Генерування повідомлень (художня, публіцистична й наукова творчість) перетворилося на окрему галузь суспільного виробництва. Праця редактора і коректора стала широко розповсюдженою професією. Поряд із тим, від середини ХІХ ст. до кінця 30-х років ХХ ст. емпіричних редакційних фактів та наукових відкриттів нагромадилося стільки, що об'єктивно виникла потреба в їх класифікації, систематизації, узагальненні, фаховому поясненні, обґрунтуванні та виробленні методик застосування на практиці. Іншими словами, виникла об'єктивна потреба у формуванні теорії редагування. На цьому етапі кардинальним відкриттям стало дослідження і виявлення в 30–40-х роках рівнів складності (читабельності; англ. *readability*) текстів повідомлень, проведене в лабораторіях педагогічних закладів США. Дослідження, зокрема Р. Флеша, Е. Дейла та Дж. Челла, дали змогу визначити рівні складності тексту, оцінити її кількісними показниками, а також виявили її різновиди (синтаксичну та семантичну). Таким рівням складності у відповідність було поставлено чітко визначені групи реципієнтів, які можуть її ефективно сприймати.

Спершу редагування як науку формували окремі наукові статті. Проте необхідність підготовки редакторів у вищих закладах освіти викликала появу монографій, перші з яких з'явилися в Європі та Америці на початку 50-х років. На основі монографій почали готувати перші навчальні посібники й підручники. Наукова та навчальна література додатково підштовхнула розвиток теорії редагування.

Таким чином, у кінці 50-х років ХХ ст. велика кількість редакційних фактів, наукових відкриттів та потреби видавничої практики визначили перехід від кількісних змін до якісних. На основі досягнень низки фундаментальних і на перетині суспільних та інформологічних наук виникла нова прикладна наука – едитологія, об'єктом вивчення якої став видавничий процес у ЗМІ. Найбільшою складовою частиною едитології стала теорія редагування.

Класичне редагування

На етапі класичного редагування, забезпечуючи потребу галузі суспільного виробництва (видавничої справи) отримувати фахівців потрібної кваліфікації, розпочалася і ведеться дотепер підготовка у вищих і середніх закладах освіти редакторів та коректорів-професіоналів. Редакторів-професіоналів готували в закладах освіти двох напрямів: на факультетах

журналістики університетів (звідси виходили переважно редактори публіцистичної літератури і редактори радіо й телебачення), а також у поліграфічних університетах (тут найчастіше готували редакторів для книжкових видавництв – художніх та науково-технічних).

На цьому етапі в науковій та навчальній літературі було зафіксовано переліки основних тем, які повинна висвітлювати теорія редагування, описано його основні методи, сформовано множину найчастіше вживаних норм.

Класична теорія редагування розвивалася в кількох напрямках: як організаційно-технічна, творча, лінгвістична, політична і нормативна наука. Ці напрями створили різні підходи до редагування: від зведення його до елементарно простих операцій під час виправлення тексту і аж до повного ототожнення з творчістю, яку можна ілюструвати на окремих прикладах, але неможливо вивчити.

Від самого початку в розвитку редагування на європейському та американському континентах була певна різниця, що стосувалася акцентування окремих напрямів досліджень: на європейському континенті дбали насамперед про соціальні та лінгвістичні норми редагування, а на американському – про психолінгвістичні та поліграфічні, а також про видавничу діяльність.

У кінці 90-х років у класичній едитології виникла криза. Відбулося це внаслідок широкого впровадження персональних комп'ютерів у щоденне життя суспільства. Автори почали набирати тексти повідомлень за допомогою комп'ютерів і зберігати їх на комп'ютерних носіях інформації. ЗМІ почали в повному обсязі здійснювати комп'ютеризоване редагування і верстання видань за допомогою ПС.

Криза розвинулася в двох аспектах: теоретичному й практичному. Теоретична криза виражалась у неспроможності класичної едитології пояснити можливість контролю дотримання норм у повідомленнях за допомогою комп'ютерів і в частковому чи повному запереченні автоматизації редагування. Практична криза виражалась в тому, що редактори-класики, навчені традиційної (металевої) технології готування видань, часто не могли оволодіти новою комп'ютерною технологією, а тому несвідомо чинили спротив її впровадженню у виробництво. Такі ситуації, як правило, завжди трапляються в часи кардинальної зміни технологічних схем виробництва, а тому є нормальним явищем.

Комп'ютерне редагування

Хоча етап комп'ютерного редагування почався в 90-х роках ХХ ст., його передвісники з'явилися значно раніше. Ще в кінці 50-х – на початку 60-х років російські вчені вперше висловили думку про те, що редагування можна автоматизувати.

Суть такої автоматизації вбачалася в тому, що «не зовсім правильна ... мова буде перекладена на зовсім правильну». Пізніше (в 60-х – 80-х роках) у рамках досліджень у галузі комп'ютерної лінгвістики було розроблено програми, що давали змогу автоматизувати деякі процеси редагування.

Із кінця 80-х років у ЗМІ за допомогою комп'ютерів почали здійснювати автоматичний контроль орфографічної правильності тексту, контроль складності, контроль стилістичних характеристик лексики, частковий контроль синтаксису й пунктуації, автоматичне виправлення (в режимі діалогу) орфографічних помилок.

Можливість виконання на комп'ютері деяких процесів редагування й усвідомлення можливості часткової заміни людини-редактора комп'ютером змусила дослідників переосмислити саму суть процесу редагування. Зокрема, виявилось вкрай важливим детально, крок за кроком, описати хоча б основні

процедури, що їх виконує під час опрацювання тексту редактор, і скласти їх алгоритм (далі такий алгоритм може бути закодований будь-якою мовою програмування, трансльований і виконаний на комп'ютері). Такий алгоритмічний опис роботи редактора – це кібернетична модель його виробничої діяльності. Таким чином, виникла об'єктивна потреба описувати редагування методами точних наук, а отже, воно стало об'єктом математичного моделювання. Сучасна класична едитологія ще мало готова до моделювання редагування методами точних наук. Адже цей період лише розпочався. Гадаємо, що розв'язання задач моделювання лежатиме на перетині багатьох як гуманітарних, так і точних наук. Одну з вирішальних ролей у моделюванні редагування повинна відіграти така складова частина сучасного мовознавства, як комп'ютерна лінгвістика.

Становлення редагування в Україні

У часи середньовіччя в Україні у великих майстернях, де виготовляли рукописні книги, працювали так звані «справники», які звіряли переписані копії з оригіналами книг. Справники виконували одночасно функції і коректора, і редактора, і текстолога. Справником був і першодрукар І. Федоров, який прибув в Україну (до Львова) з Москви. У Росії така праця дорого обійшлася йому, оскільки саме через справництво І. Федоров був змушений покинути Москву (в післямові до львівського «Апостола» 1574 р. він вказував, що в Москві «граматики не розуміють»; річ у тім, що І. Федоров заміняв у канонічних текстах малозрозумілі слова на зрозуміліші, тобто виконував одне з основних завдань редагування – адаптацію тексту).

У XVII ст. у друкарні Києво-Печерської лаври коректорів називали

«столпоправителями», а у Львівській братській школі – «дозорцями». До їх обов'язків входило пильнувати, щоби текст, схвалений справниками, друкарі правильно набрали. Як і в країнах Європи, в Україні поряд із практикою видавничої справи в рамках риторики ставили й деякі питання теорії опрацювання повідомлень. Зокрема у XVII – XVIII ст. І. Галятовський підготував трактат «Наука, елбо способ зложення казання», Ф. Прокопович – професор Києво-Могилянської академії – підручник «Риторика». Ще інші підручники риторики написали М. Довгалевський та Г. Сковорода (на жаль, робота останнього до нас не дійшла).

У XIX ст. українські вчені зробили значний внесок у збір закономірностей для майбутньої теорії редагування. Тут маємо на увазі вже згадану теорію значень слова видатного українського мовознавця О. Потебні.

У середині XIX ст. відомим видавцем і редактором був П. Куліш, який досконало знав українську мову. Правда, його редакторська манера відзначалася, як можна сказати тепер, крайнім суб'єктивізмом (він виправляв рукописи на свій смак і розсуд). Значну роль у практиці редагування українських видань кінця XIX – початку XX ст. відіграв І. Франко. Дослідник його редакторської діяльності Л. Маляренко окреслює такі принципи діяльності І. Франка як редактора: ідейна спрямованість, принциповість стосовно суспільної орієнтованості видання, правдивість слова, колегіальність у прийнятті редакційних рішень, планування редакційної діяльності, об'єктивний відбір авторів та матеріалів, повага до індивідуальної творчої манери авторів, тісний зв'язок редактора з авторами і (якщо можливо) узгодження з ними виправлень.

І. Франко як редактор сформулював свої вимоги до видань дитячої та шкільної літератури, наукових та художніх творів, а особливо – перекладів зарубіжної класики українською мовою. Надзвичайно колоритними є спогади про будні редакторської праці І. Франка, які М. Рудницький записав у В. Стефаніка.

У час входження України до складу Російської та Австро-Угорської імперій видавнича справа розвивалася мало. Українська мова, зокрема в Росії, була заборонена, а значить, друковану продукцію нею не публікували. У час боротьби за незалежність Української держави в журналі «Книгарь», що виходив у Києві в 1917 – 1920 р., вчені-дослідники ставлять деякі проблеми редагування (композиція видань навчальної та популярної літератури; нормованість мови; дослідження видавничої діяльності відомих представників української культури та ін.

Визначну роль у видавничій справі в період 20–30-х років відіграють видатні вчені М. Грушевський та І. Огієнко. Зокрема, М. Грушевський був

одним із фундаторів українського академічного книговидання. Як редактор він відзначався винятковою об'єктивністю в редагуванні авторського тексту, а також чітко визначав допустимі межі втручання в нього (так, навіть достеменно знаючи, що в тексті є помилки, він все ж не виправляв їх сам, а просив зробити це автора. На виняткову увагу як редактора заслуговує і спадщина І. Огієнка. Він, як ніхто інший, зробив дуже багато для становлення в Україні єдиних лінгвістичних норм редагування. Крім того, І. Огієнко одним із перших почав формулювати постулати, тобто найбільш узагальнені норми, редагування.

Так само заслуговує на увагу формулювання етичних норм редагування О. Бочковського та С. Сірополка в кінці 30-х років. Вони виділили також політично залежні (явно й приховано) й незалежні ЗМІ, встановивши в такий спосіб існування політичних норм редагування.

Після ліквідації незалежної держави розвиток редагування в Україні відбувався в складі СРСР. Його центром став Український поліграфічний інститут (тепер – Українська академія друкарства), який після Другої світової війни перевели з Харкова до Львова. Спеціалісти цього інституту створили так звану «львівську школу редагування».

До числа перших монографічних видань цієї школи належать праці Р. Іванченка «Робота редактора над точністю слова і стислістю викладу» (Львів, 1964) та його ж «Літературне редагування» (Харків, 1970). Окрім того, в 60-х роках була випущена книга Д. Григораша «Теорія і практика редагування газети» (Львів, 1966). У 1972 р. викладачі Українського поліграфічного інституту опублікували «Довідник коректора». До цього часу він залишається найповнішим україномовним виданням, що описує норми редагування.

На початку 80-х років починає розвиватися «київська школа редагування». Її особливістю була, зокрема, увага до редагування художньої літератури та публіцистики. Засновником цієї школи став Р. Іванченко.

Дещо осторонь від цих обох шкіл стоять дослідження з автоматизації редакційних процесів З. Партика, а також виконане під керівництвом В. Перебийніс дослідження «Лингвистические проблемы автоматизации редакционно-издательского процесса» (Київ, 1986). Названі видання свідчать, що львівська та київська школи поставили редагування в Україні на рівень світових досягнень едитології.

Питання до лекції:

1. Назвіть головні періоди розвитку редагування.
2. Охарактеризуйте період існування редагування як виду практичної діяльності.

3. Охарактеризуйте період нагромадження фактів редакційної практики та теорії.
4. Охарактеризуйте період функціонування редагування як науки.
5. Опишіть процес становлення редагування в Україні.

НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ

Загальна теорія перекладу розкриває поняття перекладацької норми, на основі якої робиться оцінка якості перекладу. Лінгвістика перекладу включає як теоретичні (дескриптивні), так і нормативні (прескриптивні) розділи. Теоретичні розділи лінгвістики перекладу (тобто лінгвістична теорія перекладу) досліджують переклад як засіб міжмовної комунікації, як явище, що об'єктивно спостерігається, яке можна описувати і пояснювати. У нормативних розділах лінгвістики перекладу на основі теоретичного вивчення перекладу формулюються практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію перекладацького процесу, полегшення і підвищення якості праці перекладача, розробку методів оцінки перекладів і методики навчання майбутніх перекладачів.

Для свідомого і правильного виконання своїх функцій перекладач має чітко уявляти собі мету своєї діяльності і шляхи досягнення цієї мети. Таке розуміння ґрунтується на глибокому знайомстві з основами теорії перекладу, як загальної, так і спеціальних і окремих, стосовно тієї галузі й комбінації мов, з якими має справу перекладач. Воно припускає знання системи відповідностей між цими мовами, прийомів і методів перекладу, вміння вибрати необхідні відповідності й застосувати найбільш ефективний прийом перекладу відповідно до умов конкретного контексту, врахування прагматичних чинників, що впливають на хід і результат перекладацького процесу.

Для забезпечення високої якості перекладу перекладач повинний уміти зіставляти текст перекладу з оригіналом, оцінювати і класифікувати можливі помилки, вносити необхідні корективи. Оцінкою якості перекладу, виявленням і класифікацією помилок займається і велика кількість людей, які аналізують результати перекладацької праці: редактори, критики, замовники, викладачі перекладу тощо. Практичні рекомендації перекладачу й оцінка перекладу взаємозалежні і взаємообумовлені. Якщо перекладач має виконувати якісь вимоги, то оцінка результатів його роботи визначається тим, наскільки повно й успішно він виконав ці вимоги. Як сам перекладач, так і інші люди, що оцінюють якість перекладу, виходять із посилки, що

правильний переклад має відповідати певним вимогам. Сукупність вимог, що висуваються до якості перекладу, називається *нормою перекладу*. Якість перекладу визначається ступенем його відповідності перекладацької норми й характером мимовільних чи свідомих відхилень від цієї норми.

Нормативні вимоги формулюються у вигляді принципів або правил перекладу. Нормативні положення можуть бути загальними або частковими, охоплювати окремі, часткові випадки або відноситися до певного типу перекладів або до перекладу взагалі. Вони можуть формулюватися у вигляді єдиного правила або супроводжуватися вказівками на умови, за яких це правило застосоване, або на більше чи менше число випадків його незастосовності (винятків із правил). У кожному випадку нормативні рекомендації поширюються на певне окреслене коло явищ.

Результати процесу перекладу (якість перекладу) обумовлюються ступенем значеннєвої близькості перекладу до оригіналу, жанрово-стилістичною належністю текстів оригіналу і перекладу, прагматичними чинниками, що впливають на вибір варіанта перекладу. Усі ці аспекти перекладу носять безпосередньо нормативний характер, визначають стратегію перекладача і критерії оцінки його праці. Поняття норми перекладу включає вимогу нормативного використання перекладачем мови перекладу, а також необхідність відповідності результатів перекладацького процесу загальноприйнятих поглядів на цілі й завдання перекладацької діяльності, якими керуються перекладачі в окремий історичний період. Норма перекладу складається в результаті взаємодії п'яти різних видів нормативних вимог: норми еквівалентності перекладу; жанрово-стилістичної норми перекладу; норми перекладацької мови; прагматичної норми перекладу; конвенціональної норми перекладу.

Еквівалентність змісту оригіналу і перекладу виступає як основа їхньої комунікативної рівноцінності, передбачувана наявність якої робить цей текст перекладом. Норма еквівалентності перекладу не є незмінним параметром. Вона означає необхідність якнайбільшої спільності змісту оригіналу і перекладу, але лише в межах, сумісних з іншими нормативними вимогами, що забезпечують адекватність перекладу. У кожному конкретному випадку тип еквівалентності визначається як співвідношенням одиниць вихідної мови і мови перекладу, так і переліком прагматичних чинників, що впливають на акт перекладу. Порушення норми еквівалентності може бути абсолютним, коли переклад визнається нееквівалентним, не передає зміст оригіналу хоча б на найнижчому рівні, чи відносним, якщо встановлено, що інші нормативні вимоги могли бути виконані й на більш високому рівні еквівалентності, ніж той, який був реально досягнутий у перекладі. У першому випадку переклад

повинний бути визнаний незадовільним, а в другому – може вважатися цілком прийнятним у тому випадку, якщо максимально можлива значеннєва близькість не обов'язкова для успішної міжмовної комунікації.

Жанрово-стилістичну норму перекладу можна визначити як вимогу відповідності перекладу до домінантної функції і стилістичних особливостей того типу тексту, до якого належить переклад. Вибір такого типу визначається характером оригіналу, а стилістичні вимоги, яким має відповідати переклад – це нормативні правила, що характеризують тексти аналогічного типу в мові перекладу. Жанрово-стилістична норма багато в чому визначає як необхідний рівень еквівалентності, так і домінантну функцію, забезпечення якої складає основне завдання перекладача і головний критерій оцінки якості його роботи. Варто підкреслити, що подібно до того, як норми мови можуть встановлюватися лише з урахуванням її стилістичної і соціолінгвістичної диференціації, так і нормативні вимоги до якості перекладу мають сенс лише стосовно певного типу текстів і певних умов перекладацької діяльності. Було б принципово неправильним користатися однаковими критеріями для оцінки перекладу бульварного роману і високомистецького літературного твору, перекладу оперного лібрето і патентного свідчення. Практично критика перекладів, головним чином, ґрунтується на інтуїтивному уявленні про жанрово-стилістичну норму. Переклад художнього твору оцінюється за його літературною цінністю, технічний переклад – за термінологічною правильністю, що забезпечує розуміння суті справи і можливість використання тексту перекладу в технічній практиці, переклад реклами – за її дієвістю і т. ін.

Текст перекладу – це мовний твір мовою перекладу, і для нього обов'язкові правила норми й узусу цієї мови. Однак ці правила неоднакові для усіх випадків функціонування мови. Вони варіюються як у різних функціональних стилях, так і в залежності від різновиду загальнолітературної мови. Серед останніх звичайно розрізняють розмовну мову (неформального спілкування) і мову художньої літератури. У лінгвістичній літературі висловлювалася думка, що особливий різновид мови складає і мова науки. Вторинність перекладних текстів, їхня орієнтованість на іншомовний оригінал виділяє такі тексти серед інших мовних творів тією ж мовою. Сукупність перекладних текстів будь-якої мови складає особливий різновид цієї мови, що перетинає його функціональні стилі й інші різновиди. Орієнтованість на оригінал неминує модифікує характер використання мовних засобів, приводить до «розхитування» (іншими словами, до розвитку) мовної норми й особливо узусу. Контакт двох мов у процесі перекладу

неминуче веде до більш широкого використання аналогічних форм, до відносного уподібнення мовних засобів. Багато слів, словосполучень, способів опису ситуації виявляються спочатку характерними для мови перекладів, і лише потім частково проникають і в мову оригінальних творів або стають в ньому настільки ж узуальними. Таким чином, **норму перекладацької**

мови можна визначити як вимогу дотримувати правил і норм узусу вихідної мови з урахуванням узуальних особливостей перекладних текстів цією мовою. Ці особливості реалізуються перекладачами інтуїтивно в їхній практичній діяльності.

Прагматичну норму перекладу можна визначити як вимогу забезпечення прагматичної цінності перекладу. Вона не є нормою у повному сенсі цього слова, тому що прагматичне надзавдання перекладацького акту може бути індивідуальним і не властивим перекладу взагалі. Однак модифікація результатів процесу перекладу в прагматичних цілях – досить розповсюджене явище, без урахування якого неможлива нормативна оцінка перекладів. Прагнення виконати конкретне прагматичне завдання – це свого роду суперфункція, що підкоряє всі інші аспекти перекладацької норми. Вирішуючи його, перекладач може відмовитися від максимально можливої еквівалентності, перекласти оригінал лише частково, змінити при перекладі жанрову належність тексту, відтворити якісь формальні особливості перекладу, порушуючи норму або узус мови перекладу тощо. Прагматичні умови перекладацького акту можуть вимагати повної або часткової відмови від дотримання норм перекладу, можуть замінити фактично переклад переказом, рефератом чи будь-яким іншим видом передачі змісту оригіналу, що не претендує на його всебічну репрезентацію.

Варто враховувати, що в мовному колективі на певному історичному етапі можуть існувати суворо визначені погляди на цілі і завдання перекладу і шляхи досягнення цих цілей. В окремі періоди історії перекладу почергово панували вимоги буквального відтворення оригіналу, «поліпшення» оригіналу при перекладі, «вільного» (стосовно оригіналу) перекладу тексту, що визнавався принципово неперекладним тощо.

В наш час конвенціональну норму перекладу можна визначити як вимогу максимальної близькості перекладу до оригіналу, його здатність повноцінно замінити оригінал як у цілому, так і в деталях, виконуючи завдання, заради яких переклад здійснюється. Практично ця вимога реалізується шляхом виконання всіх чи деяких із зазначених аспектів перекладацької норми.

У практичному плані між різними аспектами норми перекладу існує певна ієрархія. Перекладач і ті, хто користується перекладом, насамперед звертають увагу на прагматичну цінність перекладу, на успішність рішення прагматичної надзавдання, якщо подібне завдання було поставлене. Існування прагматичного надзавдання – явище не настільки поширене, і в багатьох випадках вимоги прагматичної норми задовольняються шляхом забезпечення досить високого рівня еквівалентності перекладу.

Що стосується норми перекладацької мови, то оцінка виконання її вимог багато в чому визначається жанрово-стилістичною належністю тексту перекладу і передбачається, що перекладач у досконалості володіє тим типом мови, що характерна для сфери його діяльності.

У багатьох професійних перекладачів, що спеціалізуються на перекладах матеріалів якогось типу, жанрово-стилістична норма також виявляється заданою для більшості виконуваних перекладів і не вимагає щораз заново аналізувати стилістичні особливості оригіналу.

Конвенціональна норма перекладу залишається незмінною протягом тривалого періоду часу і визначає загальний підхід перекладача до своєї роботи, ступінь його прагнення до досягнення максимальної еквівалентності.

І нарешті, норма еквівалентності являє собою кінцеву нормативну вимогу, що має виконуватися за умови дотримання всіх інших аспектів перекладацької норми. Безсумнівно, повнота передачі змісту оригіналу в перекладі є найважливішою характеристикою міжмовної комунікації, норма еквівалентності – це власне перекладацька нормативна вимога до перекладу. Вона цілком визначається лінгвістичними факторами, і ступінь її дотримання може бути встановлений з максимальною об'єктивністю. Еквівалентність перекладу оригіналу є й найбільш об'єктивним критерієм для характеристики результатів діяльності перекладача. Як наслідок, саме цей критерій широко використовується і при редагуванні професійних перекладів, і в процесі навчання майбутніх перекладачів.

Таким чином, дотримання всіх нормативних правил, крім норми еквівалентності, носить більш загальний характер і є чимось природнім, а ступінь вірності оригіналу виявляється тією змінною величиною, що найбільшою мірою визначає рівень професійної кваліфікації перекладача й оцінку якості кожного окремого перекладу.

Питання до лекції

1. Чим займається дескриптивне та прескриптивне перекладознавство?
2. Дайте визначення перекладацької норми.
3. Охарактеризуйте відомі вам види перекладацьких норм.

**ОДИНИЦЯ ПЕРЕКЛАДУ.
ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ.
МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА
РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДІВ**

Безпосередньо пов'язане з оцінкою якості перекладу визначення *одиниці перекладу* як мінімальної мовної одиниці тексту оригіналу, що перекладається як єдине ціле, у тому сенсі, що їй може бути підшукана відповідність у тексті перекладу, але не можна знайти в перекладі одиниць мови перекладу, що відтворюють значення складових частин даної одиниці, якщо такі в ній існують. Інакше кажучи, такі одиниці мають у мові перекладу відповідності, але їхні частини, взяті по окремоті, непереказні, тобто в тексті перекладу їм окремих відповідностей встановити не можна, навіть якщо у вихідній мові ці частини мають своє власне відносно самостійне значення. Виділення таких одиниць безпосередньо пов'язане з якістю перекладу та редагуванням перекладів, оскільки спроба перекладача перекласти окремі елементи, що входять до більш великого цілого з єдиним значенням, порушує еквівалентність перекладу. Оскільки, як відомо, перекладацькі відповідності можна знайти стосовно одиниць будь-якого рівня мовної системи, одиниці перекладу цього типу також можуть класифікуватися за їхньою належністю до певного рівня мови. Вибір перекладацьких відповідностей має здійснюватися на рівні тих одиниць вихідної мови, що становлять окремі одиниці перекладу і повинні перекладатися як єдине ціле. При порушенні цієї вимоги переклад виявляється нееквівалентним.

Звідси випливає, що еквівалентним перекладом є переклад, здійснений на рівні одиниць перекладу оригіналу в зазначеному змісті, тобто такий переклад, в якому за допомогою відповідностей передані саме ті й тільки ті одиниці вихідної мови різних рівнів, чиї значення повинні відтворюватися в перекладі як єдине ціле. Це припускає уміння перекладача виділяти в тексті перекладу одиниці вихідної мови, що виступають як одиниці перекладу. За такого підходу буквальним перекладом буде переклад, здійснений на більш низькому рівні мовної ієрархії, ніж той, до якого належить певна одиниця перекладу в оригіналі.

Як указувалося, при буквальному перекладі або спотворюється інформація, що міститься в оригіналі, або порушуються норми мови перекладу, або має місце і те й інше. Буквальний переклад за визначенням нееквівалентний, окремі елементи буквализму в еквівалентних у цілому перекладах зустрічаються на практиці досить часто, але повинні розглядатися як перекладацькі помилки.

Одиниця перекладу може визначатися як мінімальна одиниця тексту, що виступає в процесі перекладу як самостійний об'єкт. Якщо перекладний текст являє собою більш-менш довгий ряд повідомлень, його переклад не може бути здійснений у виді єдиного акту. Перекладач поділяє текст оригіналу на які-небудь відрізки і приступає до перекладу чергового тільки після завершення попереднього. Величина такого відрізка буде неоднаковою для різних мов і видів перекладу, однак у більшості випадків він буде приблизно дорівнювати одному реченню.

Важливе місце в описі процесу перекладу займає проблема оцінки перекладу і вироблення критеріїв оцінювання. Оцінюється результат процесу перекладу, однак така оцінка служить показником кваліфікованості перекладача. Оцінюватися можуть різні аспекти перекладацької діяльності, а саме:

1. Ступінь еквівалентності перекладу оригіналу. Тут необхідно оцінювати потенційну еквівалентність, що можлива між одиницями вихідної мови та мови перекладу, та реально встановлювану еквівалентність на різних рівнях. Зіставляючи потенційну і реальну еквівалентність можна визначити, яка частина інформації втрачена. Однак подібне зіставлення не дає реальної уяви про кваліфікацію перекладача, оскільки він навмисне міг іти, по-перше, на зниження еквівалентності на одних рівнях для досягнення її на інших, а по-друге, міг жертвувати еквівалентністю для досягнення більшої адекватності. Теоретично можливе виведення т. зв. «одиниць неточності» чи «одиниць невідповідності», тобто певного роду показників, за допомогою яких можна було б обчислювати втрати інформації при перекладі для кожної пари мов, проте на практиці ця проблема досі залишається невирішеною.

2. Ступінь складності задач, розв'язуваних перекладачем. Цей метод оцінки виходить із припущення, що основні труднощі для перекладача в процесі перекладу пов'язані з неможливістю простої підстановки звичайних відповідностей на рівні знаків і, як наслідок, з необхідністю робити структурні зміни на різних рівнях. Кількість і ступінь таких змін є показниками перекладацької творчості й ступеня складності розв'язуваних перекладачем завдань. Теоретично, проведені перекладачем перетворення можна розбити на групи по ступені складності. Зрозуміло, загальне число і принципи виділення таких груп будуть різні, однак все ж таки така процедура дає можливість об'єктивно зіставляти кілька перекладів того самого оригіналу і дає критерії для оцінки уміння даного перекладача переборювати перекладацькі труднощі різного ступеня складності.

3. Визначення цінності перекладу. Це найбільш складний критерій оцінки. Цінність перекладу визначається в залежності від того, наскільки повно він

4. реалізує ті задачі, для яких створювався. Насамперед оцінка результатів перекладу з цього погляду зв'язана з впливом, що робить переклад на рецепторів. Визначення цього впливу являє собою дуже складну проблему, тому що воно залежить від цілого ряду факторів, і в розпорядженні дослідника немає достатньо об'єктивних способів його виміру. Еквівалентне відтворення оригіналу ще не забезпечує саме по собі рівності впливу оригіналу і перекладу на відповідних рецепторів, оскільки та сама інформація може по-різному сприйматися представниками різних мовних колективів. Крім того, різні групи рецепторів (вікові, соціальні, професійні) у межах одного мовного колективу по-різному можуть сприймати той самий текст. При порівняльному аналізі текстів оригіналу і перекладу можна тільки приблизно оцінювати вплив кожного з них, виходячи з того, що перекладач повинний був орієнтуватися на таку ж групу рецепторів, що й автор.

Як видно з вищевикладеного, опис процесу перекладу ставить перед дослідником цілий ряд складних задач. У цій області перекладознавства багато проблем не тільки не вирішені, але і належним образом не сформульовані.

У мовознавстві проблема інтерференції звичайно розглядається в межах мовних контактів. Під інтерференцією розуміють порушення білінгвом (людиною, яка володіє двома мовами) норм та правил співвідношення двох мов, що контактують. Термін інтерференція – латинського походження, він утворений внаслідок поєднання двох слів: «inter» (поміж) та «ferentis» (той, хто переносить).

Необхідними умовами для появи інтерференції є двомовність або багатомовність та мовний контакт. Інтерференція проявляється у людини, яка виконує переклад з однієї мови на іншу, коли вона намагається компенсувати якісь елементи, явища та функції однієї мови елементами, явищами та функціями іншої, що може призвести до буквализму, викривлення змісту та різноманітних відхилень від оригіналу, але може також допомогти при перекладі.

До 50-х років інтерференція трактувалася виключно як негативний вплив засвоєних раніше навичок на здобуття нових в умовах двомовності. Багато дослідників і досі поділяють цю точку зору. При перекладі інтерференція призводить до зниження якості перекладу, до буквализму та в цілому до недостатнього рівня еквівалентності передачі оригінального тексту. Однак наразі інтерференція розглядається не тільки як негативний, але й як позитивний вплив, що може спостерігатися у сфері вмінь, навичок, знань та навіть пам'яті. Починаючи з 80-х років минулого сторіччя, перекладознавці запропонували розрізняти буквализми та перекладацькі помилки, що виникають внаслідок інтерференції між двома мовами, від цілком

закономірних та навмисних перекладацьких інновацій, покликаних найточніше продемонструвати семантику й структурні особливості оригінального тексту. Уведення таких інновацій у переклад сприяє адекватнішій передачі змісту оригіналу мовою перекладу. Такий – позитивний – прояв інтерференції отримав назву перекладацької трансференції.

Навмисне застосування трансференції у перекладі може бути зумовлене метою самого перекладу, а також стилістичною самобутністю й особливими функціями оригінального тексту, що перекладається. Як приклад можна навести переклад не лише художніх, а й деяких дипломатичних, правових, комерційних документів, що передбачає особливу увагу до збереження мовної структури вихідного тексту.

Таким чином, редактор перекладів має враховувати низку чинників, що зумовлюють прояви трансференції, такі, як:

- мета перекладу, його особлива специфіка;
- особлива комунікативна мета перекладу;
- існування конкретної групи рецепторів, задля якої здійснюється переклад.

Перейдемо до аналізу різних типів мовної інтерференції та особливостей їхнього прояву в перекладі.

Зазвичай лінгвістичну інтерференцію розглядають на п'яти рівнях: фонетичному, морфологічному, синтаксичному, лексичному, семантичному.

Варто розрізнити фонетичну та фонологічну інтерференцію. Фонетична інтерференція передбачає перенесення до іншої мови артикуляцій, властивих рідній мові. Наприклад, носій української мови, користуючись англійською може замінювати альвеолярні [t], [d], [l], [n] на відповідні зубні, так як це властиво його рідній мові. Фонетична інтерференція стосується лише артикуляції звуків і не торкається смислової сторони мови. При фонологічній інтерференції відбувається недостатнє розрізнення фонем іншої мови. Наприклад, коли українці недиференційовано вживають звуки [s] та [θ], що призводить до плутанини між *sink* та *think*, *sick* та *thick* тощо. Інтерференція має місце через те, що в українській мові різниця між подібними звуками не є фонологічно суттєвою. Аби уникнути фонетичної та фонологічної інтерференції, необхідно не тільки оволодіти незвичними артикуляціями, а й навчитися помічати та розрізняти ті ознаки, які ми не звикли виділяти у рідній мові, де вони є нерелевантними. Хоча фонологічна інтерференція і вважається більш серйозним недоліком, ніж фонетична, для письмового перекладу і його редагування обидва цих різновиди не мають значення. Перейдемо до лексичної інтерференції.

Словник кожної мови перебуває у рухомому стані, коли одні слова виходять із вжитку, а інші навпаки, набувають розповсюдження. Частково попит на оновлення словника може задовольнятися неологізмами внутрішньомовного походження. Але особливо багатий та свіжий матеріал може бути отриманий з інших мов. Через легкість розповсюдження лексичних одиниць (порівняно з фонологічними та граматичними правилами) для запозичення слів достатньо мінімального контакту між мовами. За умов масової двомовності (яка спостерігається, наприклад, у сучасній Україні) вплив однієї мови на іншу може сягати величезних розмірів. За певних соціокультурних умов у двомовних носіїв відбувається щось на кшталт злиття словникових запасів двох мов у єдиний фонд. Розглянемо механізм лексичної інтерференції. Уявимо собі двомовного носія мов S та C, який ототожнює слово S1 з мови S зі словом C1 з мови C, потім слово S2 зі словом C2 тощо. Коли ж для слова S_e він не знаходить відповідного еквівалента, то починає вживати це слово, користуючись обома мовами. Таким чином, головною умовою для лексичної інтерференції є відчуття лексичного «дефіциту» (lexical gap).

Перекладач є білінгвом за визначенням, він також є місцем контакту двох (або більше) мов, якими він по черзі користується. Отже, безумовним є факт, що вплив мови, з якої він перекладає, на мову, якою він перекладає, може проявлятися через помилки або неточності перекладу або через «лінгвістичну поведінку» (ідіостиль) перекладача: його прихильність до іншомовних неологізмів, запозичень, калькувань, цитат іноземними мовами, збереженню в перекладеному тексті неперекладених слів та висловів.

Однією з найважливіших проблем лексичної інтерференції, про яку зазвичай згадують в контексті перекладу, є проблема хибних друзів перекладача.

У практиці перекладацької та лексикографічної роботи, а також викладання іноземних мов, особливі труднощі становлять міжмовні відносні синоніми схожого вигляду, так само, як і міжмовні омоніми та пароніми. Усі ці семантично неоднорідні випадки об'єднує та практична обставина, що слова, які асоціюються та ототожнюються (внаслідок схожості у плані вираження) у двох мовах, у плані змісту або вжитку не повністю відповідають один одному. Із першого погляду може здатися, що хибні друзі перекладача здатні уводити в оману лише тих, хто тільки починає вивчення іноземної мови і погано нею володіє. В дійсності, як відмічають дослідники, все відбувається навпаки: головна маса цих одиниць (за винятком небагатьох найбільш очевидних випадків, які переважно відносяться до омонімії) є небезпечною саме для осіб, які впевнено користуються мовою на задовільному рівні. Так виникають численні семантичні кальки та випадки порушення лексичної сполучуваності

або стилістичної узгоджуваності не тільки при користуванні іноземною мовою, а й при перекладах рідною мовою і навіть в оригінальному слововживанні в рідній мові.

Не можна вважати, що будь-які помилки такого роду свідчать про недостатній рівень володіння іншою мовою або про недбалість мовця. Як визнає сучасна теоретична лінгвістика, володіння другою мовою у більшості випадків не буває бездоганним. Звідси витікає, що переважна більшість людей, які володіють різними мовами здатні, хоча і різною мірою, робити помилки як у слововжитку, так і в перекладі.

Із точки зору теорії мовних контактів помилки під впливом хибних друзів перекладача є окремим випадком інтерференції, тобто відхилення від структури або норм даної мови під впливом зразків іншої мови, які спочатку мають тимчасовий характер, але потенційно можуть призвести до перебудови структурно більш організованих галузей даної мови. Йдеться, зокрема, й про граматичну перебудову, що й дає нам можливість перейти до розгляду третього типу інтерференції – граматичної.

У граматиці інтерференція так само має масштабний характер. Важко буває засвоїти граматичні явища іншої мови, які відсутні у рідній. Для україномовних людей серйозною проблемою стають артиклі, присутні в більшості західноєвропейських мов, а для носіїв цих останніх – категорія виду. Там, де є вибір, перевага, як правило, надається тому, що більше схоже на рідну мову. Хоча граматична інтерференція є звичайною, вона рідко призводить до змін на системному рівні. Морфологію рідної мови людина зазвичай засвоює у ранньому дитинстві, доросла людина використовує їх автоматично. А автоматизм навички подолати надзвичайно важко. Морфологія взагалі непроникна для контактних змін. Зміни в ній відбуваються лише тоді, коли мова до початку контактів вже мала відповідні можливості. Наприклад, деякі африканські мови одвічно мали способи позначення множинності, які, проте, використовувалися нерегулярно і залежно від контексту. Під впливом європейських мов, в яких є категорія числа, відбулася перебудова системи, і показники множинності стали регулярно позначати множину.

Дещо легше відбуваються контактні (інтерференційні) зміни в царині синтаксису. Синтаксичні конструкції чисельні та складні, у повному складі вони засвоюються людиною значно пізніше за морфологію. Ще порівняно недавно Корній Чуковський висміював вживання в літературній російській мові конструкцій на кшталт *«Она с её тонким носом, со своей смуглой кожей, с грустным выражением лица»*, вважаючи їх буквальним відтворенням конструкцій західних мов, а вже сьогодні вони можуть вважатися цілком своїми. Таким чином, робимо висновок, що на синтаксичному рівні прояви

інтерференції стають наочними при дослівному відтворенні оригінальних конструкцій, не притаманних мові перекладу. Досвідчений перекладач, як правило, позбувається такого недоліку, але в окремих випадках може не помічати «штучності» та «іншомовності» вживаних ним конструкцій. На допомогу в таких випадках має прийти професійний редактор.

Питання до лекції:

1. Що таке одиниця перекладу?
2. Яке відношення має проблема одиниці перекладу до редагування перекладів?
3. Охарактеризуйте критерії оцінювання якості перекладу.
4. Сформулюйте визначення та причини виникнення інтерференції
5. В чому різниця між трансференцією, інтерференцією та запозиченням?
6. Охарактеризуйте фонетичну та фонологічну інтерференцію.
7. Охарактеризуйте лексичну інтерференцію.
8. Охарактеризуйте морфологічну та синтаксичну інтерференцію.

ОСОБЛИВОСТІ РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДІВ

Існує думка, що редагування перекладів відноситься не до професії перекладача, а до професії редактора. Далеко не кожний перекладач може успішно виступати в ролі редактора чужих перекладів. Редакторські навички необхідно опановувати, набуваючи відповідного досвіду. Із професією перекладача професію редактора об'єднує й те, що вона передбачає професійну роботу з текстами та високопрофесійний рівень мовної компетенції (як іноземної, так і рідної мов).

Редагування чужих перекладів ускладнюється тим, що редактор не завжди має уявлення про рівень кваліфікації перекладача, отже не знає, на які саме аспекти перекладу варто звернути додаткову увагу. Гіпотетично ми можемо припустити, що всі перекладачі однаково високого професійного рівня перекладуть більш-менш однаково текст середнього рівня складності. Відмінності будуть, скоріш за все, визначатися лише певними лексичними преференціями та стилістичними нюансами. Тому, редагуючи переклад рівного тобі за фахом перекладача, ти неначе редагуєш переклад, автором якого міг би бути сам. У цьому випадку редагування фактично полягає у вичитуванні тексту з метою «відлову» випадкових пропусків та помилок. Можливо, твій колега

«полінувався» уточнити в словнику значення якогось терміна або не встиг перевірити правопис слова. А складніші перекладацькі завдання, з якими не впорався той інший перекладач, тобі так само будуть не під силу, якщо в тебе приблизно такий, як і в нього, рівень компетенції.

Суттєво поліпшити текст перекладу здатен лише редактор, який володіє тими навичками та знаннями, яких бракує перекладачу даного тексту. Це може бути стилістичний редактор (для творів художньої літератури та публіцистики) або фахівець у конкретній галузі (для фахового перекладу). Таким редактором також може стати перекладач, який більш вільно і впевнено почуватися в мові перекладу і здатен досконало відредагувати переклад менш досвідченого колеги.

У наш час редагування як допоміжний вид перекладацької діяльності використовується лише в особливих випадках, оскільки цей вид діяльності вимагає багато часу та інтелектуальних зусиль. Тому вважається, що редагувати має сенс лише відносно хороший переклад. Редагування слабого або відверто поганого перекладу неминуче перетворюється на майже повне переписування тексту редактором. Як наслідок, результат не завжди виходить ідеальним: одне речення написано одним стилем, наступне – вже іншим. Одні й ті самі терміни так само можуть виявитися перекладеними по-різному. Тоді такий переклад необхідно знову віддавати – вже іншому редакторові, який, у свою чергу, знайде похибки в роботі першого. У Радянському Союзі існував досить довгий технологічний ланцюг підготовки тексту до видання. Перш, ніж розпочинати процес редагування, необхідно обов'язково з'ясувати, якими є цілі редагування. Вони можуть бути такими:

- виявити та виправити смислові помилки, викривлення та неточності;
- покращити стиль;
- привести зовнішній вигляд у відповідність до норми, відформувувати;
- забезпечити одноманітність.

У реальній практиці, особливо при роботі через посередника та відсутності прямого контакту із замовником, трапляються ситуації, коли перекладач не отримує чітких указівок стосовно того, що саме необхідно відредагувати. У цьому випадку можуть виникнути непорозуміння. Наприклад, редактор-перекладач, який є передусім філологом, може виконати філологічне редагування тексту. Він може і має, завдяки своїй мовній кваліфікації, вивірити редагований текст перекладу з позицій його лінгвістичної відповідності тексту оригіналу. Водночас йому важко до кінця оцінити, наскільки правильним є те або інше формулювання договору, укладеного, наприклад, юристом.

Правка як окремий випадок редагування тексту перекладу. Унесення

правки у свій або чужий переклад – достатньо складний та кропіткий процес, який не тільки сповільнює, а й значно здорожує процес комерційного редагування перекладів. Залежно від того, яким саме чином змінюється текст у ході редагування, виділяють такі види правки: правка-вчитка, правка-скорочення, правка-обробка, правка-переробка.

За умов правки-вчитки завдання редактора полягає в тому, аби звірити текст із авторським варіантом перекладу та виправити технічні огріхи. Цей вид правки застосовується при редагуванні 1) офіційних матеріалів різних рівнів;

2) творів художньої літератури; 3) перевиданнях; 4) виданнях історичних документів.

При підготовці документальних або дефінітивних текстів передусім варто звернути увагу на точну відповідність тексту, що перевидається, до авторського примірника або тексту попереднього видання. В останньому випадку виправлятися мають лише друкарські помилки – як відмічені в попередньому виданні, так і щойно знайдені. Орфографічні помилки та описки, які не мають смислового навантаження, виправляються в тексті без узгодження з перекладачем. Виправлення помилок та описок, що спотворюють смисл, редакторові необхідно узгодити з перекладачем. Недописані слова дописують, скорочення розшифровують, при цьому дописані або розшифровані частини слів беруться у квадратні дужки (дивись список символів редакційної правки). При правці-вчитці необхідно особливу увагу приділити точнішому транскрибуванню власних імен та географічних назв. Треба також звірити рубрики тексту зі змістом, перевірити нумерацію розділів та підрозділів, параграфів, точність посилань, номери таблиць, графіків та формул. Редакторська правка-вчитка не має підміняти коректорську вчитку, яка передбачає перевірку зображення усіх літер та знаків рукопису, уніфікацію посилань та забезпечення наявних в тексті заголовків змісту.

За умов правки-скорочення головним завданням редактора є скорочення тексту без шкоди для змісту, яке може бути спричинене: 1) авторськими завданнями видання (на яку аудиторію розрахований текст). Наприклад, видавництва для дітей та тих, хто вивчає іноземну мову, випускають адаптовані твори світової класики, скорочення в яких необхідні для того, аби цільовий читач зміг опанувати твір. Крім того, правка-скорочення може бути застосована при виданні збірок-хрестоматій, до яких входять не цілі твори, а лише ті їхні частини, що видаються найнеобхіднішими для цього видання; 2) такими недоліками тексту, як розтягненість, повторюваність тощо. У таких випадках скорочення є необхідною умовою поліпшення якості тексту перекладу.

Найчастіше в редакторській практиці застосовується правка-обробка, в

ході якої редактор замінює невдалі слова й звороти, досягає точності формулювань, логічності в побудові тексту, відповідності перекладу жанру й стилю цільової мови. При цьому редактор має уникати надмірного втручання в ідіостилю як автора твору, так і перекладача.

Правка-переробка застосовується у тих випадках, коли редактор працює з рукописами перекладачів, які погано володіють літературною мовою. Це найскладніший вид правки, застосування якого є найменш бажаним.

За сучасних умов на ринку України та інших країн працюють як перекладачі-фрілансери, так і потужні перекладацькі команди. Робота компаній, які надають професійні послуги з перекладу текстів різних типів та жанрів, зазвичай оптимізована таким чином, аби забезпечити клієнтам найвищу якість наданих послуг, використавши при цьому оптимальну кількість зусиль та ресурсів. Важливою ланкою такої оптимізації є професійна діяльність редакторів.

Робота в перекладацьких бюро найчастіше побудована за наступною схемою: замовник – менеджер проекту – перекладач – редактор-коректор – менеджер проекту – замовник. Таким чином забезпечується потрібний контроль якості з боку менеджера проекту, перекладача та редактора-коректора.

Проаналізуємо дію схеми детальніше. Менеджер проекту отримує від замовника заказ. Він може відповісти на будь-яке запитання стосовно послуг, що надаються, ціни, термінів виконання тощо. Менеджер уточнить усі вимоги та побажання до перекладу, верстки та форматування тексту. Менеджер проекту виступає єдиною ланкою між клієнтом та перекладачем, до його обов'язків входить здійснення контролю за перебігом та термінами виконання перекладу.

Перекладач на початковому етапі роботи укладає проектний глосарій, а потім його використовує при безпосередньому виконанні перекладу. Специфіка сучасного етапу вимагає професіоналізму перекладачів, які, як правило, мають спеціалізовану філологічну, а іноді – другу технічну освіту. Саме це дозволяє їм спеціалізуватися у конкретній галузі перекладу, забезпечуючи максимальну точність і якість перекладу, не втрачаючи при цьому гнучкості, потенційної здатності працювати на інших ділянках.

Головна функція редактора-коректора (в багатьох випадках одна людина поєднує ці дві професії) полягає у тому, що він вичитує вже перекладений текст, виконуючи стилістичну правку та звірку глосарію, а також перевіряє текст на наявність орфографічних та пунктуаційних помилок. Якщо текст перекладу має технічний (або інший спеціалізований) характер, перш ніж він надійде до редактора-коректора його оброблюють технічні редактори, що гарантує адекватність використання термінології.

Після проходження усіх цих етапів – переклад, редагування, коректура, форматування – менеджер проектів повертає виконане замовлення клієнтові.

Питання до лекції:

1. Охарактеризуйте особливості редагування перекладеного тексту.
2. Охарактеризуйте різні види правки перекладеного тексту.
3. Опишіть схему роботи перекладацького бюро, окремо висвітливши редакційний етап.

**ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО
РЕДАГУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ
ПЕРЕКЛАДІВ
З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ**

ЛЕКСИЧНИЙ РІВЕНЬ РЕДАГУВАННЯ

Редагування перекладу, тобто вдосконалення вже існуючого варіанту, буває двох видів. По-перше, це авторське редагування, коли редактором свого тексту виступає сам перекладач. Така робота не відрізняється нічим істотним від пошуків нових варіантів у процесі перекладу. По-друге, це редагування готового перекладу, яке здійснює інша людина. У цьому випадку в перекладі можуть з'явитися риси, чужі перекладачеві, привнесені в нього ззовні редактором. Редакторська праця потребує великого вміння, досвіду й такту. Захищаючи інтереси іншомовного автора і читача-співвітчизника від тих чи інших недоладностей або погрішностей перекладу, виправляючи переклад, редактор разом із тим має виявляти виняткову чутливість до творчого почерку перекладача. Зрозуміло, що редагувати є сенс тільки добротні в своїй основі переклади. Повноцінне редагування можливе тільки для текстів рідною мовою.

Отримавши перекладений текст і оригінал від перекладача, редактор починає редагування. Редактор повинен знати тематику тексту, мати словники та необхідну довідкову літературу. Редагування полягає в порівнянні тексту оригіналу і тексту перекладу. Редактор несе відповідальність за якість перекладу, за зміст і стилістичну відповідність тексту перекладу тексту оригіналу. Редагування відбувається відповідно до вимог та інструкцій, що діють у даній організації.

Можна виділити такі аспекти редагування:

1. Смысловий. Взагалі відповідальність за смысловий аспект перекладу несе перекладач, але редактор повинен мати певні знання у тій галузі, до якої належить текст, який він редагує. Необхідно також враховувати можливість появи смыслових помилок внаслідок інших видів редагування, наприклад, жанрово-стилістичного або термінологічного.

2. Жанрово-стилістичний. Редактор має знати стилістичні вимоги до різних жанрів та враховувати, що можуть існувати різні жанрові і стилістичні норми тексту у мові оригіналу і мові перекладу. Якщо такі розбіжності існують, текст перекладу має бути адаптований. Наприклад, в англійській мові в науковому стилі частіше вживаються розмовні елементи на лексичному та фразеологічному рівні. У громадсько-політичних текстах (новини) тексти є також менш формалізованими (менше штампів, кліше, «канцеляризмів»).

3. Лексичний. Якщо мова йде не про художній переклад, редагування на цьому рівні стосується переважно вживання термінів, образної і необразної

термінології, кліше, розмовних лексичних елементів. Необхідно також уникати надмірного вживання іншомовних слів. Тут діє така закономірність: якщо іншомовне слово не є терміном та існує відповідник у фонді рідної мови, його вживання треба уникати. Надмірне застосування перекладачем транскодування може бути ознакою непрофесіоналізму, призводити до створення псевдонаукового ефекту та ускладнювати розуміння тексту реципієнтом. Розглянемо детальніше деякі категорії слів, що найчастіше виступають об'єктом уваги редакторів.

Слова іншомовного походження

Інколи бажання авторів додати своєму твору науковості призводить до того, що іншомовні слова вживаються там, де краще було б використати власні, українські – і змістові це не завадило б, і сприймати текст було б легше. Мовознавці радять: іншомовні слова варто вживати тоді, коли вони є термінами; загальноновживані запозичення доцільно використовувати тільки тоді, коли в українській мові немає власних слів, щоб передати певне значення (а таке трапляється дуже рідко):

апелювати – звертатися

домінувати – переважати

превалювати – переважати

екстраординарний – особливий

лімітувати – обмежувати

локальний – місцевий

прерогатива – перевага

пролонгувати – продовжувати, продовжити
 репродукувати – відтворювати, відтворити
 прогресувати – зростати, збільшуватися, покращуватися,
 вдосконалюватися
 прецизійний – точний
 провізорно – попередньо

До речі, незнання значення іншомовних слів призводить до так званих плеоназмів (так мовознавці називають надлишкове повторення змісту в двох сусідніх словах, наприклад: дублювати двічі – слово дублювати має значення ‘повторювати двічі’, тому вживання прислівника ‘двічі’ тут зайве):

дублювати двічі	дублювати, повторювати
дивний парадокс	парадокс, парадоксальна думка
дві альтернативи	альтернатива
окремі епізодичні явища	епізодичні (окремі) явища
перспектива на майбутнє	перспектива, плани на майбутнє
прогресивно розвиватися	розвиватися, прогресувати
період часу	період, час, відрізок часу

Терміни

У науково-технічних текстах є слова двох типів: терміни і звичайні, загальноживані, слова. За своєю сутністю вони різні: терміни в усіх мовах означають те саме (*коло* – воно, як кажуть, повсюди *коло*, якою б мовою не передавалося це поняття). Загальноживані слова в кожній мові мають свій неповторний набір значень (наприклад, для англійця *circumference* – це і *коло*, і *периферія*, а, скажімо, *parole* – не тільки *пароль*, а ще й *слово честі*, *обіцянка*). Саме тому перекласти термін з однієї мови на іншу – неважко; це, власне, питання форми, а не змісту. Загальноживані слова так просто не передати. Той, хто хоч раз перекладав текст із однієї мови іншою (тобто кожен з вас), знає, як важко дібрати відповідне слово з тих, що є в словниках, «припасувати» в реченні одне слово до іншого.

Як відомо, термінологія становить основу науки, а тому стандартизація науково-технічної термінології здійснюється у наш час на державному рівні: працюють термінологічні комітети, комісії й лабораторії, зокрема Комітет наукової термінології НАН України; Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, створений на базі Інституту української мови, Київського політехнічного інституту, Львівського політехнічного інституту, Українського НДІ стандартизації, сертифікації та інформатики; Видавничо-термінологічна комісія Львівського політехнічного інституту тощо.

Українська науково-технічна інтелігенція багато років користувалася російською мовою, що призводить тепер до нечіткого розрізнення російських і українських слів і їхніх частин (морфем). Проблема, пов'язана зі значенням і будовою термінів, виникла через близьку спорідненість мов: велика кількість спільних за походженням українських і російських морфем зазнала певних семантичних змін, які не завжди відчуються тими, хто вільно володіє обома мовами; даються знаки й міжмовні асоціації, що виникають на рівні морфем, а також незнання словотворчих особливостей української мови. Для вирішення таких проблем передусім треба подивитися в словник. Але, на жаль, наші словники ще недосконалі: подаючи кілька варіантів перекладу терміна, вони не підказують, якому з них у кожному конкретному випадку віддати перевагу. А тому варто хоч трохи орієнтуватися в основних словотворчих засадах української мови в цілому і в термінології зокрема.

Віддієслівні іменники – це, як зрозуміло вже з назви, іменники, утворені від дієслів, наприклад: будова – від будувати, втрамбовування – від втрамбовувати, всмоктування – від всмоктувати тощо. Від одного дієслова можна утворити кілька іменників, і всі вони означатимуть приблизно одне й те саме, але все-таки матимуть різні відтінки у значенні. Розгляньмо для прикладу російські іменники, утворені від дієслова *устанавливать / устанавить* і порівняймо їх з українськими:

російська	українська
установка	установка
установление	установлення
устанавливание	установлювання

Бачимо, що словотворчі закони дозволяють утворити три слова в російській мові й три – в українській. Важкість полягає в тому, що наведені слова вживаються в обох мовах неоднаково: росіяни використовують одне слово – установка – і на позначення механізму, пристрою, і на позначення процесу (дії). От і виходить, що вони кажуть: *дождевальная установка, пескоструйная установка* – і разом з тим: *способ установки заготовки, переустановка заготовок*.

В українській мові традиція інша: якщо треба утворити віддієслівний іменник на позначення процесу, використовують спеціальні суфікси *-енн*, *-анн*-, *-інн*-. Ці суфікси і передають значення процесуальності. Суфікс *-к*-традиційно вживається на позначення предметів (пор.: *прочуханка, чортонхайка, знахідка, сівалка, саджалка, довідка, блискавка, зацібка* тощо). Тому відповідники повинні бути такі:

російська	українська
дождевальная установка	дощувальна установка
пескоструйная установка	піскосійна установка
способ установки заготовки	спосіб установлювання заготовки

Це стосується багатьох термінів – віддієслівних іменників:

російська	українська
разметка	розмічання, розмічування (процес), розмітка (предмет)
мойка	миття (процес), мийка, мийниця (предмет)
разъем	рознімання, розняття (процес), роз'їм (предмет)

Виникає кілька запитань. Запитання перше: чи не можуть слова із суфіксом *-к-* все-таки позначати процеси? Можуть. Наприклад, слово *розробка* вживається і в значенні опредмеченої дії (*розробка методів*), і в значенні предмета (*технологічні розробки*). Однак це стосується лише слів, які настільки адаптувалися в українській мові, що навіть не мають власне українських відповідників – ніхто ж не каже: *розробляння, розроблювання методів*. Таких слів, до речі, небагато: *огранка, перевірка, підготовка, прогулянка* і под. Наведені слова НЕ Є взірцем. Навпаки, використання суфікса *-к-* для утворення віддієслівних іменників призводить до виникнення явних русизмів:

неправильно	правильно
оснастка	оснащення
переналадка	переналагодження
трамбівка	трамбування
водоочистка	водоочищення
підрізка	підрізання
перевозка	перевезення
випарка	випарювання

Отже, коли вам доведеться вибирати термін із кількох, запропонованих словником, керуйтеся таким правилом: якщо слово означає процес, віддавайте перевагу іменникам із суфіксами *-анн-, -інн-, -енн-*, якщо ж предмет – використовуйте безафіксні іменники або іменники із суфіксом *-к-*.

Серед численних термінів своєї галузі ви можете знайти слова, які не відповідають цьому правилу – в мові завжди є винятки. Так, слова із суфіксами процесуальності можуть уживатися на позначення предметів, наприклад, *оснастка* (рос.) – *оснащення* (укр.) – в обох значеннях (процес і предмет).

У сучасних перекладних словниках ви можете побачити приклади, які суперечать сказаному. Так, слово *установка* рекомендується вживати на позначення процесу, а термін *оснастка* – на позначення предмета. Ось тут вам доведеться застосувати здоровий глузд, чуття мови і елементарні знання українського словотвору. Не завжди можна покладатися на словники, особливо тепер, коли вони ще такі недосконалі. Запитання друге: як розрізнити слова типу *розмічання* і *розмічування*, *оснащення* і *оснащування*, *захоплення* і *захоплювання*? Справа в тому, що один іменник утворений від дієслова доконаного, а другий від дієслова недоконаного виду. У текстах переважають ті, що походять від дієслів доконаного виду, адже, як правило, науково-технічний текст містить повідомлення про результати досліджень. Проте часто науковців цікавить і сам процес досягання результатів – тоді виникає потреба у дієсловах, що позначають незавершену дію, а також у похідних від них іменниках: так, коли йдеться про сприймання як процес, що ще не закінчився, вживають термін, який походить від дієслова недоконаного виду сприймати; а коли характеризується процес у цілому, як цілісне явище, – віддають перевагу іменникові сприйняття, утвореному від дієслова доконаного виду сприйняти. А втім, різниця у цих словах настільки незначна, що навіть закріплена у практичному слововживанні: велика кількість термінів не має варіантів наведеного типу, а якщо й має, то, частотність одного з них (утвореного від дієслова доконаного виду) набагато перевищує частотність другого. Терміни охолодження, зволоження, захоплення, перетворення і под. використовуються частіше, ніж охолоджування, зволожування, захоплювання, перетворювання. Отже, уважне ставлення до кожного слова допоможе вам зорієнтуватися в термінологічних словниках, дібрати відповідне до вашого задуму слово, а це зрештою сприятиме взаєморозумінню з читачем.

Прикметники. Чи не звертали ви увагу на те, що в українській мові дуже часто є кілька відповідників до російських слів, причому ці відповідники приблизно однакові за значенням? Справа в тому, що велика кількість понять позначається і власне українськими словами, і запозиченими з російської мови (що є проявом інтерференції на лексичному рівні). Запозичення більш-менш пристосовуються до чужого мовного середовища, але все ж таки зберігають відтінок, своєрідний «акцент» іншої мови. Той, хто вільно володіє обома мовами, навіть не відчуває різниці в таких словах. І це зрозуміло, адже слово – не самоціль, воно передає поняття, і нас цікавить саме зміст поняття, а форма, тобто звукова оболонка, – ні. Щоб ваші твори не мали російського акценту, віддавайте перевагу власне українським словам. Ви переконаєтеся, що українською мовою можна точніше передати поняття, а отже, зробити свій твір легким для сприймання.

Порівняйте:

російська	українська
профессиональный	професійний (від професія), професіональний (від професіонал)
дифференциальный	диференційний (від диференція), диференціальний (від диференціал)
потенциальный	потенційний (від потенція), потенціальний (від потенціал)

Цей великий семантичний потенціал української мови у наш час, на жаль, ігнорується – науковці використовують, як правило, слова, схожі на російські: *професіональний, диференціальний, потенціальний*.

Поки що не введено до словників слушну пропозицію повернутися до власне українських прикметників, як наприклад:

російська	українська
принципиальный	принциповий (а не принципіальний)
пропорциональный	пропорційний (а не пропорціональний)
синусоидальный	синусоїдний (а не синусоїдальний)
алгебраический	алгебричний (а не алгебраїчний)
индустриальный	індустрійний (а не індустріальний)

Звичайно, доки слово не введено до словників, вживати його небажано. Проте інколи використання незафіксованих словниками термінів сприяє удосконаленню наукового стилю мови. Особливо це стосується випадків, коли свої пропозиції подають учені-представники науково-технічної сфери (якщо ці пропозиції відповідають системі норм української мови). У час, коли україномовний науковий стиль перебуває у стадії відновлювання, вдосконалювання, ви можете зробити свій внесок щодо кодифікації того чи іншого терміна – це можна зробити, звернувшись до однієї з організацій, які працюють у галузі стандартизації наукової термінології.

Дієприкметники – чи не найскладніша щодо творення і вживання група термінів. Дієприкметниками мовознавці називають слова, які мають ознаки

дієслів і прикметників: *сказаний, зроблений, крокуючий, використовуваний* і под. Українська мова, як і російська, має систему суфіксів, за допомогою яких можна утворити дієприкметники чотирьох видів, наприклад:

російська	українська
-ащ-, -ущ- (-ящ-, -ющ-)	-ач-, -уч- (-яч-, -юч-)
лежащий	лежачий
шагающий	крокуючий

Подібна будова українських і російських слів ще не свідчить про те, що вживаються вони однаково. Якраз навпаки: у російській мові дієприкметники використовуються часто, в українській – ні. Особливо це стосується дієприкметників поданої групи. Але якщо мова має обмеження, вона завжди знаходить інший шлях для втілення певного значення. В українській мові подібні дієприкметники мають відповідники-прикметники:

російська	українська
компенсирующий	компенсувальний
дифференцирующий	диференціувальний, диференційний
изолирующий	ізолювальний
моделирующий	моделювальний
излучающий	випромінювальний

Отже, якщо російський дієприкметник вказує на ознаку, в українській мові вживається прикметник. Якщо ж треба підкреслити процесуальність (а це буває в реченнях з дієприкметниковими зворотами), російський дієприкметник замінюють підрядним реченням: *генератор, вращающий вал – генератор, який обертає вал; устройство, передающее сигнал – пристрій, що передає сигнал; материал, изолирующий трубопровод – матеріал, яким ізолюють трубопровід*. До цієї групи входять російські терміни типу *вращающийся, меняющийся, колеблющийся*. В українській мові відповідників-дієприкметників немає. Зате є прикметники:

російська	українська
вращающийся	обертовий
меняющийся	мінливий
колеблющийся	коливний
сходящийся	збіжний

російська	українська
-ш-, -вш-	-л-
почерневший	почорнілий

Слова на *-ший* в українській мові належать до винятків. Тому російські дієприкметники цього типу слід передавати підрядними реченнями: *прибор, прошедший испытания – прилад, який пройшов випробування*.

російська	українська
-енн-, -нн-, -т-	-ен-, -н-, -т-
исследованный	досліджений
сказанный	сказаний
сжатый	стиснутий

Ця група дієприкметників виняткова: слова, які входять до неї, в українській і російській мові повністю відповідні, тому й помилок у вживанні таких дієприкметників практично немає.

російська	українська
-ем-	-ува- (-ва-) + -н-
исследуемый	досліджуваний
употребляемый	вживаний
возбуждаемый	збуджуваний

Отже, передавати російські дієприкметники треба дуже обережно, щоб не вийшли анекдотичні випадки на зразок *курячий* (рос. *курящий*) або *котячий* (рос. *катыщий*) (Г. Вознюк). Сучасні термінологічні словники ще містять, на жаль, такі терміни-дієприкметники, які виходять за межі українських норм. Наприклад: *охлаждающий і охолодний; напрямний і спрямовуючий і под.*

Синоніми. Редактор має слідкувати за правильним уживанням одиниці із синонімічного ряду. Вибрати слово із синонімічного ряду часом буває важко. Наприклад, як краще сказати: *у наш час, у цей час, тепер, зараз, сьогодні, нині чи за нашого часу, останнім часом?* Кожен із поданих висловів має певний відтінок у значенні, відчуваючи який, ви можете дібрати слово, яке найбільше відповідає вашому задумові. Так, слово *зараз* вказує на те, що щось відбувається в момент мовлення, а оскільки в наукових текстах така ситуація навряд чи трапиться, ви можете *зараз же* (в цю мить) вилучити слово *зараз* зі списку тих слів, які вам потрібні. Слово *сьогодні* означає, що дія відбувається у цей день, тобто не вчора і не завтра. Переносне значення цього слова – *в наш*

час. У наукових текстах практично не висвітлюється щось, що відбувається у день написання; а вживати слова в переносному значенні в науковому стилі недоцільно. Тому про *сьогодні* варто теж забути сьогодні ж, залишивши це слово для побуту або для палких промов чи газетних статей. Вислови *у наш час* і *в цей час* відрізняються тим, що в другому підкреслюється одночасність дії, якщо вам треба її підкреслити, вживайте словосполучення *у цей час* (і синонімічні – *у цей же час, водночас*). Різниця між конструкціями *у наш час* і *за нашого часу* ледь відчутна, але все-таки вона є: *у наш час* має значення *тепер, останнім часом*, словосполучення *за нашого часу* вживається для окреслення певного періоду, який усвідомлюється як закінчений, тобто той, що має певні часові межі. *Нині* – не таке поширене слово, як попередні, а тому використання його може надати творові урочистості. Вам потрібна урочистість для викладу результатів наукових досліджень? Якщо так, уживайте прислівник *нині*. Як бачите, вибрати є з чого. Тому перекладений дослівно російський вислів (*в настоящее время – в теперішній час*) не додає нічого нового до сукупності значень українських синонімів, до того ж він виходить за межі норм: в українській мові словосполучення *теперішній час* уживають тільки лінгвісти (теперішній, минулий і майбутній часи дієслова).

Інший приклад стосується найбільш поширеного в сучасних текстах вислову на позначення результативності – *у результаті*. Вважається, що його варто вживати лише там, де йдеться саме про поняття результативності, в інших випадках можна використати інші члени синонімічного ряду: *внаслідок, у підсумку, нарешті, зрештою*. До слова *правильний* можна дібрати синоніми *правдивий, певний, справедливий, слушний*, а от слово *вірний* годиться для словосполучень *вірний друг, вірна любов*. Слово *наступний* уживається лише з конкретними поняттями (*наступний день, тиждень*), *дальший* – тільки з абстрактними (*дальша робота*).

Слова *зупинятися* і *спинятися* – теж синоніми, проте якщо перше з них вживається і в прямому, і в переносному значенні, то друге – тільки в переносному (затримуватися на чомусь для характеристики, обговорення; утримуватися від якихось дій), тому вираз *зупинимося на проблемі...* – неправильний (треба: *спинимося на проблемі...*). Те саме – у парі слів *запитання* і *питання*: перше можна використати і в прямому, і в переносному значенні, друге – тільки в переносному (проблема, справа).

Багато порад щодо вживання близьких за значенням слів дає Борис Антоненко-Давидович. Автор, зокрема, пояснює, що поширене у наш час слово *недолік* колись використовувалося у значенні *нестача*. І хоч сучасне його значення, відповідне до російського *недочет*, витіснило колишнє, не варто забувати про власне українські синоніми – *хиба, вада, огріх, недоробок, гандж*.

У довіднику «Культура української мови» теж приділяється увага синонімам, зокрема парі слів *закінчити* – *завершити*. Слово *завершити* – більш урочисте, його використовують для називання успішного закінчення дій, справ, до того ж воно відзначається більшою абстрактністю: *завершити освіту*, але *закінчити школу*.

Багатозначні слова. Майже всі слова в мові мають двоє і більше значень. Це зрозуміло: якби для кожного предмета чи явища існувала своя власна назва, ми просто не змогли б запам'ятати цих назв. У різних мовах слово має оригінальний, неповторний список значень, які для носіїв іншої мови зовсім не пов'язані одне з одним. Мовознавці, досліджуючи систему значень багатозначних слів, роблять навіть висновки про ментальність того чи іншого народу: «Веселий і життєрадісний грек, що виріс під яскраво-блакитним небом Аттики з тонкими й вишуканими лініями її пейзажу, вбачав у житті передусім насолоду, тому й на прощання говорив: «Радій!»; тверезий і практичний римлянин, який склав прислів'я *mens sana in corpore sano* – *здорова душа в здоровому тілі*, говорив: Будь здоровий!; слов'янин, який спрямовував своє єство на найвищі ідеали божественної правди, просить на прощання пробачення: «Прощай!» (прости, пробач – і так яскраво вже в одному тільки цьому виборі слів, уживаних в одному й тому самому випадку, виявляється різниця в світобаченні різних народів» (А. Сиротинін). Абстрактні слова в різних мовах також пов'язуються з різними поняттями, і це свідчить про національні особливості світосприймання. Павло Флоренський звернув увагу на те, що слово *істина* в слов'янських мовах походить від «*те, що є*», в романських – від «*віра*», в грецькій – від «*неприхованість*». Порівняйте також слово *простір*: у латинській мові – від «*крокувати*», у німецькій – від «*порожній, чистий*», у російській – від «*страна*» (Г. Гачев).

Найскладніше зорієнтуватися тоді, коли семантика різномовних слів почасти збігається. Так, російським *задача* і *задание* відповідають українські *задача* і *завдання*. Однак семантичне поле російського *задача* ширше, ніж українського *задача*, воно частково перекриває семантичне поле українського *завдання*: *задача* *решается* *двумя* *способами* – *задача* *разв'язується* *двома* *способами*, але *задача* *первостепенной* *важности* – *завдання* *великої* *ваги*; *першочергове*, *важливе* *завдання*. Подібне – у співвідношенні російських *число* і *количество* та українських *число* і *кількість*: семантичне поле російського *число* ширше, ніж у його українського відповідника, тому сполучуваність цього слова в російській мові більша: *ряд* *натуральных* *чисел* – *ряд* *натуральных* *чисел*; *большое* *число* *ошибок* – *велика* *кількість* *помилки*. Слово *область* у російській мові відзначається широкою семантикою, в українській – вузькою, тому:

російська	українська
Киевская область	Київська область
в области чего	у галузі (у сфері) чого
область интереса	сфера зацікавлення
область оптимального теплообмена	зона оптимального теплообміну
область оптимальных скоростей	зона оптимальних швидкостей

Російському *участок* в українській мові теж відповідає кілька слів:

російська	українська
токарный участок цеха	токарна дільниця цеху
важный участок работы	важлива ділянка роботи
участок пути	відрізок (частина) шляху

Семантична невідповідність характерна й для дієслів:

російська	українська
принимать меры	вживати заходів
принимать участие	брати участь
принимать резолюцию	ухвалювати резолюцію
принимать вид	набирати вигляду, прибирати вигляд
принимать значение	набувати значення
считать по порядку	лічити (рахувати) по порядку
считать, что	вважати, що
считать ошибочным	вважати помилковим, вважати за помилку
состоят из чего-либо	складатися з чого-небудь
состоят в чем-либо	полягати в чому-небудь
составлять план	складати план
составлять исключение	становити виняток, бути винятком
коллекцию	збирати (складати) колекцію
попадать в тон	попадати (потрапляти) в тон
попадать в цель	влучати в ціль

Не збігається семантична структура багатьох українських і російських прикметників: *общий* – загальний і спільний; *определенный* – визначений і певний; *следующий* – наступний і такий:

російська	українська
общие вопросы физики	загальні питання фізики
общий источник питания	спільне джерело живлення
при определенных условиях	за певних умов
определенный с точностью до...	визначений із точністю до...
в следующий раз	наступного разу
в следующем смысле	у такому розумінні

Отже, семантична структура російських і українських загальноживаних слів різна, а звідси й різний набір значень багатозначних слів. Незнання цього призводить до утворення інтерферованих словосполучень *типу велике число помилок, складати виняток, загальне джерело живлення* і под., які виходять за межі норм української мови. Необхідно вміти чітко розмежовувати значення багатьох українських багатозначних слів. Наприклад, рос. *отношение* дуже часто помилково перекладають українським *відношення*. Набір значень російського слова в українській мові передається іншими словами: *відносини, стосунки, взаємини* (між членами якогось колективу, громади, між суспільними групами, класами тощо); *відносини* – у термінологічному значенні (*виробничі відносини, економічні, класові, міжнародні*); *стосунки* – зв'язки, контакти взагалі (*стосунки з художніми організаціями*); *ставлення* – вияв певних почуттів (*ставлення до брата, до праці*); *відношення* – причетність до чого-небудь («*Він мав відношення до цього випуску*»); *відношення* – у термінологічному значенні (*синтаксичні відношення*); *відношення* – в офіційно-діловій сфері – діловий лист.

Для того, щоб адекватно передати думку читачеві, треба дібрати слова, які найточніше називають предмет, дію, явище чи ознаку. Конкретизувати висловлювання можна двома шляхами:

1) уникайте загальних слів: якщо ви маєте на увазі квадрат, пишіть квадрат, бо якщо ви напишете чотирикутник, в уяві читача може постати і квадрат, і ромб, і паралелограм;

2) використовуйте слова, які конкретизують висловлювання: *рекуператор > модульний рекуператор > модульний струминний рекуператор*. Щоправда, надмірна конкретизація також може зашкодити викладу. Не набридайте читачеві зайвими деталями, не зневажайте його, «розжовуючи» загальновідомі речі. Словом, учіться дивитися на текст очима того, для кого ви пишете.

Суржик (від слова «сурожь» – суміш різних зерен з житом (рожью)) – мова, яка є сумішшю кількох мов, і отже, не може розглядатись як чиста

(літературна). Побутове мовлення, в якому об'єднані лексичні та граматичні елементи різних мов без дотримання норм літературної мови. Невдале слово, яке ви вживете, заважатиме сприймати текст. Використання слів без урахування їхньої семантики (простіше кажучи, недбале ставлення до значення слів) найчастіше і призводить до появи невдалих слів. Наприклад, *заготовки одержують* (треба: *виготовляють*) *із чавуну*; *розглянемо часткові* (треба: *окремі*) *випадки*; *невизначеність чисельного* (треба: *числового*) *значення*; *прилаштувати* (треба: *приспосувати*) *механіку до неінерційних систем*; *завдяки помилці* (треба: *через помилку, внаслідок помилки, в результаті помилки*); *тепловіддача скорочується* (треба: *зменшується*).

У науково-технічних текстах допускається багато помилок, спричинених недосконалим знанням української мови. Йдеться про так званий суржик:

російська	суржик	українська
совпадать	співпадати	збігатися
следующий	слідуючий	наступний, такий
вызывать	визивати	викликати
добиваться	добиватися	досягати
любой	любий	будь-який, усякий
поскольку	поскільки	оскільки
обычно	обично	звичайно
отмечать	відмічати	відзначати

Питання:

1. Які труднощі при редагування становлять слова іншомовного походження?
2. Які труднощі при редагування становлять терміни?
3. Які труднощі при редагування становлять віддієслівні іменники?
4. Які труднощі при редагування становлять прикметники?
5. Які труднощі при редагування становлять дієприкметники?
6. Які труднощі при редагування становлять синоніми?
7. Які труднощі при редагування становлять багатозначні слова?
8. Що таке суржик і як редактор має з ним боротися?

ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕДАГУВАННЯ

Редактор має слідкувати за тим, щоб синтаксична структура речень відповідала необхідним стилістичним вимогам, уникати надмірного вживання конструкцій, які більш властиві мові оригіналу у порівнянні з мовою перекладу (наприклад, *Passive voice*), уникати дослівності у відтворенні синтаксичних конструкцій, уникати надмірної кількості субстантивованих іменників на противагу дієсловам

Рівень речення. У центрі уваги редактора має бути передусім речення Чому речення, а не слово, з одного боку, і не цілий текст – з іншого? А тому, що слово завжди можна перевірити за словником, а щодо текстів – тут у кожній галузі є свої стандарти, стереотипи, традиції, які великою мірою допомагають створювати власні наукові твори. Речення ж – це той шлях, який автор долає самотужки, важкий шлях, на якому чимало перешкод і несподіванок, а головне – дуже часто немає в кого спитати поради.

Як побудувати речення? Як перекласти речення з одної мови іншою?

Здавалося б, якщо перше запитання ще має якийсь сенс, то друге – просто безглузде! Перекладай собі слово за словом, які можуть бути проблеми? Та все це, на жаль, не так просто. Перекласти буває важче, ніж написати своє. Тож почнімо з перекладу.

Ніколи не перекладайте дослівно. Навіть якщо обидві мови так добре вам знайомі, що ви навіть не пам'ятаєте, яка з них рідна. У кожній мові є власні традиції, в тому числі й синтаксичні. Запозичувати чужі традиції можна, але в міру, пристосовуючи до своїх. В іншому разі створений вами текст матиме відчутний іноземний акцент. Наприклад, ви ж не спитаєте «О котрій годині ми будемо сьогодні мати обід?» і не скажете «Доповідач був легкий для розуміння», а оберете форму, притаманну українцям: «Коли ми сьогодні будемо обідати?» і «Доповідача легко було зрозуміти». Але це акцент мови, далекої від української, тому його добре чути. Близькоспоріднений акцент помітний не так сильно, через це й усунути його важче. Отже, ніколи не перекладайте дослівно.

Порівняйте:

російська	українська
дело, не терпящее отлагательств	негайна (невідкладна, нагальна) справа
дело не терпит отлагательств	зі справою не можна зволікати
без малейшего отлагательства	негайно, не зволікаючи, не відкладаючи
нечто вроде ошибки	наче якась помилка
как нельзя проще	якнайпростіше, щонайпростіше
до недавнего времени	донедавна
за ненадобностью	як непотрібний
это не имеет никакого значения	це нічого не важить
дает себя знать	дається знаки
это не представит затруднений	це неважко зробити
идти по направлению к чему	прямувати до чого
идти на что	вдаватися до чого
на этот счет	щодо цього
то обстоятельство, что	те, що
в качестве примера	як приклад, за приклад
в противоположность	на противагу
преследовать цель	мати на меті

Затуливши праву частину чистим аркушем паперу, перекладіть російські вислови самостійно. Чи не написали ви часом щось на зразок *справа не терпить відкладання, до недавнього часу, це не має ніякого значення, іти на що, на цей рахунок, в силу чого, в протилежність, переслідувати ціль* і под.? Написали? Оце і є так звані кальки – тобто слова, вирази, які копіюються з іншої мови. Справа ускладнюється тим, що в українській мові, як правило, наявні всі слова, що входять до складу висловів, але висловів таких немає. Бо вислів тим і відрізняється від простого поєднання слів, що в ньому слова тісно пов'язуються і реалізують одне з кількох своїх значень. Наприклад, поєднання слів *«на этот счет»* може зустрітися в реченні *«На этот счет уже пришли деньги, а на тот еще нет»*, і в цьому випадку перекласти треба так: *«На цей рахунок уже надійшли гроші, а на той – іще ні»*; у вислові *«на этот счет»* слово *«счет»* ужите в переносному значенні, воно не має ніякого стосунку до процесу рахування, тому тут дослівно перекладати не можна.

Російська мова має набагато більше книжних елементів порівняно з мовою українською, що зумовлено певними історичними обставинами. Відтінку книжності надають викладові такі, зокрема, слова, як *«образ»*, *«отношение»*, *«сила»* та ін., вжиті у складі усталених словосполучень:

російська	українська
главным образом	головно, переважно
естественным образом	природно, звичайно
каким образом	як
наилучшим образом	якнайкраще, щонайкраще
некоторым образом	якось
никоим образом	ніяк
подобным образом	так само
равным образом	а також
таким образом	отже
надлежащим образом	як слід, як треба, як належить, належно
аналогичным образом	аналогічно
в отношении чего	щодо (стосовно) чого
в этом отношении	щодо цього, з цього погляду
имеющий отношение к чему	стосовний до чого
это не имеет отношения к делу	це не стосується справи
в других отношениях	щодо іншого, з іншого погляду
ни в каком отношении	аж ніяк не
в силу чего	через що, внаслідок чого
в силу обстоятельств	через обставини
по силе возможности	по можливості, по змозі
не в этом сила	не в цьому суть (сенс, справа)
собственными силами	самотужки
общими силами	спільно, гуртом

Слова на зразок «образ», «отношение», «сила» не мають повноцінного значення (мовознавці називають їх десемантизованими словами, словами з послабленою, «вивітреною», знівельованою семантикою).

Те, що українська мова може легко обходитися без подібних слів, зайвий раз підтверджує їхню семантичну неповноцінність. Ви можете закинути авторові: а хіба вживання висловів «таким чином», «яким чином» і подібних до них виходить за межі норм української мови? І справді, не виходить. Використовувати їх можна, а от чи доцільно? Чи не краще вдаватися до власне українських, у яких значення десемантизованих іменників передається конденсовано – з допомогою дієслів, прислівників тощо? Стосовно ж інших кальок – «у цьому відношенні», «це не має відношення до справи», «в силу чого» і под. – двох думок бути не може, бо в них норми української мови порушено.

Книжного (а точніше, канцелярського) відтінку надають російському викладові конструкції з віддієслівними іменниками: «для пояснения», «при наличии», «по рассмотрении». В українській мові їм, як правило, відповідають два синтаксичні варіанти: один – скалькований з російської, другий – власне український.

Порівняйте:

російська	калька	українська
по получении	після одержання	одержавши
по подписании	після підписання	підписавши
по рассмотрении	після розгляду	розглянувши
по истечении срока	після закінчення строку	коли закінчився термін
по окончании	після закінчення	закінчивши
по ознакомлении	після ознайомлення	ознайомившись
при описании	при описуванні	описуючи
при определении	при визначенні	визначаючи
при наличии	за наявності	коли (якщо) є
при отсутствии	за відсутності	коли (якщо) немає
при необходимости	за потреби	коли (якщо) треба
для пояснения	для пояснення	щоб з'ясувати
для обеспечения	для забезпечення	щоб забезпечити
для описания	для опису	щоб описати
для доказательства	для доведення	щоб довести

У сучасних українських науково-технічних текстах перевага, на жаль, віддається іменним конструкціям, які, хоч і не виходять за межі українських синтаксичних норм, усе ж таки становлять результат наслідування російських традицій. Надмірно вживати абстрактні іменники – це значить ускладнити текст. В українській мові є засоби для оптимального перекладу російських синтаксичних одиниць іменникового типу:

російська	українська
без промедления	негайно
по видимости	мабуть, напевно
по преимуществу	переважно, здебільшого
с полным основанием	впевнено
без основания	безпідставно
в особенности	зокрема, особливо
в особенности же	особливо, а надто, а найбільше
в дальнейшем	надалі, далі
в основном	переважно

в общем	взагалі, загалом
в (самом) непродолжительном времени	незабаром, невдовзі
на протяжении длительного времени	протягом тривалого часу

Як уже зазначалося, для російського викладу характерні штучні конструкції, які в мовознавстві зводяться канцеляризмами. Росіяни пишуть «привести к ухудшению» (замість *ухудшить*), «привести к улучшению» (замість *улучшить*). Українській мові канцелярит не властивий, а тому значення десемантизованого дієслова і абстрактного іменника передається, як правило, одним семантично повноцінним дієсловом:

російська	українська
привести к ухудшению	погіршити
привести к улучшению	поліпшити
прийти в негодность	зіпсуватися
прийти к убеждению	переконатися
заниматься исследованием	досліджувати
заниматься анализом	аналізувати
находиться в нерешительности	вагатися
находиться в противоречии с чем	суперечити чому
иметь место	бути
иметь применение	застосовуватися

Намагаючись перекладати дослівно подібні російські конструкції, науковці або виходять за межі норм української мови (*прийти в негідність, перебувати в суперечності з чим*), або штучно ускладнюють текст (*привести до погіршення, привести до поліпшення*).

Тільки коли іменники є термінами, без таких конструкцій не обійтися: «виконувати обробку різанням», «здійснювати лінійне згладжування швидких коливань», «виконувати автоматичне розпізнавання схеми». В інших випадках треба віддавати перевагу дієсловом відповідно до української мовної традиції.

Керуванням мовознавці називають явище, коли одне слово вимагає від іншого форми якогось певного відмінка (тобто, перше слово керує другим). Той, хто постійно користується спорідненими мовами, дуже часто забуває, якого саме відмінка вимагає в тій чи іншій мові певне слово. Серед помилок у системі керування найпоширеніші такі:

1) уживання невідповідного прийменника

неправильно	правильно
по плану	за планом
за походженням	з походження

2) при відповідному прийменнику неправильна форма іменника:

неправильно	правильно
по каналам	по каналах, каналами
по газопроводам	по газопроводах, газопроводами

3) у безприйменниковому словосполученні неправильна форма іменника:

неправильно	правильно
задовольняти вимогам	задовольняти вимоги, відповідати вимогам

4) позанормова заміна прийменникової конструкції безприйменниковою й навпаки:

неправильно	правильно
відповідно вимогам	відповідно до вимог
згідно закону	згідно з законом
по цілих днях	цілими днями
відмінний по якості	відмінної якості

Особливої уваги заслуговують конструкції з прийменником «по». Більшості російських словосполучень із цим прийменником в українській мові відповідають конструкції з іншими прийменниками або без прийменників:

по – по: *по два в каждом ряду – по два (по двоє) в кожному ряду (ряді); по очереди – по черзі; передать по радио – передати по радіо; по периметру – по периметру; движение воздуха по каналу – рух повітря по каналу;*

по – за: *вычислить по формуле – обчислити за формулою; по данным анализа – за даними аналізу; сравнение по показателям – порівняння за показниками; плыть по течению – пливати (плисти) за течією;*

по – з: *исследования по теплотехнике – дослідження з теплотехніки; знать по опыту – знати з досвіду; по той причине – з тієї причини;*

по – на: *по виду – на вигляд; по требованию – на вимогу; по заказу – на замовлення;*

по – у (в): *по всем направлениям – в усіх напрямках; по определенным периодам – у певні періоди;*

по – через: по недоразумению – через непорозуміння; по ошибке – через помилку, помилково;

по – для: комиссия по составлению резолюции – комісія для складання резолюції;

по – після: по окончании школы – після закінчення школи, по прибытии поезда – після прибуття поїзда;

по – під: не по силам – не під силу;

по – до: по март включительно – до березня включно;

по – безприйменникова конструкція: по целым дням – цілими днями; отличный по качеству – відмінної якості.

Знову дієприкметники. Незважаючи на спорідненість, українська й російська мови мають суттєві (а часом навіть і принципові) відмінності в синтаксисі. Справа в тому, що українці й росіяни дещо по-різному дивляться на світ. Підтвердити це можна за допомогою такого прикладу: *«И в лучах заходящего солнца я вдруг увидел неопикуемой красоты дерево с уже пожелтевшими листьями, то подхватываемыми порывами ветра и кружащимися где-то в синеющей дали, то плавно и безмятежно опускающимся на траву, побуревшую от непрекращающихся всю прошедшую неделю дождей»*. Автор не приховує, що речення це – штучне, складене з певним перебільшенням – а все це для того, щоб яскравіше проілюструвати думку. Отже: *«Сонце сідало, я побачив дерево, листя на дереві вже пожовкло, вітер підхоплював листя, листя кружляло в далечині, далечинь синіла, листя падало на траву, трава побуріла від дощів, дощі не припинялися тиждень, тиждень минув»*.

Серед зазначених тверджень автор виділяє одне: *«я побачив дерево»*. Всі інші компоненти в реченні другорядні, підпорядковані головному. Структура речення – багатоповерхова, вертикальна. Використання подібних структур є одною з характерних рис російського книжного викладу.

Саме тому в російській мові так поширені дієприкметники – адже вони є своєрідним будівельним матеріалом для створення подібних структур.

Український виклад – традиційно горизонтальний, лінійний. Наведену картину українською мовою можна було б передати так: *«Сонце вже сідало. Раптом я побачив незрівнянної краси дерево. Вітер то підхоплював пожовкле листя й заносив кудись у синю далечинь, то воно тихо падало на почорнілу від нескінченного дощу траву»*. Якщо уважно проаналізувати це речення, можна нарахувати два – максимум три «поверхи»: *вітер підхоплював листя, листя падало на траву, листя пожовкло, трава почорніла від дощу, дощ ішов довго*. Отже, багатоповерховість викладу – це суто російська риса, яку не варто

зберігати в українському тексті. До речі, надмірне вживання дієприкметників і в російській мові призводить до утрудненого сприйняття змісту. Спробуйте з першого прочитання зрозуміти ось це: *«По сообщению НИИ финансирующего работы, направленные на создание высокоэффективных горелок, работающих на подогретом воздухе, группой исследователей разработаны горелки, дающие низкий выход оксидов азота»*. Зрозуміти важко. А як перекласти? Краще передати зміст кількома реченнями, тобто лінійно, переробити вертикальну структуру на горизонтальну: *«Група дослідників розробила пальники, які дають низький вихід оксидів азоту. Про це повідомив НДІ, який фінансує створення вискоефективних пальників, що працюють на нагрітому повітрі»*.

Безперечно, дієприкметники поглиблюють висловлювання, але ж здатність людини сприймати глибокі синтаксичні конструкції має певну межу. Встановити цю межу неважко, цілком досить одного критерію – ясності змісту, легкості сприймання висловлюваного. Не викликає сумнівів і те, що дієприкметники допомагають висловити думку конденсовано, лаконічно.

Порівняйте:

російська	українська
возвращающийся	той, хто вертається
возвращаемый	той, кого вертають те, що вертають

Однак, якщо лаконічність заважає ясності, вона стає недоречною. Справді, система дієприкметників в українській мові розвинена значно менше, ніж у російській. Через традиційну лінійність українського викладу в таких словах ніколи не було великої потреби. Українська мова має власні синтаксичні засоби, використання яких дає змогу точно, ясно й коротко висловити думку.

Розгляньмо схеми:

російська	українська
фраза не имеет смысла	фраза не має змісту
фраза, не имеющая смысла	фраза, яка не має змісту
бессмысленная фраза	беззмістовна фраза

Бачимо, що в російській мові є проміжна ланка між дієсловом і прикметником, а в українській мові – нема. Однак це не заважає оптимальному висловленню думки, а навпаки, часом допомагає досягти однозначності.

Розгляньмо інший приклад:

російська	українська
коллектор отводит	колектор відводить
продукты сгорания	продукти згорання
коллектор, отводящий	колектор, який відводить
отводящий коллектор	відвідний колектор

Російський дієприкметник «*отводящий*» передається або українським дієсловом, або прикметником. Це свідчить про синтаксичну неоднозначність дієприкметників. У російській мові двозначність долається тільки засобами контексту (тобто в реченні), в українській – шляхом утворення нових слів (*відвідний*) або шляхом повернення до дієслова (*який відводить*). Отже, в українській і російській мовах ясність змісту досягається різними засобами, тому не можна до українських текстів переносити особливості тексту російського. Дієприкметники входять до складу поширених у науково-технічних текстах конструкцій. Порівняйте:

російська	українська
методика может быть разработана	методика може бути розроблена
анализ может быть проведен	аналіз може бути проведений
модели могут быть использованы	моделі можуть бути використані

Вживання подібних структур не виходить за межі української літературної мови, до того ж воно підтримується аналогією із західноєвропейськими формами: *models can (may) be used*. Однак варто було б знати, що в українській мові є й інші засоби для висловлення такого змісту. Якщо ви хочете передати читачеві найтонші відтінки своєї думки, вживайте не тільки конструкції типу наведених, а й інші.

Звичайно, ці нюанси можна й не брати до уваги, але треба принаймні не забувати про найхарактерніші для української мови конструкції – «*моделі використовують*», «*моделі можна використати (використовувати)*».

На жаль, у сучасних українських науково-технічних текстах переважають структури типу «*моделі можуть бути використані*».

Треба зважити й на те, що вживання синтаксичних синонімів допомагає уникнути одноманітності викладу. Яке це має значення в науковому тексті? Одноманітність, монотонність викладу заколисує, а часом і дратує читача, перешкоджає оптимально сприймати написане. Є ще одна складність у перекладі російських дієприкметників. Раніше вже йшлося про те, що в російській мові дієприкметників набагато більше, ніж в українській. Саме через це російська мова розвинула засоби розрізнення їх, а українська ні. Порівняйте:

російська: *рассмотренные методы, рассмотрены методы*

українська: *розглянуті методи*

У багатьох реченнях двозначності не виникає, тому вживати такі конструкції можна. Однак, коли речення важко зрозуміти, дієприкметник слід замінити іншим словом. Наприклад: російське *«Рассмотрены методы построения моделей»* сприймається однозначно з першого прочитання. Розуміння українського *«Розглянуті методи побудови моделей»* потребує складніших операцій: після прочитання всього речення, треба повернутися до початку, до слова, розглянути і співвіднести його з російським *«рассмотрены»*, а не з *«рассмотренные»*; вже тільки після цього усвідомлюється зміст сказаного. Хоч операція вибору значення здійснюється підсвідомо, все ж чим більше таких операцій потребує речення, тим важче його зрозуміти. Отже, якщо ви хочете, щоб ваші тексти були читабельними, не примушуйте читачів даремно витратити свій інтелектуальний запас. Пишіть просто й однозначно! Замість *«розглянуті»* використовуйте *«розглянуто»* – і вас легко зрозуміють.

Особливо складно буває осягнути зміст висловленого, коли в ньому є два дієприкметники. Порівняйте, наприклад: *«Розроблені засоби орієнтовані на забезпечення точності сприйняття»* та *«Розроблені засоби, орієнтовані на забезпечення точності сприйняття»*. Бачимо, як від однієї коми кардинально змінюється зміст речення. А чи часто вам доводилося зустрічати людей, які зважають на якісь там коми? Ні? Тож найкраще мати певний запас зрозумілості й не сподіватися на те, що читач буде дуже уважно вдумуватись у ваші речення. Напишіть так: *«Розроблені засоби орієнтовано на забезпечення точності сприйняття»*. Отже, з дієприкметниками треба поводитися надзвичайно обережно:

російська	українська
данные приведены в таблице	дані наведено (наводяться) в таблиці
размеры поданы на схеме	розміри подано (подаються) на схемі
источники указаны в дополнении	джерела зазначено (зазначаються) в додатку
получены результаты анализа	одержано (одержали) результати аналізу

Усі ми зі школи добре знаємо, що російські дієприкметникові звороти часом не можна перекласти українськими, а тому їх треба замінювати підрядними реченнями: *«Встреча, прошедшая так необычно, надолго запомнилась нам»* – *«Зустріч, яка пройшла так незвичайно, надовго*

запам'яталася нам». Отже, дієприкметниковий зворот «*прошедшая так необычно*» замінено підрядним реченням «*яка пройшла так незвичайно*». Однак тут треба бути дуже обережним, щоб бува не передати, як кажуть, куті меду. Порівняйте:

російська: результати аналізу, полученные недавно

українська: результати аналізу, одержані недавно < правильно результати аналізу, що їх одержали недавно < правильно результати аналізу, які одержані недавно < неправильно результати аналізу, що одержані недавно < неправильно

Отже, якщо російський дієприкметниковий зворот усе-таки можна перекласти українським, перекладайте. Але не долучайте сюди ще й підрядної структури – це вже для нього забагато.

Суб'єкт. Суб'єктом мовознавці називають виконавця дії. Сталося так, що в українській і російській мовах ставлення до суб'єкта виробилося різне, а саме: росіяни, як правило, його «не выпячивают», тобто тактовно відсувають на другорядне місце: «*Нами проводились многочисленные исследования*». Український же суб'єкт майже завжди грає першу скрипку в оркестрі речення: «*Ми провели численні дослідження*». Тут можна довго розмірковувати, чому виробилися такі протилежні традиції в народів, що є сусідами. Очевидно, знову ж таки далось взнаки те, що на російську літературну мову свого часу дуже вплинула канцелярська сфера (яка, як відомо, ніколи не цікавиться окремими людьми). Українська літературна мова такого впливу не зазнала, тому вона значно ближча до народної, в центрі якої завжди стоїть особистість. Це стосується, до речі, будь-якої народної мови, в тому числі й російської: той же росіянин ніколи не скаже: «*Мною выпит стакан чаю*», а обере природніший варіант: «*Я выпил стакан чаю*». Добре відомо, що російська інтелігенція з давніх-давен закликає до очищення мови від канцеляриту, штучної і непотрібної ускладненості, неприродності. Застарілі канцелярські звороти останнім часом усувають зі своїх текстів німці, французи і навіть англійці – тепер уже всі усвідомлюють, що і в спеціальних сферах (зокрема в науковій) легше порозумітися за допомогою природної, близької до народної, мови.

А втім, вернімося до нашого суб'єкта:

російська	українська неправильно	українська правильно
учеными исследуются	вченими досліджуються	вчені досліджують
специалистами доказано	фахівцями доведено	фахівці довели
нами выполнялись	нами виконувалися	ми виконували

Якщо ж треба повідомити про щось, не називаючи виконавців, можна використати надзвичайно популярні в українській мові конструкції типу *досліджено, що; доведено, що* (тобто, дієслівні форми на *-но, -то*).

Про слово «є». Чи є слово «є» в українській мові? Звичайно, є, скажете ви, і це буде правильно. А от як і де використовувати його? Розгляньмо кілька прикладів: *«Проблема пошуку оптимальної множини ознак є однією з центральних у розпізнаванні образів. У розглянутому випадку задача 10 є задачею лінійного програмування. На цей час ми є свідками вдалого застосування методів та алгоритмів розпізнавання образів. Обов'язковою властивістю системи є здатність до досягнення мети».*

Навряд чи широке вживання «є» становить цілеспрямований, усвідомлений вибір. Мабуть, це пояснюється простим перекладом російського дієслова «является» (яке теж відображає стародавню традицію книжної мови), незнанням українських синтаксичних синонімів. У першому з наведених речень можна було б ужити нульову зв'язку: *проблема – одна з центральних*, інші конструкції: *проблему вважають однією з центральних, проблема належить до центральних* тощо; у другому – *задача становить (являє собою) задачу, задача – це задача* та ін.; у третьому: *ми – свідки*; а четверте речення краще повністю переробити: *«Система обов'язково повинна мати здатність досягати мети».* Завжди пам'ятайте про читача, адже ви створюєте текст для нього, а не собі на втіху. Читач повинен зрозуміти речення так, як того хотілося б вам.

Логічний наголос – це, як відомо, виділення в реченні певного слова з метою надання всьому висловлюванню того чи іншого змісту. Цієї проблеми зовсім не існує, коли людина виголошує текст, адже свідомо, а найчастіше навіть підсвідомо, логічно наголошені слова виділяються інтонацією. Читаючи ж написане, автора не чуєш, а тому часто й зрозуміти його важко. Отже, автор сам повинен подбати про те, щоб читач легко зорієнтувався в реченні. Порівняйте: *Професор прочитав лекцію. Лекцію прочитав професор.* Якому реченню віддати перевагу на письмі? Це залежить від того, що саме ви хочете сказати: якщо ви підкреслюєте той факт, що професор прочитав саме лекцію, а не, скажімо, доповідь, вибирайте перше речення; а якщо наголошуєте на тому, що лекцію прочитав професор, а не хтось інший – тоді точніше вашу думку передасть друге речення. Справа тут у тому, що при складанні й сприйманні речень психічні процеси діють, так би мовити, в протилежному напрямі. Автор, знаючи, яке слово в його реченні має основний зміст, дуже часто поспішає відразу ж написати саме його. Так на початок речення потрапляють слова, що їх автор у внутрішньому мовленні логічно наголошує. А читач, навпаки, шукає логічно наголошене слово в кінці: або перед крапкою, або перед комою, якщо

це межа між частинами складного речення. Це одна з особливостей сприймання писемного тексту. Ось і виходить суперечність між автором і читачем: автор говорить одне, а читач розуміє інше. Щоб такого не було, ще і ще раз перечитуйте написане, ставлячи логічно наголошені слова подалі від початку, поближче до кінця, і ви переконаєтеся, наскільки краще звучатиме текст.

У багатьох випадках вам допоможе сам текст, адже саме в тексті встановлюється зміст кожного окремого речення. І все ж увага до порядку слів допомагає висловити думку точно і ясно. Бувають випадки, коли поміняти слова місцями неможливо, бо речення виходить кострубатим, неприродним. Тоді використовують спеціальні слова, які вказують на логічно наголошену частину висловлювання, наприклад, слово *саме*: «*Саме цю ідею покладено в основу алгоритмів розпізнавання, які конструюються за схемою розгалуженого вибору ознак*». Тут логічно виділене слово *ідея* не можна поставити перед комою, бо, по-перше, воно пов'язує наведене речення з попереднім; по-друге, другу частину речення не можна відділяти від слів алгоритмів розпізнавання, бо далі йдеться про ці алгоритми. Ось кілька слів, які допоможуть вам вказати на логічно виділену частину речення:

саме: саме цей метод виявився додатним

якраз: якраз цей метод виявився додатним

навіть: навіть цей метод виявився додатним

і: цей метод і виявився додатним

досить: цей метод виявився досить додатним

цілком: цей метод виявився цілком додатним.

Треба зауважити, що зловживати такими словами не можна: якщо ви логічно виділите кілька слів у реченні, читач розгубиться й не знатиме, яке з них передає основний зміст. Так, якщо ви напишете «*Саме цей метод і виявився цілком додатним*», вас, звичайно, зрозуміють, але чи варто вводити слова, які створюють зайвий шум у реченні? Прозорість змісту й досконалість форми – ось ваша мета.

Для логічного виділення слова можна застосувати синоніми: «*Цю теорію назвали загальною, оскільки вона узагальнює, розширює спеціальну теорію*». Якщо не вжити тут синонімів, логічний наголос переміщується на слова спеціальну теорію, а це суперечить задумові автора. Нарешті, можна застосувати протиставлення: «*Не асистент, а професор прочитав лекцію*»; «*Не лекцію, а доповідь прочитав професор*».

Якщо використання зазначених способів виявиться недостатнім, можна вдаватися до графічного виділення логічно наголошеного слова:

- 1) поставити в дужках після нього знак оклику: «Три (!) роки ми йшли хибним шляхом»;
- 2) поставити над словом знак наголосу: «Ми, на жаль, не змогли передбачити, щ^о одержимо в кінці експерименту»;
- 3) виділити за допомогою тире: «Ми пересвідчилися, що це – неправильний шлях»;
- 4) застосувати інший шрифт: «**Таке відображення називають шифруванням**».

Різні способи логічного виділення доцільно комбінувати. Наприклад: *Спочатку охолоджується повітря, а потім нагрівається* > *Спочатку повітря охолоджується, а потім – нагрівається* (зміна порядку слів; виділення логічно наголошеного слова за допомогою тире).

Подібні форми слів. Раніше вже йшлося про *суб'єкт*, під яким розуміється виконавець дії. У мовознавстві є також поняття *об'єкт* – те (той), на що (кого) суб'єкт спрямовує свою дію. Дуже часто об'єкт можна легко сплутати із суб'єктом. Ось класичний приклад: «Крейсер обстріляв есминець». Хто кого обстріляв – невідомо, однак більшість читачів вважатиме, що стріляв крейсер, бо слово крейсер стоїть на першому місці, а отже, позначає суб'єкт дії. Як усім нам добре відомо, в українській мові порядок слів вільний (тобто, слово може стояти на будь-якому місці в реченні). А проте у випадках, де важко розрізнити суб'єкт і об'єкт, треба вдаватися до так званого прямого порядку слів (спершу - суб'єкт, потім – об'єкт), щоб читач не думав, хто є хто:

неправильно	правильно
резервуар заповнив газ	газ заповнив резервуар
висновок підтвердив результат	результат підтвердив висновок

Звичайно, зрештою читач зрозуміє, що до чого, але ж темп сприймання сповільниться, думка перерветься. Коли в реченні зустрічаються дві однакові словоформи, забудьте про вільний порядок слів. Навіть якщо ви хочете поставити слово в кінець, щоб виділити його логічно, не робіть цього. Виберіть інші засоби логічного наголосу: «Саме цей результат підтвердив висновок» або замініть форму одного зі слів: «Резервуар заповнено газом».

Зв'язок слів зі змістом. Один із законів сприймання(сприйняття) написаного полягає в тому, що читач зв'язує за змістом слова, які стоять поряд. Тому оголошення «Магазину потрібен робітник – чоловік чи жінка».

Можна за сумісництвом звучить анекдотично – остання частина пов'язується не зі словом *робітник*, а зі словами *чоловік чи жінка*, бо вони стоять ближче до останньої частини.

Порівняйте:

неправильно	правильно
Учені провели експеримент, застосувавши новий метод, який підтвердив гіпотезу.	Застосувавши новий метод, учені провели експеримент, який підтвердив гіпотезу.

Мовознавці довели, що коли в реченні слово можна пов'язати за змістом і з попереднім, і з наступним словом, то читач пов'яже його з попереднім, навіть якщо автор пов'язував його з наступним. Читаючи речення «Авторитетна комісія з семи теличок виділила три найкращих для відтворення власного стада на районній виставці молодняка», спершу не можеш второпати, чи до складу комісії входить сім теличок, чи комісія виділила із семи теличок три. Читач обов'язково пов'яже слова з *семи теличок* з попереднім словом – *комісія*, і дивна компанія із семи теличок стоятиме в його уяві доти, аж доки він не прочитає речення до кінця. Звичайно, нереальність ситуації змусить відчутти, що тут щось не те, змусить витратити додаткові зусилля на усвідомлення змісту. А це, як відомо, сповільнює процес сприймання тексту.

Не враховуючи особливостей сприймання, автори часом складають речення, в яких пов'язані за змістом слова не сприймаються як такі, а навпаки, семантично роз'єднуються (йдеться про т. зв. змістове роз'єднання слів). Це стається, зокрема, тоді, коли ви спершу налаштували читача на сприймання однотипних структур, а потім самі ж цю однотипність порушуєте. Наприклад:

«*Це закони, правила, поняття, принципи розв'язання задач тощо*». Прочитавши ряд слів (*закони, правила, поняття*), читач віднесе до цього ряду й наступне слово *принципи*; зробить після нього паузу (за інерцією) і таким чином

відірве від слів «*розв'язання задач*». Щоб цього не було, поставте поширену структуру «*принципи розв'язання задач*» на початок або застосуйте перед нею вислів «*а також*». Власне, ці два явища – зв'язок слів за змістом і змістове роз'єднання слів – пов'язані між собою: якщо автор правильно передає свою думку, то читач пов'яже слова за змістом так, як запланував автор; у такому разі не буде змістового роз'єднання.

Зайві слова. Очевидно, кожному з вас доводилося читати тексти, у яких, як кажуть, «багато води». Тут йдеться не тільки про слова, а й про групи слів, речення і навіть про групи речень, які не несуть (не додають) нічого нового до свідомості читача – пояснюють зрозуміле з попереднього, вводять зайві деталі, які заважають думці.

Так, у словосполученні «*поступи вперед*» слово «*вперед*» зайве, бо хіба існують поступи направо чи назад? У реченні «*Теорія розпізнавання образів, як і вся кібернетика, побудована на основі ієрархічних системних підходів*» зворот «*як і вся кібернетика*» не містить нічого нового, ієрархічність кібернетики не викликає сумнівів навіть у початківців, а стаття, з якої взято

речення, розрахована на досвідченого фахівця.

Протилежне явище полягає в надмірній конденсації думки. Якщо речення незрозуміле з першого прочитання, його треба переробити. Автори початківці дуже часто намагаються передати складну думку одним реченням. Це хибний шлях, який призводить до появи речень-монстрів на зразок «*В теорії розпізнавання образів переважно використовуються або індуктивні підходи, які включають у себе емпірику і є досить добрими для розв'язування практичних проблем, або абстрактно-математичні підходи, які в основному є областю використання сучасної математики в розпізнаванні образів, і які дають змогу узагальнити деякі положення теорії розпізнавання образів, але важко використовувати на практиці*». Не вчитаєш, як кажуть (про синтаксичні помилки тут поки що не йдеться). Легко усвідомити слова, написані окремо. Те саме можна сказати щодо змісту: ваша думка, навіть найскладніша, сприйметься цілісніше, якщо ви передасте її простими, прозорими мовними конструкціями. Подане щойно речення можна було б переробити так: «*У теорії розпізнавання образів використовуються переважно індуктивні або абстрактно-математичні підходи. Індуктивні включають у себе емпірику і застосовуються при розв'язанні практичних проблем. Абстрактно-математичні дають змогу узагальнити деякі положення теорії розпізнавання образів*». Той факт, що абстрактно-математичні підходи важко використати на практиці, впливає з попереднього змісту (протиставлення індуктивних і абстрактно-математичних підходів), а крім того, і з самої назви цих підходів. А думка про застосування сучасної математики для розвитку теорії розпізнавання образів настільки загальновідома, що не варто було б і згадувати про неї. Отже, з одного боку – надмір слів, з іншого – зайва конденсація думки. Як досягти рівноваги? Найкращий орієнтир – читач. Учїться дивитися на свій текст очима стороннього.

Ясність викладу. «Легкість сприймання, – писав відомий мовознавець Л.А. Булаховський, – є безпосередній наслідок ясності мовного виразу». Безумовно, ви хочете, щоб ваші тексти були читабельними. Є кілька таємниць, які допоможуть вам досягти цього. Насамперед треба подбати, щоб у мовному оформленні тексту не було нічого незвичного – адже ви пишете науковий, а не художній твір. «Ясність – це пряма реакція на звичність елементів та їх сполучень у фразі» (Л. А. Булаховський).

Наукові твори більше чи менше стандартизовані, тобто їм властивий стереотип і в побудові текстів, і в оформленні складових частин, зокрема й речень. Дотримання традиції особливо важливе на початковому етапі оволодіння науковим стилем. Досвід наукової творчості згодом дасть вам

змогу писати оригінальні тексти, але спочатку варто все-таки орієнтуватися на зразки. Дотримуючись традицій, ставтеся до них критично. Так, серед стереотипних елементів наукового стилю є дуже багато штамів, які увійшли до української мови під впливом мови російської. До слів-жертв надуживання належать передусім такі: *питання, завдання, проблема, справа* і под. Особливо не поталанило першому з них, яке настільки втратило своє конкретне значення, що вживається тепер у численних сполученнях: *питання стоїть, постає, входить, піднімається, вирішується, розглядається; воно важливе, першочергове, гостре, пов'язане, вирішене; питання ставлять, піднімають, зачіпають, порушують, розглядають, обговорюють, розв'язують; в питанні щось роблять, його навіть зустрічають.*

Порушення синтаксичних норм. Правильне розуміння тексту досягається системністю, нормативністю засобів, якими користується автор. Граматична будова мовних одиниць сприймається, як правило, підсвідомо, в процесі освоювання змісту написаного. Іншими словами, читач не думає про мовні закони, а намагається осягнути зміст. Але підсвідомість у сприйманні граматичних форм часом порушується, і саме тоді, коли порушуються норми, за якими ці форми утворюються. Внаслідок цього читач починає свідомо осмислювати мовні особливості тексту, що, без сумніву, відволікає від змісту. Отже, якщо ви хочете, щоб усі нюанси вашої думки не пройшли повз увагу читача, застосовуйте ті мовні засоби, сприймати які можна автоматично, підсвідомо. Для вдосконалення синтаксичних навичок передусім звертайте увагу на зв'язок підмета з присудком. Так, якщо в реченні є два підмети, які пов'язуються з одним присудком, то присудок треба ставити в множині тільки тоді, коли він стоїть після підметів:

неправильно	правильно
плануються створення алгоритмів і вдосконалення програм	планується створення алгоритмів і вдосконалення програм
	створення алгоритмів і вдосконалення програм плануються на наступний рік

Так, слова *багато, мало, немало, чимало* поєднуються з присудком, який стоїть у формі однини: *багато вчених погоджується з.*

Але коли з одним підметом поєднується кілька присудків або коли підкреслюється активність дії, вживається форма множини: *багато мовознавців досліджували текст, аналізували твори різних жанрів... . Слова більшість, меншість, ряд, частина вимагають від присудка і однини, і*

множини. Однини – якщо при слові більшість немає керованого слова (*більшість погодилася*); якщо підмет і присудок стоять у реченні поряд (*більшість студентів склала іспити*). Множини – якщо між підметом і присудком є інші члени речення (*більшість заходів, які запланував відділ, виконуються*); якщо при слові *більшість* є кілька керованих слів у формі множини (*більшість робітників, інженерів, службовців беруть участь...*); якщо при підметі зі словом *більшість* і под. є однорідні присудки (*більшість учених погоджуються, виступають...*); якщо підкреслюється активність і роздільність дій, що їх виконують особи, названі в підметі (*більшість дітей розбіглися в різні боки*); у реченнях зі складеним іменним присудком (*більшість науковців були задоволені доповіддю*). Треба уникати помилок при вживанні однорідних членів речення. Дуже часто один однорідний член вимагає від залежного слова однієї форми, а другий – іншої. Тому не можна поєднувати їх з одним словом. Наприклад: словосполучення *контроль і управління системою* розкладається на два – *контроль системою і управління системою*. Добре видно, що перший із складників виходить за межі норм. А тому треба або поширити висловлювання – *контроль системи (контроль за системою) і управління нею*, або вилучити один з однорідних членів (якщо, звичайно, дозволяє зміст). Вживаючи однорідні члени, треба дуже уважно аналізувати їхній зміст. Інакше вийде щось на зразок «*На вечорі було багато людей і студентів*» – студенти, отже, до категорії людей не входять. Порівняйте також: *на заводах, фабриках і промислових підприємствах* – фраза досить-таки невдала, бо хіба заводи – це не промислові підприємства?

Спостерігається також неправильне вживання і сполучників – коли перша частина береться з одного сполучника, а друга – з іншого. Наприклад, «гібрид» *не тільки, а також* (від *не тільки, а й + а також*).

Велику кількість позанормових уживань дають дієприкметникові та дієприслівникові звороти. Порівняйте:

неправильно	правильно
Вражене місце кислотою чи лугом необхідно швидко протерти чистою ганчіркою.	Вражене кислотою чи лугом місце необхідно швидко протерти чистою ганчіркою.
	Місце, вражене кислотою чи лугом, необхідно швидко протерти чистою ганчіркою.

Якому з двох синтаксично правильних речень віддати перевагу? Очевидно, що другому, оскільки в ньому пов'язані за змістом слова стоять поряд, а це полегшує сприймання викладу. Використовуючи дієприслівникові звороти, ви можете мимохіть створити гумористичну ситуацію: *«Прийшовши додому, настрій піднявся»*. Запам'ятайте: обидві дії (та, яку позначає дієслово, і позначувана дієприслівником) обов'язково повинен виконувати той самий суб'єкт. У наведеному прикладі не так: прийшов додому хтось, а піднявся настрій. Кожна дія належить своєму власному суб'єктові. Щоб запобігти таким помилкам, найкраще у сумнівних випадках уживати складні речення: *«Коли прийшов додому, настрій у мене піднявся»*. Менше помітно недоречності в безособових реченнях:

неправильно	правильно
Закінчивши дослідження, складено звіт.	Закінчивши дослідження, склали звіт.
	Коли закінчилися дослідження, було складено звіт.

А втім, українці користуються дієприслівниками дуже часто – це надає мові легкості вимовляння й мелодійності. Так, дієприслівниками передаються російські іменні конструкції з прийменниками *по, при, после*: *по получении – одержавши; при описании – описуючи; после окончания – закінчивши*.

Складні речення потребують особливої уваги, адже тут треба не лише подбати про відповідні граматичні зв'язки в межах кожної частини, а й відповідно узгодити частини між собою, наприклад: *«У ході формування мозаїки тих форм зв'язків при кроскореляційному аналізі поверхонь, які ми можемо спостерігати, відбувається відокремлення різних ділянок кори»*. Неправильно побудовано й таке складне речення: *«Для ліквідації виробничого травматизму велике значення має зміцнення виробничої дисципліни, необхідно широко пропагувати безпечні методи праці»*. Тут поєднано різнотипні частини. виправити це речення нескладно, варто лише зробити частини однотипними, змінивши, наприклад, другу частину: *«... широка пропаганда безпечних методів праці»*. Це речення можна вдосконалити й іншим шляхом: *«Щоб позбутися виробничого травматизму, треба зміцнювати виробничу дисципліну, а також широко пропагувати безпечні методи праці»*. Бачимо, що спрощення форми зовсім не зашкодило змістові, а навпаки, надало реченню ясності і точності. У складних реченнях більша, ніж у простих, можливість появи однакових слів (у мовознавстві це явище називається тавтологією). Наприклад:

«Експериментальні дослідження дали змогу зробити ряд уточнень до методики проведення калібрування стереосистеми, що дало змогу помітно покращити якість отримуваної математичної моделі стереосистеми».

Питання:

1. Дослівність перекладу як проблема редагування.
2. Керування як граматична проблема редагування.
3. Дієприкметники та дієприкметникові звороти як проблема редагування.
4. Суб'єкт та об'єкт дії як проблема редагування.
5. Логічний наголос як проблема редагування.
6. Подібні форми слів як проблема редагування.
7. Багатослівність як проблема редагування.
8. Ясність викладу як проблема редагування.
9. Порухення синтаксичних норм як проблема редагування.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Переклад процесуальних понять

Слід розрізняти такі поняття як *дія, подія, наслідок дії*. **Дія (процес)** – перебіг процесу, який не має часових обмежень. **Подія** – повністю завершений процес. **Наслідок дії** – це об'єкт або стан, який виникає внаслідок події, тобто досягнутий результат. Для позначення загальної абстрактної дії (коли необхідно наголосити на перебігу процесу) вживають дієслова **недоконаного виду**: *восстанавлювати – відновлювати, змінювати – змінювати*. На позначення конкретного завершеного процесу, тобто події, вживають дієслова доконаного виду: *восстановити – відновити, змінити – змінити*.

Для назви дії також використовують **віддієслівні іменники**, що означають предметну дію, причому, якщо вони означають недоконаний процес (дію), то утворюються від дієслів недоконаного виду, а ті що означають доконаний процес, тобто подію – від дієслів доконаного виду: *відновлювати – відновлювання (процес не має часових обмежень), відновити – відновлення (завершений процес)*. Порівняйте в російській мові: *восстанавлювати – восстановление, восстановить – восстановление* (побудова віддієслівних іменників різна).

Віддієслівні іменники, що означають **наслідок дії**, можуть утворюватися:

– безсуфіксним способом: *обмінювати – обмін, згинати – згин*;

– за допомогою додавання суфіксів **-а, -ина, -ок, -к, -ція, -інг** та ін.: *змінювати – зміна, виливати – виливок, розколювати – розколина, ізолювати – ізоляція, тренувати – тренінг*;

– додавання **-овання**, якщо дієслово закінчується на **-овувати**: *згрупувати – згрупування, устатковувати – устаткування*.

Однією з основних і безперечних прикмет української мови, на відміну від російської, є те, що в ній **дієслівні елементи мають перевагу над**

іменниковими. Українська мова тяжіє до зворотів з дієсловом в неозначеній формі й різних особових формах, а також дієприслівниками: *Задача ликвидации каких-либо нарушений уставов и руководств, решительного укрепления дисциплины требует коренного улучшения контроля за деятельностью подчинённых, разумного использования дисциплинарных прав. – Завдання ліквідувати будь-які порушення статутів і настанов та рішуче зміцнити дисципліну вимагає докорінно поліпшити контроль за діяльністю підлеглих, розумно використовувати дисциплінарні права.*

Порівняймо: *требовать применения решительных мер – вимагати вжити рішучих заходів; идти по направлению к цели – прямувати до цілі; дело не терпит отлагательств – зі справою не можна зволікати.*

Дієслова на **-ся** треба вживати лише в таких реченнях, де є суб'єкт дії і немає об'єкта, на який спрямовано дію: *метал плавиться, тіло нагрівається (власне зворотна дія), коллеги листуються (взаємозворотня).*

Сьогодні в українських науково-технічних текстах під впливом російської мови дуже часто вживають дієслова на **-ся**, які українській мові не властиві:

Неправильно: *Студентами виконуються лабораторні роботи.*

Треба: *Студенти виконують лабораторні роботи.*

Якщо немає суб'єкта, то форми на **-ся** слід замінювати на 3 особу множини або 1 особу множини.

Неправильно: *У термінознавстві розглядається не лише поняття «термін».*

Правильно: *У термінознавстві розглядають не лише поняття «термін».*

Там, де в російській фаховій мові вживають мовні конструкції типу дієслово + віддієслівний іменник, в українській мові часто існує дієслово, яке передає те саме значення: *выполняют вычисления – обчислювати, имеют место – бути, имеют применение – застосовувати, находится в нерешительности – вагатися, потеряют сознание – знепритомніти, прийти к убеждению – переконатися.*

У наукових текстах переклад дієслів залежить від контексту, наприклад:

оказывать влияние – вплинути, следует выполнить – належить виконати, следует отметить – слід зауважити, из теоремы следует – з теореми випливає, сделать невозможным – унеможливити, к таким понятиям относится – до таких понять належить.

Іноді замість віддієслівних іменників варто вживати в українській мові дієприкметникові звороти, наприклад: *Тут мы видим вымирание отдельных видов животных. – Тут ми бачимо, що вимирають деякі види тварин.*

Українській мові відповідає вживання дієприслівникових зворотів або підрядних речень замість багатьох російських приименикових конструкцій,

наприклад: *без вычисления – не обчисливши, для пояснения – щоб пояснити, за неимением – не маючи, по получении – одержавши, при определении – визначаючи.*

Переклад дієприкметників

Труднощі під час перекладу текстів наукового стилю спричиняє дієприкметник, який активно вживають у текстах наукового стилю російської мови.

Щоб перекласти дієприкметник з російської мови, насамперед треба з'ясувати з контексту, яке поняття він означає, а далі дібрати засоби української мови, які вживають для утворення відповідних дієслівних форм.

Активні дієприкметники теперішнього часу, які утворюються від дієслів І і II дієвідмін, обмежені в утворенні й використанні. У сучасній мові функціонують тільки ті дієприкметники, які втратили дієслівні ознаки й перейшли до класу прикметників, наприклад: *господствующий – панівний, разрушающий – руйнівний, нержавеющий – нержавний.*

Російські термінологічні конструкції з дієприкметниками та похідними від них прикметниками в багатьох випадках можна перекладати:

– одним іменником із відповідним суфіксом (наприклад: *красящее вещество – барвник; запоминающий элемент – запам'ятовувач; окружающая среда – довкілля*);

– двоіменниковими сполуками (наприклад: *быстрорежущий станок – верстат-швидкоріз; неотапливаемое здание – будинок без опалення; несущая частота – частота-носій*).

Не слід забувати, що замість активних дієприкметників теперішнього часу з суфіксами **-ач, -яч, -уч, -юч** в українській мові є поширеними віддієслівні прикметники на **-льн(ий)**. Наприклад: *снижающий – знижувальний, измеряющий – вимірювальний, блокирующий – блокувальний, быстрорежущий – швидкорізальний, звукоизолирующий – звукопоглинальний, фильтрующий – фільтрувальний, возвращающий – обертальний; металлорежущий – металорізальний.*

У деяких термінах дієприкметник на **-щий** перекладають віддієслівними прикметниками на **-н(ий)**. Наприклад: *опрокидывающий – перекидний, огнетушащий – вогнегасний, выпрямляющий – випрямний, движущий – рушійний, ведущая (отрасль) – провідна (галузь), ведущий (вал) – тяговий (вал).*

Переклад речень, у яких уживаються дієприкметникові звороти, здійснюється так: якщо дієприкметниковий зворот утворено за допомогою

активних дієприкметників теперішнього часу, він перекладається складнопідрядним реченням, порівняймо: *Примером может служить двигатель, питающийся от преобразователя и приводящий в движение механизм. – Прикладом може слугувати двигун, який (що) живиться від перетворювача й надає руху механізму.*

Усі конструкції, що описують перебування суб'єктом недоконаного процесу (дії), треба перекладати зворотами.

Наприклад: *деталь, передающая крутящий момент – деталь, що передає крутний момент; действующие на тело силы – сили, що діють на тіло.*

Відмінністю української мови від російської є повна відсутність пасивних дієприкметників теперішнього часу на **-м(ий)**. Існує дуже небагато прикметників дієслівного походження на **-м(ий)**, що втратили дієслівні ознаки і виконують функції прикметників, наприклад: *відомий, знайомий, незнайомий, невідомий, незримий, рухомий, свідомий* тощо.

Для того, щоб правильно перекласти російський дієприкметник українською мовою, спочатку треба визначити, яке значення передає термінологічна сполука. Поняття можуть характеризувати *здатність бути об'єктом дії* або *перебування об'єктом недоконаного процесу*. Наприклад, *выполнимый, измеримый, испаримый* тощо – означає *здатний бути об'єктом дії*, тобто його можна виконати (виконати, виміряти, випарити тощо). А *выполняемый, вычисляемый, испаряемый* – це той, над яким у даний момент виконують відповідну дію, тобто він *перебуває об'єктом недоконаного процесу*.

Існує правило перекладання російських дієприкметників на **-м(ый)**: якщо дієприкметник означає *здатність бути об'єктом дії*, то українською мовою він перекладається прикметником на **-н(ий), -овн(ий)**, а якщо – *перебування об'єктом недоконаного процесу*, то – прикметником на **-ован(ий), -уван(ий)** або **-юван(ий), -овуван(ий)**. Наприклад: *заменяемый – заміний, заменяемый – замінюваний, излечимый – вилікований, излечиваемый – вилікуваний, испаримый – випарний, испаримый – випарюваний*.

Іноді в російській мові для назв об'єктів дії вживають дієприкметники на **-м(ый), -м(ое)**, що набули функцію іменників (наприклад: *испытываемый, делимое, искомое* тощо). Для їх перекладу українською мовою використовують як іменники, так і прикметники, що набули функцію іменників. Наприклад: *испытываемый – випробуваний, вычитаемое – від'ємник, делимое – ділене, искомое – шукане, множимое – множене, ожидаемое – сподіване, слагаемое – доданок, уменьшаемое – зменшуване*.

Для перекладу українською мовою російських дієприкметників на **-(щий)**, що набули функцію іменників (вживаються для називання суб'єктів дії та

учасників неперехідної дії), використовують переважно іменники, іноді прикметники і дієприкметники. Наприклад: *бастующий – страйкар, верующий – вірянин, ведущий – ведучий, выступающий – промовець, говорящий – мовець, играющий – гравець, начинающий – початківець, несущая – носій, образующая – твірна, окружающие – оточення, секущая – січна, составляющая – складник.*

Російські активні дієприкметники минулого часу (рос. *действительные причастия прошедшего времени*) на **-вш(ий)** та **-ш(ий)** уживають для позначання ознаки особи чи предмета, зумовленої процесом, який ця особа або предмет виконала (виконав): *победивший, отодвинувший, прочитавший, прогнівший.*

Крім того, в російській мові є певна кількість прикметників на **-вш(ий)** та **-ш(ий)**, утворених від дієприкметників, наприклад: *бывший – колишній, минувший – минулий, прошедший – минулий.*

В українській літературній мові активні дієприкметники на **-вш(ий)**, **-ш(ий)** не вживаються. Під впливом російської мови інколи вживалися дієприкметники типу *бувший, допомігший, започаткувавший, здолавший, зігрівший, перемігший, спалахнувший*, які є кальками з відповідних російських дієприкметників. Їх уживання погіршує тональність українських текстів та порушує їх стилістику.

Російські активні дієприкметники на **-вш(ий)** та **-ш(ий)** передають описовими зворотами. Наприклад: *начавший – який (що) почав, победивший – який (що) переміг, прочитавший – який (що) прочитав, помогавший – який (що) допомагав.*

В українській мові є активні дієприкметники минулого часу, утворені від основи інфінітива неперехідних префіксованих дієслів за допомогою суфікса **-л(ий)**. Наприклад: *созревший – дозрілий, замерзший – замерзлий, засохший – засохлий, увядший – зів'ялий, прогнівший – прогнилий.*

Російські дієприкметники на **-вшийся** та **-шийся** не мають аналогічних форм в українській мові, оскільки від дієслів на **-ся** дієприкметники взагалі не утворюють. Тому перекладати ці конструкції слід, виходячи із сутності поняття, а не з форми дієприкметника. Поняттєвий зв'язок між російськими дієприкметниками і відповідними частинами української мови (прикметниками, дієприкметниками та іменниками) наведено у поданих нижче прикладах: *нерастворившийся крахмал – нерозчинений крохмаль, неустановившийся режим – неусталений режим, обанкротившийся банк – збанкрутілий банк (який збанкрутувався) або збанкрутований банк (якого збанкрутили).*

Російські пасивні дієприкметники минулого часу на **-нный (-анный, -янный, -енный, -ённый)** та **-тый** уживають для позначання ознаки особи чи

предмета, зумовленої процесом, який виконано над цією особою або цим об'єктом (перебування об'єктом *доконаного процесу*). Тому своїм значенням і функціями вони аналогічні українським пасивним дієприкметникам на **-н(ий), -ан(ий), -ян(ий), -ен(ий), -єн(ий), -ован(ий), -йован(ий), -уван(ий), -юван(ий)**, утвореним від дієслів *доконаного виду*.

Найпоширеніші труднощі щодо перекладу російських пасивних дієприкметників українською мовою такі:

– російською мовою у суфіксі дієприкметника пишуть два **н**, а українською – одне (наприклад: *купленный* – *куплений*, *подписанный* – *підписаний*, *прочитанный* – *прочитаний*);

– через зовнішню схожість російських пасивних дієприкметників минулого часу, утворених від двовидових дієслів (наприклад, *блокированный*, *деформированный*, *интегрированный*, *классифицированный*, *организованный*) та українських пасивних дієприкметників недоконаного виду (*блокований*, *деформований*, *інтегрований*, *класифікований*, *організований*), їх часто плутають. Тоді як українськими відповідниками перелічених російських дієприкметників є українські пасивні дієприкметники, утворені від дієслів *доконаного виду*, а саме: *блокированный* – *заблокований*, *деформированный* – *здеформований*, *интегрированный* – *зінтегрований*.

Переклад прийменникових конструкцій

Під час перекладу прийменникових конструкцій слід звертати увагу на їх значення:

1) російським конструкціям з прийменником **по** в українській мові відповідають конструкції з:

– прийменником **по** (якщо вказується на простір, поверхню, межі): **по сторонам света** – **по сторонах світу**;

– **орудним відмінком** без прийменника (якщо вказується напрямком): **по компенсационному каналу поступает сигнал** – **компенсаційним каналом надходить сигнал**;

– прийменниками **за, на, з** (у значенні згідно з чимось): **по принципу построения** – **за принципом побудови**; **по запросу клиента** – **на запит клієнта**; **по интересующим их вопросам** – **з питань, що їх цікавлять**; **по другому адресу** – **на іншу адресу**;

– прийменниками **за, з, із, через** (у значенні причини, наслідку, деякі інші випадки): **по недоразумению** – **через непорозуміння**; **не однородны по составу** – **не однорідні за складом**; **доступ по вызову** – **доступ за викликом**.

3) прийменник **при** – це універсальний прийменник російської мови,

4) натомість в українській має набагато вужчу сферу вживання, тому, перекладаючи відповідні прийменникові конструкції, треба бути дуже уважним, бо калькування російськомовних висловів не тільки позбавляє текст виразності, якої можна досягти вживанням суто українських мовних засобів, а й може змінити його зміст. Український прийменник **при** має лише такі значення: **розташування** (просторової близькості), хоча в багатьох випадках краще вживати й інші прийменники (**біля, поряд, коло** тощо), наприклад: *при дороге – при дорозі (край дороги), при входе – при вході (біля входу), жить при станции – жити при станції (поруч зі станцією); наявності чогось (быть при деньгах – бути при грошах); у присутності когось (при посторонних – при сторонніх), для позначення умов, за яких щось відбувається (читать при свете – читати при світлі).*

Прийменник **при** не вживають у значенні **під час** (рос. *во время*). У таких випадках рос. **при** слід перекладати за допомоги прийменників *за, під час, коли, для*. Наприклад: *при исполнении служебных обязанностей – під час виконання службових обов'язків, при жизни – за життя* тощо.

У наукових текстах часто вживаються так звані кліше, які структурують текст. Вони мають перекладатися як одне ціле: *в заключение – на закінчення, підсумовуючи; другими словами - інакше кажучи; прежде всего – насамперед; с другой стороны – з іншого боку; в настоящее время – зараз, нині, наразі; в основном – здебільшого; в отличие – на відміну; в результате – внаслідок, як наслідок; при анализе – під час аналізу.*

Лексичні труднощі перекладання

Під час перекладання українською мовою наукових текстів досить часто перекладають дослівно усталені словосполучки загальноживаних лексем російської мови, у зв'язку з чим виникають помилки типу *высшестоящі (нижчестоящі) органи; я рахую, що треба об'єднуватися* та ін.

Складним виявляється переклад поширеної у науковому стилі конструкції **в качестве (кого, чого)**: *в качестве сетевой операционной системы – як мережева операційна система, служить в качестве денег – служити (бути) грошима*; а також конструкції з активно вживаним дієсловом **является**, що українською мовою перекладається як *є (что является чем – що є чим)* або зі значенням **обнаруживать, проявлять** перекладається дієсловом **виявляется**: *Оценка ученого явилась правильной. – Оцінка вченого виявилася правильною.*

Під час перекладання науково-технічних текстів з російської мови на українську виникають труднощі у тих випадках, коли у російській мові для кількох понять існує один багатозначний термін (слово), а в українській мові йому відповідає не один термін (слово), а декілька. Щоб уникнути таких

помилки, слід уточнювати значення подібних слів у словниках, а також звертати особливу увагу на контекст, в якому знаходяться ці слова.

Російський термін «*ёмкость*» перекладається українською мовою, як *ємність, місткість, посудина*. Термін «*ємність*» вживається у фізиці на позначення величини, що характеризує нагромадження заряду, наприклад, *ємність акумулятора*, в обчислювальній техніці – на позначення характеристики запам'ятовувального пристрою, носія даних, каналу зв'язку, наприклад, *ємність у байтах, ємність дисплея*. Термін «*місткість*» у математиці позначає характеристику математичних об'єктів, наприклад, *місткість множини, місткість області*. Крім того, він також вживається у значенні показника, що характеризує споживання або вміст ресурсів, наприклад, *місткість барабана, фільтра*. Під словом «*посудина*» розуміють *місткість* – виріб, призначений для вміщування чого-небудь, наприклад, *гідропосудина*.

Термін «*жорсткість*» вживається в механіці, де позначає здатність тіла або конструкції чинити опір деформуванню, слабку залежність технічної характеристики від інших параметрів (*жорсткість конструкції, жорсткість щодо згинання*). Термін «*твердість*» у хімії позначає характеристику концентрації певних домішок у розчині (*тимчасова твердість води, карбонатна твердість*). У російській мові на позначення всіх цих понять використовують один термін – «*жесткость*» (*жесткость конструкции, жесткость воды*).

Термінологічні словополучення *жидкая фаза* і *жидкий продукт* українською мовою перекладаються як *рідинна фаза, рідкий продукт*, тому що у першому випадку *рідинний* – це той, що має властивість текти й приймати форму посудини, в якій знаходиться, а у другому випадку – *рідкий* – це негустий, розведений (*рідкий ліс, рідкий кисіль*).

Російський термін «*масло*» і похідний від нього термін «*масляний*» в українській мові має кілька відповідників: *масло, олія, олива* і відповідно: *масляний, олійний, оливний*. Кожний із цих відповідників має своє значення. Отже, *масло* – це харчовий продукт, який є концентратом молочного жиру і який виробляють, збиваючи вершки або сметану (*вершкове масло, топлене масло*), *масляний* – призначений для масла, виготовлений на маслі, який стосується масла (*масляний крем*). *Олія* – жирова речовина, яку добувають з деяких рослин, переважно з їх насіння або плодів (*кукурудзяна, гірчична олія*), *олійний* – той, що призначено для олії, який містить олію, виготовлений на олії, розчинений на олії, стосується олії (*олійна фарба, олійні лаки*). *Олива* – рідинний продукт мінерального, синтетичного походження, а також результат

перероблення деревної смоли, який використовують для консервації виробів, як електроізоляційний матеріал і для технологічних потреб (*газотурбінна олива, компресорна олива*), **оливний** – призначений для оливи, який працює на оливі, заправлений оливою, який стосується оливи (*оливна система, оливний фільтр*).

Багатозначне російське слово «**область**» в українській мові має п'ять відповідників: *галузь, ділянка, зона, область, царина*. Слово «*галузь*» позначає певну сферу виробництва, науки тощо (*галузь інформації, галузь науки*). *Ділянка* – це окрема частина поверхні, площі, простору, яку використовують з якою-небудь метою або відокремлюють за якою-небудь ознакою (*базова ділянка, ділянка пам'яті*). Слово «*зона*» в українській мові використовується у значенні простору, у якому поширюється будь-яке явище, що характеризується певними рисами, особливостями (*зона серця*). Частину території країни, материка, а також адміністративно-територіальні одиниці в деяких країнах називають **областю** (*Дніпропетровська область*). Термін «**область**» використовується у математиці, де він називає скінченну частину простору або поверхні (*область дисперсії*). Під словом «**царина**» розуміють сферу діяльності, коло занять, уявлень (*царина знань*).

Російському слову «**обратный**» в українській мові відповідають два еквіваленти: **зворотний і обернений**. *Зворотний* – це той, що спрямований або веде назад до початкового пункту (*дорога, шлях, курс*), а також той, що здійснює зустрічну дію, виявляє протидію (*зворотний порядок, зворотна полярність*). Математичний термін «**обернений**» вживається у значенні: який має протилежний чому-небудь або змінений у порівнянні із чим-небудь вигляд, форму (*обернений дріб, обернена функція*).

Синтаксичні труднощі перекладання

Труднощі узгодження. Існує декілька правил узгодження присудка з підметом:

1. Якщо підмет має в своєму складі числівник, який закінчується на **одиницю**, присудок ставиться у формі однини (*сто сорок один студент склав залік*).

2. Якщо числівник у підметі закінчується на **два, три, чотири**, присудок ставиться у множині (*шістдесят чотири делегати зареєструвалися на конференції*). Однина тут можлива лише тоді, коли повідомлення фіксує певний факт, як підсумок, або коли повідомленню надається безособовий характер (*Було переведено три працівники*). Такі конструкції в ділових і наукових текстах цілком доречні.

3. Якщо підмет виражений кількісними числівниками від **п'яти й більше**, присудок може стояти як в однині, так і в множині (*п'ять осіб аналізували (аналізувало)*).

4. Підмети зі словами **більшість, меншість, низка, частина, багато, кілька** вимагають від присудка однини (*кілька учасників конференції виступило на пленарному засіданні*). Множина з'являється лише тоді, коли підмет або присудок є однорідними членами, коли вони відділені другорядними членами речення, підрядним реченням; коли підмет стоїть перед присудком. Наприклад: *Більшість абітурієнтів, які успішно склали вступні іспити, будуть зараховані на стипендію та забезпечені гуртожитком*. Порівняймо це речення без підрядного: *Більшість абітурієнтів буде зарахована на стипендію та забезпечена гуртожитком*.

5. Якщо підмет виражений займенниками **хто, ніхто, ніщо, дехто, дещо**, то присудок подають у формі однини (*Усі, хто не пройшов реєстрації, повинні з'явитися. Ніхто з присутніх на сесії участі у голосуванні не брав*).

6. Якщо до складу підмета входить **прикладка**, виражена іменником іншого, ніж підмет, роду, то присудок у цих випадках узгоджується в роді з підметом, а не з прикладкою (*Музей-садиба письменника відкрився торік. Виставка-продаж була влаштована у Палаці мистецтв*). Не завжди буває легко встановити, де у словосполученнях типу *виставка-продаж, вагон-лабораторія, музей-садиба, школа-інтернат* та інших підмет, а де прикладка (тобто означення, яке дає підмету нову назву). Вважається, що прикладкою є поняття вужче, видове, а підметом – ширше, родове поняття (*виставка, вагон, музей, школа*).

Складні випадки керування. Особливо часто помилки виникають унаслідок того, що з дієсловами, які вимагають неоднакових відмінків, уживається спільний додаток (*У доповіді було також відзначено, що ми повинні прагнути до вдосконалення і повного опанування методами*).

Порівняймо: *опанувати – методами*, але *вдосконалення методів*, тому спільний додаток тут неможливий.

Близькозначні слова можуть вимагати після себе неоднакових відмінків. При недостатньому знанні мови одне слово підміняється іншим, а спосіб керування залишається – так з'являється помилка. Ось кілька близькозначних слів, які найчастіше спричиняють появу помилок: *властивий (кому) – характерний (для кого), сповнений (чого) – наповнений (чим), оснований (на чому) – заснований (ким), багата (на що) – славиться (чим)*.

Помилки виникають через нерозмежування засобів української й російської мов: те саме за значенням дієслово може вимагати від додатків неоднакових відмінкових форм в обох мовах, порівняймо: *благодарить (кого)*

– дякувати (кому), причинять (что) – завдавати (чого), снабжать (чем) – постачати (що), нуждаться (в чем) – потребувати (чого), раздражать (кому) – наслідувати (кого)

Нерозрізнення дієслівного керування призводить до помилкового вживання прийменників: *підготуватися к (чему) – підготуватися до (чого), стремиться к (чему) – прагнути до (чого), предупредить о (чем) попереджати про (що).*

Однорідні члени речення. У ролі однорідних членів речення не повинні виступати слова, що виражають родові (ширші) та видові (вужчі) питання.

Наприклад: *Було посіяно зернових всього 500 га, бобових 50 га, ячменю 40 га.* Однорідний ряд побудований неправильно, треба: *Було посіяно зернових 540 га, у тому числі ячменю 40 га, бобових 50 га.*

У наукових текстах не слід вживати як однорідні ті слова, що виражають різнопланові тематично не пов'язані поняття.

Потребує особливої уваги сполучуваність слів. Неправильно побудовано речення: *У постанові висловлені висновки і побажання, які колектив повинен врахувати у своїй подальшій роботі, проте лише побажання можна висловити, а висновки – зробити;* а цього в реченні не враховано.

У центрі українського вислову завжди процес, виражений дієсловом, тому логічний наголос у фразі найчастіше падає на присудок, а не на підмет. Зважаючи на *це найхарактернішими стилістичними помилками* у фахових текстах є:

1. Неправильне оформлення додатка та обставини.

Обтяжують речення додатки та обставини, позначені словосполученням з двох віддієслівних іменників, перший з яких *ведення / проведення, виконання, здійснення, забезпечення, реалізація* тощо. Аналогічно розщепленим присудкам семантику такої словосполучення передає тільки другий віддієслівний іменник. Тому перший зазвичай можна взагалі опустити: *забезпечити проведення тестування – провести тестування; займатися реалізацією продукції – реалізувати продукцію.*

2. Помилки вживання дієслівних форм на -но, -то.

Особливе місце серед безособових конструкцій посідають двокомпонентні конструкції з присудком, вираженим дієслівною формою на **-но, -то**, і об'єктом – прямим додатком у знахідному (або родовому) відмінку без прийменника (*застосовано (що?) метод; досліджено (що?) зразок*).

У таких реченнях увагу сконцентовано на події, що відбулася або відбудеться. Речення з дієслівною формою на **-но, -то** треба віднести до активних, оскільки вони не мають підмета й описують подію з об'єктом, що в реченні є додатком. Треба чітко розрізняти конструкції з дієслівною формою на **-но, -то** без підмета і конструкції з підметом і пасивним дієприкметником.

Підкреслимо, що обидві конструкції не суперечать нормам української мови, але між ними є поняттєва відмінність.

Дієслівна форма на -но , -то	Вживається, коли є потреба наголосити на процесі, спрямованому на об'єкт, не вказуючи суб'єкта.	Наприклад: Більшість національних стандартів, які стосуються якості харчових продуктів, буде модифіковано відповідно до вимог міжнародних стандартів. Розміри застандартизовано в...
Конструкція з пасивним дієприкметником	Вживається, якщо потрібно відтінити не процес, а ознаки, набуті внаслідок процесу	Наприклад: Міжнародний стандарт вважають прийнятим, якщо національний стандарт ідентичний чи модифікований щодо міжнародного стандарту. Розміри застандартизовані , а не довільні.

З наведеного можна зробити висновок, що дієприкметники доцільні лише там, де йдеться про ознаки. Це правило не можна порушувати, особливо ставити в одному реченні два дієприкметники, один з яких є означенням, а другий – присудком: **Розроблені (означення) засоби зорієнтовані (присудок) на забезпечення точності сприйняття.** – **Розроблені (присудок) засоби, зорієнтовані (означення) на забезпечення точності сприйняття.** Порівнюючи ці два речення, бачимо, що від однієї коми кардинально змінюється зміст. Уживання за прямою призначеністю пасивних дієприкметників лише як означень, а дієслівних форм на **-но**, **-то** – як присудків робить речення однозначно зрозумілими:

Розроблені (означення) засоби зорієнтовано (присудок) на забезпечення точності сприйняття. – **Розроблено (присудок) засоби, зорієнтовані (означення) на забезпечення точності сприйняття.**

Є дві типові помилки вживання дієслівних форм на **-но**, **-то**:

– Дієслівні форми на **-но**, **-то** не можна вживати, коли з логічних причин узагалі не може бути діяча. Наприклад: *Дослідники збирали зразки диких рослин, якими вкрито цілинний степ* (неправильно). – *Дослідники збирали зразки диких рослин, якими вкритий цілинний степ* (правильно).

– Введення в речення діяча у формі іменника чи займенника в орудному

відмінку. Наприклад: *Закон прийнято Верховною Радою*. Орудний відмінок тут неможливий ні з логічних, ні з граматичних причин. Ці конструкції передають поняття «хтось зробив» і тому не можуть містити логічного діяча. Дієслівні форми на **-но**, **-то** незмінні, вони не мають закінчення, яке б указувало на особу-діяча. Наведену вище помилкову конструкцію треба перебудувати в активну: *Верховна Рада прийняла Закон*. Але якщо ми хочемо наголосити "саме на події, не вказуючи, хто це зробив", то можна, вилучивши діяча, залишити присудок у формі на **-но**, **-то**, наприклад: *Закон прийнято*.

3. Не властиві українській мові пасивні конструкції.

У наукових і фахових текстах треба усувати не властиві українській мові пасивні конструкції, замінюючи їх, де це можливо, на активні.

Характерною ознакою пасивних конструкцій з дієсловом пасивного стану на **-ся** є те, що логічний суб'єкт, який за змістом означає діяча і має бути підметом, чомусь став додатком в орудному відмінку, а натомість логічний об'єкт, на якого фактично спрямована дія і який має бути додатком, став підметом: *Обсяги робіт визначаються замовником. Нами надсилаються Вам зауваження до стандарту*. Обидві наведені конструкції неприродні. Дієслово *визначатися* можна вживати лише як зворотне: *ставати виразним, чітко окресленим, бути помітним, вирізнятися якими-небудь ознаками між іншими або серед когось, чогось*. Тому речення треба зробити активними: *Обсяги робіт визначає замовник. Надсилаємо Вам зауваження до стандарту*.

Двокомпонентні пасивні конструкції з дієсловом пасивного стану на **-ся** відрізняються від попередньо розглянутих відсутністю логічного суб'єкта (його вже названо в попередніх реченнях або він узагалі не цікавить мовця): *Відповідальність за дотримання правил безпеки **покладається** на... Усі пристрої **розробляються** відповідно до вимог цього стандарту*. Ці речення лише наголошують на події (що відбулася чи відбудеться) або на дії (що тривала, триває, триватиме). Такі пасивні конструкції також штучні та неприродні. Якщо йдеться про подію, то замість двокомпонентної пасивної конструкції треба вживати дієслівну форму на **-но**, **-то**, яка саме передає результативність виконаної дії.

Якщо йдеться про дію, то треба вживати неозначено-особове речення: *Відповідальність за дотримання правил безпеки **покладено** на... Усі пристрої **розробляють** відповідно до вимог цього стандарту*.

Не можна також уживати пасивні конструкції з дієсловом пасивного стану на **-ся** в підрядних частинах, де підметом є займенники **що**, **який**: *Треба враховувати час, **що** (який) **витрачається** на ремонт*. Цей порядок

поширюється на всі товари, що (які) **ввозяться** в Україну. Замість першої помилкової конструкції треба вжити зворот з пасивним дієприкметником, який виконує роль означення: *Треба враховувати час, витрачений на ремонт.* Якщо пасивний дієприкметник не можна утворити, підрядну частину роблять активною: *Цей порядок поширюється на всі товари, які імпортують в Україну.*

4. Не властиві українській мові дієприкметникові звороти з діячем в орудному відмінку.

Наведені дієприкметникові звороти: *Отримані (ким?) дослідниками результати мали велике наукове значення. Зразки випробували за методикою, попередньо розробленою науковцями* – мають додаток в орудному відмінку, що відповідає на запитання *ким?* Вони не відповідають нормам української мови. Уникнути помилок можна, замінивши дієприкметникові звороти підрядними частинами: *Результати, що їх отримали дослідники, мали велике наукове значення. Зразки випробували за методикою, яку попередньо розробили науковці.* Якщо підрядна частина обтяжує вислів, речення зазвичай можна перебудувати так, щоб у ньому не було ні орудного відмінка діяча, ні підрядної частини: *Результати (кого?) дослідників мали велике наукове значення. Зразки випробували за методикою (кого?) науковців.*

Треба уникати не властивих українській мові дієприкметникових зворотів з додатком в орудному відмінку, який позначає діяча і відповідає на питання *ким?*

5. Поєднання дієприкметникових зворотів з підрядними частинами

Типовою помилкою є поєднання в одній конструкції підрядної частини з дієприкметниковим зворотом: *Результати, які (що) одержані в лабораторії, можна використовувати.* У таких випадках правильно вживати або дієприкметниковий зворот, або підрядну частину: *Результати, одержані (що їх одержали, що їх одержано) в лабораторії, можна використовувати. Одержані в лабораторії результати можна використовувати.*

Редагування наукових текстів

Редагування перекладу, тобто вдосконалення вже наявного його варіанта, буває двох типів. По-перше, це авторське редагування, коли редактором свого тексту виступає сам перекладач. По-друге, це редагування готового тексту, яке здійснює інша людина, тобто редактор чи сам перекладач.

Саморедагування, здійснене автором, та редагування того ж повідомлення професійним редактором, повинні доповнювати одне одного, адже обидва види правок спрямовані на поліпшення якості тексту, досягнення його довершеності.

Процес редагування та перевірки можна поділити на такі етапи:

1) ознайомлення з текстом оригіналу та перекладу;

2) звірення тексту перекладу з вихідним текстом (послідовна, ретельна перевірка відповідності кожного слова, кожної фрази перекладу вихідному тексту, єдності використаної термінології, логіки викладу). Цей етап передбачає роботу зі словниками, довідниками, мережею Інтернет, консультації колег та фахівців тієї чи іншої галузі;

3) внесення смислових і стилістичних правок; оформлення тексту відповідно до граматичних, орфографічних, пунктуаційних, синтаксичних норм;

4) завершальний етап – порівняння попереднього тексту з його новим варіантом, остаточна перевірка тексту.

Слід підкреслити, що надзвичайно велику роль відіграють словники різних типів і призначення. Це словники, у яких подано розгорнуту семантичну, стилістичну й граматичну характеристики вміщеної лексики й фразеології, наведено численні приклади слововживання й словосполучення тощо. Неабияку допомогу можуть надати фразеологічні та синонімічні словники, термінологічні й енциклопедичні, орфографічні та орфоепічні тощо.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Основні вимоги до перекладу художньої літератури, яким має слідувати перекладач:

1) Точність. Перекладач повинен донести до читача всі думки, висловлені автором. При цьому важливо зберегти не тільки основні положення, але також нюанси і відтінки вислову. Піклуючись про повноту передачі вислову, перекладач разом з тим не повинен нічого додавати від себе, не повинен доповнювати і пояснювати автора. Це також було б спотворенням тексту оригіналу. При перекладі прози перед перекладачем постає проблема неспівпадання у смисловому навантаженні і стилістичній виразності слів та зворотів різних мов. Але у прозі слово несе перш за все змістове навантаження і є виразником стилістичного тону, а в поезії слово стоїть в ритмічному ряді поетичного твору, і це призводить до певної зміни його якостей. Спроба відтворити у поетичному творі усі конструктивні елементи неодмінно призведе до втрати гармонії твору, тому необхідно визначити, які елементи в даному творі є головними і відтворити їх з усією можливою точністю, не звертаючи, або звертаючи неістотно, увагу на інші. Як зазначають науковці, переклад повинен звучати як оригінальні вірші і це один з елементів точності чи вірності. Але через призму приймаючої мови повинні чітко відчуватись національний

дух та національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета. Перекладач поетичних творів повинен пропонувати своїм читачам з кожним новим перекладом нові образи, нові форми, нові стилі, і в кожному перекладі повинен вгадуватися його особистий стиль.

2) Лаконічність. Перекладач не повинен бути багатослівним, думки повинні бути викладені в максимально стислій і лаконічній формі.

3) Ясність. Лаконічність і стислість мови перекладу, проте ніде не повинна бути неясність викладу думки, її нерозуміння. Слід уникати складних і двозначних оборотів, що ускладнюють сприйняття. Думка має бути викладена простою і зрозумілою мовою.

4) Літературність. Як уже зазначалося, переклад повинен повністю відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови. Кожна фраза повинна звучати влучно і природно, не зберігаючи ніяких слідів синтаксичних конструкцій оригінального тексту. На основі виконаного дослідження можна зробити висновок, що художній переклад має двосторонній характер: з одного боку він є результатом міжлітературної комунікації, в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. Традиційно вважається, що основна функція перекладу – інформативна, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за рамки національно-літературного процесу, або розуміла його надто односторонньо. Проте нині переклад виконує дві основні функції: інформативну і творчу. Отже, художній переклад – це відтворення засобами рідної мови особливостей чужоземного літературного тексту в нерозривній діалектичній єдності його змісту і форми. Переклад є одним з важливих елементів сприйняття літератури іноземною мовою.

Проблема художнього перекладу – співвідношення того, що хотів донести читачу автор і того, що перевів перекладач. Художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами, але й суб'єктивними. Жоден переклад не може бути абсолютно точним, тому що кожна мова відрізняється своїм складом, в ній просто може не бути таких слів, які би точно відобразили те, що хотів виразити автор, тому і не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут головним фактором є особистість перекладача, який при переведенні тексту обов'язково випустить щось із змісту, а також його бажання показати чи не показати всі особливості оригіналу (існують і такі «нехороші» перекладачі). Закономірністю є те, що при перекладі твору на іншу мову, в силу мовних розбіжностей, асоціативні зв'язки руйнуються. Щоб твір продовжував «жити» в новому мовному середовищі, перекладач повинен прийняти на себе функції автора і відтворити творчий процес його створення і заповнити новими асоціаціями, які викликали б нові образи, властиві даній мові.

Ще однією проблемою художнього перекладу, яка не поступається попередній можна вважати відсутність точності і вірності.

Особливо це помітно в поезії, наприклад в переводі хоку. У віршах потрібна ритмічність і римованість. Спроба відтворити у поетичному творі усі слова неодмінно призведе до втрати гармонії твору, тому необхідно визначити, які елементи в даному творі є головними і відтворити їх з усією можливою точністю, не звертаючи велику увагу на інші. Перекладач поетичних творів повинен пропонувати своїм читачам з кожним новим перекладом нові образи, нові форми, нові стилі, і в кожному перекладі повинен вгадуватися його особистий стиль. В цьому випадку читач досить легко і впевнено може вгадати з перших рядків, що цей сонет Шекспіра перевів його улюблений перекладач.

Художній переклад, як такий, має дві основні функції – інформативну і творчу. По традиції, вважалось, що основною функцією має бути інформативна, а творча – це так, другорядність. Проте зараз, у стані глобального обміну інформацією, потрібно творчу функцію винести на перше місце.

Отже, сучасний художній переклад, для того, щоб не зникнути і для того, щоб його не замінювали механічними онлайн-перекладачами повинен нести в собі максимум віддачі перекладача, його ідеї перекладу, його хороший настрій і позитивне відношення до самого твору. Ну, і звичайно, мінімальний час, за який це все зроблено, тому що, як не крути, але Google переводить ментально.

ДОДАТОК ТЕКСТИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ ТА РЕДАГУВАННЯ

Текст 1. Αγόρι - Κορίτσι

Ροζ ή μπλε; Φόρεμα ή σαλοπέτα; Κούκλα ή αυτοκινητάκι; Η ανακάλυψη του φύλου, η αναγνώριση του εαυτού σου ως «αγόρι» ή «κορίτσι» είναι ένα από τα πιο σημαντικά βήματα στην ανάπτυξη κάθε παιδιού. Προκειμένου να καταλάβουν πού ακριβώς ανήκουν, περνάνε από την ηλικία των τριών έως την ηλικία των πέντε ετών μια περίοδο υπερβολής σε ό,τι αφορά το φύλο τους: Τα κορίτσια λατρεύουν οτιδήποτε είναι ροζ, θυμίζει πριγκίπισσα και μπαλαρίνα, ενώ τα αγόρια κυκλοφορούν με ένα σπαθί ή με ένα πιστόλι σχεδόν «κολλημένο» στο χέρι τους και δεν χορταίνουν να παίζουν «πόλεμο». Πρόκειται για μια απολύτως φυσιολογική μεταβατική περίοδο την οποία όταν ξεπεράσουν (σύντομα), θα έχουν κατακτήσει τη συνειδητοποίηση του φύλου τους.

Ποιες είναι όμως οι αλήθειες και ποιοι οι μύθοι, όταν αναφερόμαστε σε χαρακτηριστική συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών;

Ποιο είναι πιο χαδιάρικο;

Το κορίτσι, ίσως γιατί έτσι του έχουμε μάθει. Έρευνες δείχνουν ότι με τα θηλυκά μωρά είμαστε πιο τρυφεροί απ' ό,τι με τα αρσενικά. Αυτό γίνεται ασυνείδητα, όχι μόνο από τους γονείς, αλλά και από τον ευρύτερο οικογενειακό και φιλικό κύκλο. Αυτή μπορεί να είναι και η αιτία που τα περισσότερα αγόρια στη νηπιακή ηλικία δυσανασχετούν και αποφεύγουν τα χάδια και τις τρυφερότητες κάνοντας τις «αγορομάνες» να προσπαθούν να κερδίσουν την πολυπόθητη αγκαλιά, αφού πρώτα χοροπηδήσουν, γαργαλίσουν και «παλέψουν» παιχνιδιάρικα με τον κανακάρη τους.

Ποιο κλαίει περισσότερο;

Απ' όλα τα μωρά στις αίθουσες νεογνών αυτά που κλαίνε περισσότερο, τόσο σε διάρκεια όσο και σε ένταση, είναι τα αγόρια και μάλιστα σε ποσοστό 70%. Ωστόσο, κανείς δεν γνωρίζει με ακρίβεια το γιατί. Η δύσκολη προσαρμογή στο περιβάλλον έξω από τη μήτρα πιθανολογείται πως σχετίζεται με το γεγονός ότι το νευρικό σύστημα των αγοριών είναι λιγότερο ώριμο από αυτό των κοριτσιών. Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι τα νεογέννητα αγοράκια είναι πιο επιρρεπή από τα νεογέννητα κοριτσάκια σε παράγοντες που προκαλούν άγχος, όπως, για παράδειγμα, στη φασαρία.

Ποιο πετάει την άμμο;

Τα αγόρια αρέσκονται να δείχνουν τη δύναμή τους, ενώ τα κορίτσια είναι πιο προστατευτικά. Μια ακόμα προκατάληψη; Όχι, ισχυρίζονται οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι. Είναι γεγονός ότι τα αγόρια και τα κορίτσια συμπεριφέρονται διαφορετικά απέναντι στα άλλα παιδιά κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι τα κορίτσια επιχειρούν ευκολότερα να επικοινωνήσουν, να συνεννοηθούν αλλά και να βοηθήσουν. Τα αγόρια συμπεριφέρονται συχνότερα επιθετικά, έχοντας ως στόχο τον ανταγωνισμό, την επιβολή και τη νίκη. Πρόκειται για μια κληρονομιά της ανθρώπινης ιστορίας, από την οποία, απ' ό,τι φαίνεται, δεν μπορούμε να ξεφύγουμε εύκολα. Από την αρχή της εμφάνισης του είδους, ο άντρας ήταν αυτός που εξερευνούσε νέα εδάφη και υπερασπιζόταν την οικογένεια και την ιδιοκτησία του, ενώ οι γυναίκες φρόντιζαν να υπάρχει ζεστό φαγητό, ρούχα και καλή διάθεση.

Τεκστ 2. Αναμνήσεις από την παιδική ηλικία

Όταν μου ήρθε η ιδέα να φτιάξω ένα λεύκωμα αφιερωμένο στα παιδικά χρόνια της πρώτης γενιάς μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ένιωσα πάλι έντονα εκείνον τον αφελή παιδικό ενθουσιασμό να κλέψω υλικά από τις κατεδαφισμένες οικοδομές της παλιάς γειτονιάς όπου μεγάλωσα. Στην αρχή δεν μπορούσα να αντιληφθώ τον λόγο για τον οποίο αισθανόμουν έτσι, αλλά γρήγορα κατάλαβα.

Κατάλαβα ότι τώρα δεν είχα πια να κάνω με στραβωμένες καγκελόπορτες, κεραμίδια και άλλα «άχρηστα» υλικά από κατεδαφισμένα σπίτια της δεκαετίας του '50 και του '60, αλλά με κάτι πολύ σημαντικότερο. Τώρα είχα να κάνω με «άχρηστα» υλικά από χαμένες μνήμες, με υλικά που άλλοτε έδιναν ομορφιά στην καθημερινότητα ενός παιδιού του '50, με υλικά που κάποτε ήταν μέρος της καθημερινότητάς του και σήμερα είναι άχρηστα πράγματα για περίεργους συλλέκτες και μεσήλικες νοσταλγούς.

Κι έτσι, ρίχτηκα με τα μούτρα στην προσπάθεια να συγκεντρώσω τέτοιου είδους υλικά, πιστεύοντας, ανοήτως, ότι θα μπορούσα να ανοικοδομήσω μόνος μου τις κατεδαφισμένες παιδικές μνήμες της γενιάς μου. Κι η αλήθεια είναι ότι μέσα σε λίγους μήνες, ψάχνοντας μανιωδώς σε ξεχασμένα συρτάρια, σε αποθήκες, σε παλιατζίδικα και σε σκονισμένες μνήμες συνομηλίκων, συγκέντρωσα δεκάδες αναμνηστικά εκείνης της εποχής: παλιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες, αγαπημένα παιδικά περιοδικά και κόμικ, αποκόμματα αθλητικών εφημερίδων, κοριτσίστικα λευκώματα με ζωγραφιές, κουρελιασμένα τετράδια και βιβλία από το Δημοτικό, λείψανα παιχνιδιών, πολύχρωμα κουτάκια και χαρτάκια με ηθοποιούς και

ποδοσφαιριστές που κανείς δεν τους θυμάται πια. Και μαζεύτηκε ένας σωρός από τέτοιου είδους «ντοκουμέντα», που κάποια στιγμή έπρεπε να συναρμολογηθούν και να λειτουργήσουν ως σύνολο.

Και τότε ήρθε μία πολύ οδυνηρή διαπίστωση: όσο κι αν προσπάθησα, η συναρμολόγηση δεν μπορούσε πια να γίνει. Όλα αυτά τα υλικά, καθώς τα έβλεπα τώρα σωριασμένα πάνω στο τραπέζι, έμοιαζαν σκόρπια και άσχετα μεταξύ τους. Κάτι σαν πολύχρωμα κομματάκια από έναν κατεστραμμένο ζωγραφικό πίνακα, που την ομορφιά του δεν τη βλέπεις, αλλά απλώς την αισθάνεσαι. Και την αισθάνεσαι, γιατί κάποτε πριν πολλά χρόνια τον είχες δει ολόκληρο και τότε κάτι είχες παρατηρήσει κι είχες θαυμάσει σε αυτόν, που δεν το θυμάσαι πια με ακρίβεια.

Κι έτσι είπα να τα παρατήσω. Με λίγα και ασύνδετα κομμάτια παιδικής μνήμης δεν μπορείς να μιλήσεις ξεκάθαρα για το παρελθόν με τρόπο κατανοητό για τους σημερινούς ανθρώπους. Άσε που η όποια νοσταλγία σου μοιάζει σαν μια ακόμα εκδήλωση ανωριμότητας σ' αυτόν τον «θαυμαστό καινούργιο κόσμο» της μαζικής πληροφορίας, των τυποποιημένων ονείρων και των ψυχρών ανθρώπινων σχέσεων.

Κι αν δεν τα παράτησα τελικά, αυτό δεν οφείλεται στο ότι βρήκα κάποια λύση. Κάθε άλλο. Απλώς – ίσως από πείσμα – είπα να καταθέσω αυτό το υλικό του '50 και του '60 όπως είναι. Μην πάει χαμένο, έτσι, ανολοκλήρωτο, συμπτωματικό, ανεπεξέργαστο και μπερδεμένο. Σαν ένα κουβάρι από ερεθίσματα, που δεν θα ξετυλιχτεί ποτέ. Ας πούμε ότι το βιβλίο αυτό απευθύνεται σε φίλους που προτιμούν την πλήρη σύγχυση της μνήμης από την πλήρη τάξη της αμνησίας, σε φίλους που έχουν – που θέλουν να έχουν – ανώριμες ευαισθησίες, που μπορούν να ταξιδεύουν εύκολα στο παρελθόν, γνωρίζοντας τις βαριές συνέπειες αυτού του μάταιου ταξιδιού.

Τεκστ 3. Αντιμέτωποι με αγεφύρωτες διαφορές σε πλήθος θεμάτων αλλά αναγκασμένοι να δείξουν ότι εξακολουθούν να συνεργάζονται, οι ηγέτες των χωρών της ομάδας G20 συμφώνησαν τελικά- γενικώς και αορίστως - «να αποσχού ν από οποιαδήποτε ανταγωνιστική υποτίμηση νομισμάτων», καθώς και «να ευνοήσουν τον περαιτέρω προσδιορισμό των ισοτιμιών από την αγορά».

Στο επίκεντρο των διαφωνιών, όπως ήταν αναμενόμενο, βρέθηκαν η Κίνα και οι Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς οι δύο μεγάλες χώρες αρνούνται κάθετα να αλλάξουν τις «χαλαρές» νομισματικές πολιτικές τους και απλώς αλληλοκατηγορούνται. Ο κινέζος πρόεδρος Χου Ζιντάο, περισσότερο αποφασισμένος παρά ποτέ να μη θέσει σε κίνδυνο την εντυπωσιακή ανάπτυξη της χώρας του, αρνήθηκε να αναλάβει συγκεκριμένη δέσμευση για μείωση των τεράστιων κινεζικών εμπορικών πλεονασμάτων. Ο κ. Χου δεσμεύθηκε βέβαια ενώπιον του κ. Ομπάμα να προχωρήσει σε «σταδιακή» ανατίμηση του γουάν, την οποία ζητεί επίμονα η Ουάσιγκτον, αλλά προειδοποίησε ότι κάτι τέτοιο

δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο μέσα σε ένα «ευνοϊκό εξωτερικό περιβάλλον». Οι χώρες του G20 έχουν ακόμη πολλά να μάθουν όσον αφορά τη συνεργασία, δήλωσε χαρακτηριστικά από τη Σεούλ ο επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου Ντομινίκ Στρος-Καν. Η εξέλιξη του G20 συγκρίνεται με εκείνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στους κόλπους της οποίας οι χώρες έμαθαν να συνεργάζονται «έστω κι αν δεν το ήθελαν και τόσο πολύ», εξήγησε στους δημοσιογράφους. «Τώρα που είμαστε στην εποχή μετά την κρίση, έστω κι αν παραμένουν προβλήματα, οι χώρες επιθυμούν λιγότερο να συνεργαστούν. Ανησυχούν πρωτίστως για την πολιτική της χώρας τους» προσέθεσε. Όπως σωστά συνόψισε την κατάσταση ο οικονομολόγος Ελι Κοέν, «ήταν ένα G20 για το τίποτε. Απλώς όσο συζητάμε δεν κάνουμε πόλεμο».

Τεκστ 4. Η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, ξεκίνησε το 1952 με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Ιδρυτικά μέλη ήταν το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες. Σκοπός τους ήταν να πάψουν τα κράτη να ασκούν κυριαρχικά δικαιώματα στους πόρους που διαδραμάτισαν ζωτικό ρόλο στους παγκόσμιους πολέμους –δηλ. τον άνθρακα και το χάλυβα– ούτως ώστε να διασφαλιστεί διαρκής ειρήνη.

Λίγα χρόνια μετά την πρώτη τους επιτυχία, οι χώρες αυτές αποφάσισαν να προβούν στην ολοκλήρωση άλλων τομέων της οικονομίας τους, όπως η γεωργία, με στόχο την άρση των εμπορικών φραγμών και τη δημιουργία κοινής αγοράς. Το 1958 δημιούργησαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Ευρατόμ). Το 1967 τα όργανα των τριών αυτών κοινοτήτων συγχωνεύθηκαν. Με την πάροδο του χρόνου και άλλες χώρες της Ευρώπης εντάχθηκαν στις τότε Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚ) –ή στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), όπως καλείται μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992)– έπειτα από διάφορους γύρους ενταξιακών διαπραγματεύσεων.

Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, η οποία είναι περισσότερο τροποποιητική παρά συνταγματική συνθήκη, τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009. Τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Μάαστριχτ) και τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Συνθήκη της Ρώμης). Καθορίζει ένα νέο θεσμικό πλαίσιο το οποίο αποσκοπεί στην ενίσχυση της δημοκρατίας, της διαφάνειας και της αποτελεσματικότητας στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 κρατών μελών. Επιπλέον, επιδιώκει να καταστήσει τη δράση της ΕΕ πιο συνεκτική και ορατή στην παγκόσμια σκηνή.

Σε αυτό το πλαίσιο, ολοκλήρωση σημαίνει ότι οι χώρες λαμβάνουν κοινές αποφάσεις για πολλά θέματα εγκρίνοντας “πολιτικές” που καλύπτουν ένα ευρύτερο πεδίο, από τη γεωργία ως τον πολιτισμό, από θέματα καταναλωτών μέχρι τον ανταγωνισμό και από το περιβάλλον και την ενέργεια ως τις μεταφορές και το εμπόριο.

Αν και, επίσημα, η ενιαία αγορά έπρεπε να είχε ολοκληρωθεί στα τέλη του 1992, απαιτείται ακόμη σημαντική πρόοδος σε ορισμένους τομείς –για παράδειγμα, απαιτείται η δημιουργία μιας πραγματικά ενιαίας αγοράς χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Τεκστ 5. Η απλή συζήτηση για ‘εγχειρήματα διάσωσης’ και για παρέμβαση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου δεν έχει ικανοποιήσει τις αγορές, που επέβαλαν τόσο βαριές χρεώσεις στα ελληνικά κρατικά ομόλογα ώστε η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει και να ζητήσει δημοσίως συνδρομή. Σύντομα θα την έχει από την κοινοπραξία της Ευρωζώνης και του ΔΝΤ.

Για όσους υποστηρίζουν την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης η κρίση της Ελλάδας τους παρέχει μια πολύ μεγάλη ευκαιρία να προωθήσουν περαιτέρω το στόχο τους – τέτοια ευκαιρία που ποτέ τους δεν θα είχαν φανταστεί αν οι Έλληνες δεν μαγείρευαν τα βιβλία τους και δεν κατέληγαν σε μια κρίση αναχρηματοδότησης του δημόσιου χρέους για να στηρίζουν το πλουσιοπάροχο λάιφ στάιλ και τον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό δημοσίων υπαλλήλων.

Δεν είναι μυστικό ότι το κοινό νόμισμα και το ένα και ενιαίο επιτόκιο για 16 κράτη - μέλη, με δεδομένη την απουσία μιας ενιαίας δημοσιονομικής πολιτικής, αργά ή γρήγορα θα κατέληγαν σε προβλήματα. Και κανένας δεν πιστεύει ότι το όριο του 3% για το δημοσιονομικό έλλειμμα που προβλέπονταν στο Σύμφωνο Ανάπτυξης και Σταθερότητας ήταν κάτι παραπάνω από ένα δωράκι προς τους Γερμανούς για να παραιτηθούν από το σταθερό μάρκο. Αλλά για όσον καιρό η παγκόσμια οικονομία εμφάνιζε ανάπτυξη, αυτή η αναντιστοιχία δεν προσλάμβανε μεγάλη σημασία στο οπλοστάσιο των υποστηρικτών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Στο παρόν στάδιο μπορούμε μόνο να κάνουμε προβλέψεις για το αν το τελικό σχέδιο της ελληνικής διάσωσης θα ικανοποιήσει τις αγορές ή για το αν το σχέδιο θα πάρει την απαραίτητη έγκριση από τα Κοινοβούλια των χωρών που πρόκειται να παράσχουν δάνεια στην Ελλάδα σε επιτόκια χαμηλότερα της αγοράς. Αλλά ό,τι κι αν γίνει, το σημαντικό είναι πως η διαδικασία σήμερα οικοδομείται πάνω σε μια σημαντική νέα αρχή που θα ορίσει το μέλλον της Ευρωζώνης: ότι κάθε κράτος μέλος είναι εν τέλει ο δημοσιονομικός φύλακας των υπολοίπων εταίρων του.

Πολύ σύντομα εξάλλου μπορεί να κληθούν να παράσχουν ανάλογη στήριξη στην Ισπανία, την Πορτογαλία ή σε κάποια άλλη χώρα του ευρωπαϊκού νότου. Και δεν πρέπει να προκαλέσει έκπληξη αν αυτή τους η φορολόγηση οδηγήσει σε αιτήματα για αντιπροσώπευση στις δημοσιονομικές υποθέσεις των ευεργετηθέντων ξένων χωρών.

Τεκστ 6. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών δεν είναι μια παγκόσμια κυβέρνηση. Είναι ένας οργανισμός κυρίαρχων κρατών που έχουν συνειδητοποιήσει ότι τα μεγάλα προβλήματα της ανθρωπότητας – ο πόλεμος, η φτώχεια, η καταστροφή του

περιβάλλοντος, τα ναρκωτικά και τόσα άλλα – μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά μόνο εάν συνεργαστούν για το σκοπό αυτό όλα τα κράτη μαζί. Έχουν συνειδητοποιήσει δηλαδή της αναγκαιότητα της διεθνούς οργάνωσης και συνεργασίας. Η ιδέα της ίδρυσης του ΟΗΕ δεν είναι προϊόν μιας μέρας αλλά χρειάστηκαν αρκετών χρόνων προσπάθειες. Η προηγούμενη αντίστοιχη εμπειρία παγκόσμιας οργάνωσης είχε γίνει μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το 1919 με τη δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών η οποία όμως απέτυχε επειδή δεν είχε οργάνωση τέτοια μέσα ώστε να επιβάλλει τη θέλησή της στα επιθετικά φασιστικά κράτη του μεσοπολέμου.

Η ιστορία του ΟΗΕ άρχισε το 1941 στις 12 Ιουνίου, όταν στο Λονδίνο υπογράφηκε η Διασυμμαχική Διακήρυξη μεταξύ των 14 αρχικά ιδρυτικών κρατών στα οποία περιλαμβάνονταν και η Ελλάδα. Στη συνέχεια στις 14 Αυγούστου 1941 προτάθηκε ένα πλαίσιο αρχών για διεθνή συνεργασία γνωστό ως «Χάρτης του Ατλαντικού». Μετά τη σειρά διασκέψεων τα 51 πλέον ιδρυτικά κράτη ίδρυσαν στις 24 Οκτωβρίου του 1945 τον ΟΗΕ και έθεσαν σε ισχύ το καταστατικό του Χάρτη. Από τότε η μέρα αυτή γιορτάζεται κάθε χρόνο ως Ημέρα του ΟΗΕ σε όλα κράτη μέλη του, που σήμερα είναι 188, η έδρα του ΟΗΕ είναι η Νέα Υόρκη.

Ο βασικός σκοπός του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών είναι η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Ακόμα στους σκοπούς του εντάσσονται η ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών, με βάση την ισότητα και την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, η διεθνής συνεργασία για την επίλυση των οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και άλλων προβλημάτων, η εδραίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις, ο σεβασμός των διεθνών συνθηκών και του διεθνούς δικαίου και η χρησιμοποίηση των διεθνών μηχανισμών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των λαών.

Текст 7. Παράλληλα με τον ΟΗΕ, σημαντική παρουσία στην παγκόσμια πολιτική που κέρδιζε συνεχώς έδαφος έχει η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία ξεκίνησε ως οικονομική συνεργασία ορισμένων κρατών, για να συσπειρώσει πολιτικά μέσα σε λίγες δεκαετίες σχεδόν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη.

Στις 9 Μαΐου 1950, ο τότε Γάλλος υπουργός εξωτερικών Robert Schuman πρότεινε, σε μια ιστορική διακήρυξη. Το σχέδιο του Schuman στηρίχτηκε στη διασφάλιση μιας πρώτης πολιτικής αλληλεγγύης μεταξύ ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών που θα αποτελούσαν στη συνέχεια τον κινητήριο μοχλό στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Έτσι, δημιουργήθηκε αρχικά η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα από έξι κράτη-μέλη (Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Βέλγιο, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία) που έθεσαν τις βάσεις για τη μελλοντική πολιτική συνεργασία όλων των λαών της Ευρώπης.

Στις 25 Μαΐου 1957, υπογράφηκαν οι Συνθήκες της Ρώμης, με τις οποίες

ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.), καθώς και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας. Δέκα χρονών αργότερα (1 Ιουλίου 1967), ιδρύθηκε με τη συγχώνευση των οργάνων όλων των παραπάνω κοινοτήτων η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η οποία δημιούργησε τις βασικές προϋποθέσεις πολιτικής ολοκλήρωσης των ευρωπαϊκών κρατών.

Με τη συνθήκη του Μάαστριχ (1992), η Κοινότητα μετεξελίχθηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), με στόχο την επιτάχυνση της πολιτικής και οικονομικής ολοκλήρωσης των ευρωπαϊκών κρατών, καθιερώθηκε η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε) και εισήχθη το Ευρώ (1999), ώστε μελλοντικά η ΕΕ να παίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια πολιτική.

Προσπάθειες των ευρωπαίων για ενίσχυση της πολιτικής συνεργασίας και για χάραξη μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας δημιούργησαν το βασικό θεσμό, την ΚΕΠΠΑ (Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας), ο οποίος μαζί με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, με τη συμμετοχή των επικεφαλής των εθνικών κυβερνήσεων, αποτελεί το εκτελεστικό κέντρο της ΕΕ που διαμορφώνει την πολιτική της Ένωσης. Η ΚΕΠΠΑ, όμως, δεν έχει φθάσει ακόμα το επιθυμητό επίπεδο για χάραξη μιας αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής.

Τεκст 8. Συζητήσεις σχετικά με το είδος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (εμβάθυνση, διεύρυνση) δημιούργησαν κλίμα αντιπαράθεσης μεταξύ ευρωσκεπτικιστών και υποστηρικτών μιας ταχείας ολοκλήρωσης που επιβράδυνε τις διαδικασίες για μια κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων και την υιοθέτηση ενός ευρωπαϊκού καταστατικού χάρτη (Ευρωπαϊκό Σύνταγμα). Το σχέδιο για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα που περιλαμβάνει πάνω από 400 άρθρα κατατέθηκε το 2003 και υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Με την υιοθέτησή του και από τους Ευρωπαίους πολίτες (Κοινοβούλια ή δημοψηφίσματα) η ΕΕ θα ενισχυθεί διεθνώς και θα γίνει πιο δημοκρατική, πιο διαφανής και πιο αποτελεσματική.

Η διεύρυνση της ΕΕ προς ανατολές μετά τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, δημιούργησε νέες ευκαιρίες για μια ισχυρή Ευρώπη στην παγκόσμια πολιτική, συνέβαλε όμως λόγω της αδυναμίας των νέων κρατών-μελών να υιοθετήσουν τις βασικές ευρωπαϊκές αξίες, με τις οποίες δημιουργήθηκε το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, σε μια χαλάρωση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι νέοι εταίροι της ανατολικής Ευρώπης αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην ασφάλεια, εξαιτίας της πρόσφατης απελευθέρωσής τους από ένα αποτυχημένο σύστημα, αποτέλεσμα να συγκλίνουν περισσότερο προς τη διασφάλιση των ευρωατλαντικών σχέσεων και τη σύγκλιση προς την υπερδύναμη των ΗΠΑ απ' ό,τι τα παλαιότερα μέλη της ΕΕ. Σήμερα η ΕΕ περιλαμβάνει 25 κράτη-μέλη και αναμένεται να διευρυνθεί στα αμέσως επόμενα χρόνια ακόμα περισσότερο συμπεριλαμβάνοντας όλα σχεδόν τα βαλκανικά κράτη.

Μια αναβάθμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στον τομέα της ασφάλειας, που σημαίνει για τα κράτη-μέλη τη συλλογική ανάληψη ευθυνών σε θέματα κοινής

αμυντικής πολιτικής, θα οδηγήσει σε ενίσχυση της αυτόνομης παρουσίας της ένωσης έναντι του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ σε πολιτικό-στρατιωτικά θέματα.

Ωστόσο, ο δρόμος για τη δημιουργία μιας κοινής αμυντικής δομής που θα επιστρέψει στην ένωση να μη δανείζεται ασφάλεια από το ΝΑΤΟ και να συμβάλλει στην εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης στη βάση των αρχών του ΟΗΕ φαίνεται να είναι μακρύς. Η δημιουργία ενός στρατιωτικού σώματος επέμβασης σε καταστάσεις κρίσης, προϋποθέτει σύγχρονα οπλικά συστήματα ανάλογα με εκείνα του ΝΑΤΟ, τα οποία όμως οι ευρωπαϊκές δυνάμεις δε διαθέτουν.

Τεκστ 9. Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.) αποτελεί έναν από τους πιο βασικούς οργανισμούς που υλοποιεί στην πράξη στοιχεία πολιτικής συνεργασίας, συλλογικής ασφάλειας και κοινής πολιτικής. Στηρίζεται στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1.8.1957) και προέρχεται από τη μετονομασία του ΔΑΣΕ (Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) από διάσκεψη σε οργανισμό (Ο.Α.Σ.Ε.) που θεσμοθετήθηκε στις 1.11.1995. στον οργανισμό αυτό συμμετέχουν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ και Καναδά.

Οι βασικοί στόχοι του Ο.Α.Σ.Ε.:

- Η ενθάρρυνση της συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας μεταξύ όλων των μελών του,
- Η δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου για την έγκαιρη προειδοποίηση σε περίπτωση κρίσεων, με σκοπό την πρόληψη τοπικών περιφερειακών συγκρούσεων,
- Η προώθηση δημοκρατικών διαδικασιών σε όλα τα κράτη-μέλη, ιδιαίτερα σε εκείνα που προήλθαν από τις αλλαγές στην Ευρώπη,
- Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδιαίτερα των μειονοτήτων,
- Η προώθηση μηχανισμών για ειρηνική επίλυση των διαφορών στη βάση των αρχών του Χάρτη του ΟΗΕ,
- Η παρακολούθηση του οπλοστασίου των κρατών για σεβασμό και τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις συμφωνίες σχετικά με τον περιορισμό των εξοπλισμών,
- Η συνεργασία στους τομείς της οικονομίας, της επιστήμης, του πολιτισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Από τις πιο αποτελεσματικές μεθόδους δράσεις του οργανισμού αυτού είναι τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης μέσω των οποίων αναζητείται η προσέγγιση των αντιτιθεμένων μερών. Αυτό το μηχανισμό επίλυσης διαφορών χρησιμοποιούν βέβαια και άλλοι διεθνείς οργανισμοί και ακόμα μεγάλες δυνάμεις, όταν παρεμβαίνουν ως διαμεσολαβητές σε διαμάχες μεταξύ συμμάχων ή εταίρων.

Τεκστ 10. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε στις 5 Μαΐου 1949 από δέκα δυτικοευρωπαϊκά κράτη με σκοπό τη ενίσχυση της πολιτικής, οικονομικής και

κοινωνικής συνεργασίας και τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδία κρατών. Η οργάνωση αυτή είναι, σύμφωνα με το Καταστατικό του, ανοιχτή στην εισδοχή νέων μελών, ωστόσο μόνο ευρωπαϊκά κράτη μπορούσαν να γίνουν μέλη του. Με τη θεσμοποίηση, όμως, της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στα πλαίσια των ευρωπαϊκών κοινοτήτων και στην συνέχεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης περιορίστηκαν κυρίως στην τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των αρχών της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, και στη ρύθμιση διαφορών σε διάφορους κοινωνικούς τομείς.

Τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι: η Επιτροπή Υπουργών που συγκροτείται από εκπροσώπους όλων των μελών του και συνέρχεται δύο φορές το χρόνο, το Συμβούλιο Μονίμων Αντιπροσώπων που συνέρχεται σε τακτικά χρονικά διαστήματα και η Συμβουλευτική Συνέλευση που συγκροτείται από εκπροσώπους των εθνικών κοινοβουλίων ανάλογα με τον πληθυσμό των κρατών-μελών του και συνέρχεται τρεις φορές το χρόνο.

Στα μεγαλύτερα επιτεύγματα του Συμβουλίου της Ευρώπης εντάσσεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953 και κατοχυρώνει τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Σε εφαρμογή της Σύμβασης αυτής ιδρύθηκε (1958) το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι αρμοδιότητες της οποίας απορροφήθηκαν στη συνέχεια από το εν λόγω Δικαστήριο. Η εισαγωγή μιας υπόθεσης στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων γίνεται όχι μόνο από κράτη, αλλά και από άτομα εφόσον συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις.

Στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει συναφθεί ένας μεγάλος αριθμός από συμβάσεις σε διάφορους τομείς, οι οποίες είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη του.

Текст 11. Ελληνική Οικονομία

Ελλάδα - ο αδύναμος κρίκος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η είσοδος της Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση το 2001 είχε τον εξής διπλό αντίκτυπο για τη χώρα. Από τη μία πλευρά, αυτή ήταν η ώθηση για την οικονομική ανάπτυξη, από την άλλη - επιδείνωσαν πολλά από τα παλιά προβλήματα. Αυτή η χώρα έχει τεράστιο εξωτερικό χρέος και αυξανόμενο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Λόγω της κακής νομοθεσίας και διάχυτη διαφθορά, η Ελλάδα θεωρείται "ελκυστική χώρα επενδύσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η επιθυμία να ενταχθούν στην ευρωζώνη ξύπνησε Ελλάδα. Για να φτάσετε εκεί, η χώρα έπρεπε να πληρούν αυστηρές, «ασφαλείς συνθήκες». Να κάνει τους ήταν ένα ισχυρό κίνητρο για την ενεργό οικονομική πολιτική. Ως αποτέλεσμα, η αύξηση του ΑΕΠ ποσοστό Ελλάδα σήμερα, περισσότερο από 4%, σημαντικά υψηλότερο από το μέσο όρο για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο πληθωρισμός κατά την τελευταία δεκαετία έχει μειωθεί από 12% σε 3%. Το κύριο πρόβλημα της χώρας - το βάρος του

δημόσιου χρέους. Το 2008, η στάση του προς το ΑΕΠ ανήλθε στο 104,9%. Αυτό είναι το υψηλότερο μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών. Θέση σε μια ενωμένη Ευρώπη συνοδεύτηκε από αύξηση των εισαγωγών. Εξαγωγή της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, όπως το τελευταίο ενάμιση χρόνο έχει μειωθεί σταθερά. Ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με την έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας αυτής το έλλειμμα θα υπερβεί το 6% του ΑΕΠ.

Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, δυστυχώς, δεν καλύπτονται από εισροές κεφαλαίων στη χώρα. Ο λόγος - την πολυπλοκότητα των εθνικών ρυθμιστικών νομοθεσία, και της διαφθοράς στον τομέα. Ερευνητικό Κέντρο Economist Intelligence Unit δημοσίευσε έκθεση σχετικά με την ελκυστικότητα των επενδύσεων στην Ελλάδα για τις ξένες επιχειρήσεις. Το κύριο λόγο στην έκθεση της «ελκυστική» για τους ξένους επενδυτές. Το πιο δύσκολο για έναν αλλοδαπό είναι η διαδικασία εισόδου »των ξένων επιχειρηματιών στην ελληνική αγορά. Παρά το γεγονός ότι η κυβέρνηση έλαβε μέτρα για την απλοποίηση των διαδικασιών για τις ξένες εταιρείες - την οποία καθιέρωσε το λεγόμενο σύστημα της «ενιαίας ηλεκτρονικής θυρίδας» - προκαλεί ακόμη καταγγελίες από αλλοδαπούς, λόγω της πολυπλοκότητας, της αναποτελεσματικότητας. Υπαλλήλων που υπηρετούν το σύστημα, αν και βρίσκεται στο «ενιαίας ηλεκτρονικής θυρίδας», που ακόμη δεν μπορεί να αποφασίσει δεν έλαβε έγκριση των αρμοδίων αρχών σε υπουργικό επίπεδο.

Ξένους επιχειρηματίες είναι δυσαρεστημένοι με το γεγονός ότι οι πρωτοβουλίες τους αντιμετωπίζουν με επίμονη προκατάληψη εκ μέρους των υπαλλήλων της ελληνικής κυβέρνησης και των τοπικών επιχειρήσεων. Με επιτυχία την επιχειρηματική δραστηριότητα στη χώρα αυτή είναι δυνατή μόνο με τη δημιουργία κοινών επιχειρήσεων με ελληνικές εταιρείες. Μόνο με τη βοήθειά τους μια ξένη εταιρεία διαχειρίζεται την άρση των γραφειοκρατικών εμποδίων και τις ερημιές της τοπικής κατεστημένα συμφέροντα. Ενώ στις περισσότερες άλλες χώρες επιχειρηματίας μετατρέπεται σε δικηγόρο μόνο σε περίπτωση προβλημάτων με το νόμο στην Ελλάδα, συμβαίνει το αντίθετο - ένας δικηγόρος που απαιτούνται για να εξασφαλιστεί ότι αυτά τα προβλήματα που αντιμετωπίσατε.

Η επιτυχής λειτουργία των ξένων επιχειρήσεων στην Ελλάδα εξακολουθούν να απαιτούνται πολιτική κηδεμονία. Έτσι, η βρετανική ομάδα επενδύσεων Loyalward για την οργάνωση της ανατολικής ακτής της Κρήτης, ένα νέο θέρετρο με γήπεδα γκολφ πήρε περισσότερα από επτά χρόνια για να ξεπεραστούν όλα τα νομικά και γραφειοκρατικά εμπόδια. Για να προχωρήσουμε με τις τοπικές αρχές με ένα νεκρό σημείο, η εταιρεία έλαβε την παρέμβαση σε επίπεδο υπουργικού συμβουλίου.

Θεωρητικά, Ελλάδα - ένα ιδανικό μέρος για τους ξένους επενδυτές. Μπορεί να τοποθετηθεί παραγωγή για εξαγωγή προς τη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια. Τουρισμός περιμένουν επενδύσεις.

Προσπαθώντας να ξεπεράσει τις δυσκολίες, η κυβέρνηση εισήγαγε ένα νέο σύστημα καταγραφής των ξένων επιχειρήσεων. Όπως αποδείχθηκε προηγουμένως

στο ιρλανδικό μοντέλο στην Ελλάδα σήμερα με κάθε νέο επενδυτή θα υπογράψουν συμφωνία για την προνομιακή φορολογία για τα επόμενα 10 χρόνια, καθώς και απαλλαγή από φορολογικούς ελέγχους. Αλλά το πόσο γρήγορα θα το αποτέλεσμα αυτών των καινοτομιών είναι δύσκολο να πει - πολύ ισχυρή στην ελληνική παράδοση της γραφειοκρατίας.

Η Ελλάδα έχει μια μικτή οικονομία - μια καπιταλιστική με ένα μεγάλο μερίδιο της παραγωγής που ανήκουν στο κράτος. Η κυβέρνηση σχεδιάζει να ιδιωτικοποιήσει ορισμένα κορυφαία κρατικές επιχειρήσεις.

Τουρισμός - ο πρώτος τομέας της οικονομίας, δίνοντας το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος της χώρας σε ξένο νόμισμα. Περίπου το 4% της συνολικής παραγωγής έρχεται να τη συνδρομή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, η οικονομία στην Ελλάδα έχει σταθεροποιηθεί σημαντικά λόγω του γεγονότος ότι η κυβέρνηση έχει τέντωμα των οικονομικών μέτρων, προκειμένου να γίνει απολογισμός της Ελλάδα για την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος.

Ειδικότερα, η Ελλάδα μείωσε το δημοσιονομικό έλλειμμα στο 2%, και η αυστηρότερη νομισματική πολιτική, με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός έχει πέσει κάτω από 2,6% - το χαμηλότερο ποσοστό για τα τελευταία 26 χρόνια. Περαιτέρω αναδιάρθρωση της οικονομίας και τη μείωση της ανεργίας - το κύριο πρόβλημα στην Ελλάδα σήμερα.

Ελληνική υπουργός Οικονομικών Νίκος Χριστοδουλάκης είπε ότι η κυβέρνηση αποφάσισε να προστατεύουν τον εαυτό τους από άπληστους λιανοπωλητές, μια για πάντα. Σύμφωνα με τον ίδιο, τον Οκτώβριο για την παρακολούθηση της σταθερότητας των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών θα είναι ειδικά επιθεωρητής κυβέρνηση. Ωστόσο, ακόμη και τώρα οι αρχές χρησιμοποιούν τα πλέον αυστηρά μέτρα για κερδοσκόπους. Για λόγους βελτίωσης της ευημερίας του πληθυσμού, η κυβέρνηση δεσμεύτηκε να μειώσει τους φόρους για τις φτωχές οικογένειες και τις μικρές επιχειρήσεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ευρώ έχει προκαλέσει την αύξηση των τιμών καταναλωτή σε όλες τις χώρες της ζώνης του ευρώ. Ο λόγος για αυτό ανάγκασε τη στρογγυλοποίηση των τιμών και, φυσικά, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, ήταν η στρογγυλοποίηση γίνεται προς όφελος των πωλητών. Το μέσο κόστος ζωής στην ΕΕ έχει αυξηθεί φέτος κατά 4-5 τοις εκατό. Αλλά δεν είναι άλλη χώρα δεν προκάλεσε τόσο υπερβατικό αύξηση των τιμών στην Ελλάδα. Έτσι, σύμφωνα με έρευνα του Υπουργείου των τιμών για τα νωπά λαχανικά και φρούτα μετά τη μετάβαση στο ευρώ αυξήθηκε κατά 95 τοις εκατό. Η αύξηση των τιμών ξεκίνησε αρνητικές επιπτώσεις στην μακροοικονομικούς δείκτες της Ελλάδα, καθώς ο πληθωρισμός στη χώρα έφτασε σε ύψη ρεκόρ 3,6 τοις εκατό. Αυτό είναι το υψηλότερο πληθωρισμό στη ζώνη του ευρώ.

Η Ελλάδα κατέχει ηγετική θέση στην οικονομική ανάπτυξη της Ένωσης.

Από τα μέσα της τελευταίας δεκαετίας, η Ελλάδα έχει γίνει ένα σημαντικό αποδέκτης των ευρωπαϊκών μεταφορών, βοηθώντας τη χώρα να καλύψει τη διαφορά με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Μέχρι πρόσφατα, η φτωχότερη χώρα της ΕΕ, η Ελλάδα σήμερα, μετά από 7 χρόνια στην ισχυρή οικονομική ανάπτυξη (κατά μέσο όρο 3-4% του ΑΕΠ ετησίως), η ταχεία μείωση του χάσματος με τις πλουσιότερες ομολόγους τους. Το 2003, είχε ήδη περάσει στην δεύτερη θέση, στο τέλος (μετά την Πορτογαλία) όσον αφορά την ευημερία. Σήμερα, το πραγματικό εισόδημα του πληθυσμού είναι 73,5% μέσο όρο.

Οι ακόλουθοι εμπειρογνώμονες χρόνια αναμένουμε WMRC αρχίσει η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης.

Τεκστ 12. Πολιτικά κόμματα της Ελλάδας

Πολιτικό κόμμα είναι ομάδα ανθρώπων συσπειρωμένων γύρω από ένα πολιτικό πρόγραμμα, που επιδιώκει συγκεκριμένους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς στόχους, στα πλαίσια μιας κοινωνίας.

Στην Ελλάδα υπάρχουν πολλά πολιτικά κόμματα: η Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.), το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ.), το Κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.), ο Συνασπισμός (ΣΥΝ), η Πολιτική Άνοιξη (ΠΟΛ. ΑΝ.), Εργατικό Επαναστατικό Κόμμα, Συνασπισμός ριζοσπαστικής αριστεράς, Μαρξιστικό-Λενιστικό κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας και άλλα. Αλλά τα κύρια κόμματα, που λειτουργούν στην Ελλάδα, και συμμετέχουν ενεργητικά στην πολιτική ζωή της χώρας είναι η Ν.Δ., το ΠΑ.ΣΟ.Κ. και το Κ.Κ.Ε.

Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

Το ΠΑ.ΣΟ.Κ. είναι ένα πολιτικό κίνημα των εργαζομένων και όλων των μη προνομιούχων Ελλήνων. Το ΠΑ.ΣΟ.Κ. είναι ένα ελληνικό σοσιαλιστικό/σοσιαλδημοκρατικό πολιτικό κόμμα. Ιδρύθηκε στις 3 Σεπτεμβρίου του 1974 από τον Ανδρέα Παπανδρέου. Το ΠΑΣΟΚ είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος και της Σοσιαλιστικής Διεθνούς, πρόεδρος της οποίας από τις 31 Ιανουαρίου 2006 είναι ο πρόεδρος του κόμματος, Γιώργος Παπανδρέου.

Στις 3 Σεπτεμβρίου του 1974, ο Ανδρέας Παπανδρέου ανακοίνωσε την ίδρυση του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κινήματος. Με βάση την ιδρυτική του διακήρυξη, σκοπός της δράσης του ΠΑΣΟΚ ήταν να επιφέρει στην χώρα: εθνική Ανεξαρτησία, λαϊκή Κυριαρχία, κοινωνική Απελευθέρωση και δημοκρατική διαδικασία.

Από την ίδρυση το 1974 ως σήμερα στην δραστηριότητα αυτού του κόμματος διακρίνονται 6 περίοδοι:

1. Τα πρώτα χρόνια 1974-1981
2. Τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης 1981-1989
3. Η περίοδος της αντιπολίτευσης 1989-1993
4. Η δεύτερη περίοδος διακυβέρνησης του Ανδρέα Παπανδρέου
5. Η περίοδος του εκσυγχρονισμού
6. Η περίοδος της διακυβέρνησης (από 2009)

Στις εκλογές του Οκτωβρίου 2009, υπό την ηγεσία του Γιώργου Παπανδρέου, το ΠΑΣΟΚ κερδίζει τις εκλογές με ποσοστό 43,9% και παίρνει 160 έδρες.

Πρόγραμμα

Το ΠΑΣΟΚ είναι πολιτικό Κίνημα του δημοκρατικού σοσιαλισμού που επιδιώκει τη ζωντανή και ανοιχτή σχέση με τον πολίτη και την κοινωνία.

Το ΠΑΣΟΚ:

- επιδιώκει τη διεύρυνση και εμβάθυνση της δημοκρατίας, την αναβάθμιση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, την ενίσχυση των θεσμών, την αυτονομία του πολιτικού συστήματος με διαφάνεια και λογοδοσία και την ανάπτυξη της συμμετοχικής δημοκρατίας.

- στοχεύει στην ενίσχυση της αυτοδιοίκησης και στη ριζοσπαστική αποκέντρωση του κράτους με ενδυνάμωση της περιφέρειας.

- θεωρεί τη γνώση και την πληροφόρηση ως βασικό δικαίωμα του πολίτη. Η επιμόρφωση αποτελεί κεντρικό στόχο και μέσο της δράσης του.

- εργάζεται για μια ισχυρή και αξιόπιστη Ελλάδα σε μια ειρηνική, δημοκρατική, πολιτικά ισχυρή και κοινωνικά δίκαιη ενωμένη Ευρώπη.

Το ΠΑΣΟΚ μέσα στο πλαίσιο ενός νέου διεθνισμού αγωνίζεται για μια ειρηνική διεθνή κοινωνία και για τη διαμόρφωση δομών δημοκρατικής και δίκαιης παγκόσμιας διακυβέρνησης. Προωθεί την ιδέα της πολιτικής και κοινωνικής συνεργασίας για το δημοκρατικό έλεγχο της παγκοσμιοποίησης.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко И. Ф. Должность или призвание. Размышления издателя М.: Книга, 1988. 272 с.
2. Алексеева М. И. Основы редактирования : учебно-методическое пособие: МГУ, 1989. 56 с.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 236 с.
4. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. К. : Вища школа, 1979. 236 с.
5. Вьюкова Т. Б. Восемьдесят пять радостей и огорчений: Размышления редактора. М. : Книга, 1986. 232 с.
6. Галь Н. Слово живое и мертвое: Из опыта переводчика и редактора. М.: Книга, 1987. 272 с.
7. Западов А. В. От рукописи к печатной странице: О мастерстве редактора. М. : Советский писатель, 1982. 303 с.
8. Иванченко Р. Г. Літературне редагування. К. : Вища школа, 1983. 247 с.
9. Квітко І. С. Иван Огієнко – редактор і видавець 1994. № 29. С. 182-187.
10. Маляренко Л. Л. Иван Франко – редактор. Л. : ЛДУ ім. І. Франка, 1970. 116 с.
11. Мильчин А. Э. Методика редактирования текста. М. : Книга, 1980. 320с.
12. Мунэн Ж. Теоретические проблемы перевода. Перевод как языковой контакт. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М. : Международные отношения, 1978. С. 36-41.
13. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. К. : Українська книга, 1998. 240 с.
14. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посібник. Л. : ВФ Афіша, 2006. 416 с.
15. Партико З. В. Комп'ютеризація видавничого процесу : навч. посібник. К. : Вища школа, 1996. 208 с.
16. Різун В. В. Літературне редагування : підручник. К. : Либідь, 1998. 240с.
17. Свинцов В. И. Логические основы редактирования текста. М. : Книга, 1972. 272 с.
18. Сикорский Н. М. Теория и практика редактирования. М. : Высшая школа, 1980. 328 с.
19. Справочная книга редактора и корректора: редакторно-техническое оформление издания. М.: Книга, 1985. 577 с.
20. Терехова В. С. Литературное редактирование : учебное пособие. Л.: ЛГУ, 1975. 96 с.

21. Чуковский К. И. Высокое искусство. М. : Советский писатель, 1988. 349 с.
22. Шайнога О. Пантелеймон Куліш – видавець і редактор. Книга і преса в контексті культурно-історичного розвитку українського суспільства. Л. : УАД НТШ, 1995. С. 82-89.